

eul_wid: qng-ae

Ἑρμογένης ὁ Ταρσεύς · Hermogenes of Tarsus

On Discovery

Περὶ εὐρέσεως

Period: [Ῥωμαϊκή](#) [Roman](#)
Dialect: [Ἀττικίζουσα τεχνική](#) [Atticizing Technical](#)
Domain: [Ῥητορική](#) [Oratory](#)
Format: [Λόγος](#) [Oration](#)

1 1 (t) Περὶ τῶν ἐξ ὑπολήψεως προοιμίων. Ἡ πρώτη καὶ καλλίστη τῶν προοιμίων εὗρεσις καλλίστης καὶ πραγματικωτάτης εὐρέσεως τετύχηκε τῆς ἐκ τῶν ὑπολήψεων καλουμένης τῶν τε προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων· ὅπως δὲ ταῦτα ἔχει, διελὼν ἐκθήσομαι καθ' ἕκαστον ἐν μέρει. τεθείσης γάρτοι πάσης ὑποθέσεως ἀνασκοπεῖν ἄξιον πρῶτον τὸ πρᾶγμα τὸ γεγενημένον ὁποῖόν ἐστι, καὶ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἢ τὸ βουλευτήριον συνέστηκεν· ἐν προβλήμασι γὰρ ἡ κρίνομεν ἢ βουλευόμεθα. δεῖ τοίνυν σκοπεῖν τὸ πρᾶγμα εἴτε καλὸν ἐστὶν εἴτε φαῦλον, εἴτα ἐξῆς τὰς περὶ τὸ πρόσωπον ὑπολήψεις ἐκάστου, τῶν δικαζόντων, τῶν κατηγορούντων, τῶν ἀπολογουμένων, τῶν ἐχόντων αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὰ ἐγκλήματα, τῶν ἔξωθεν ἐμφαινομένων· ἐμφαίνεται δὲ πολλάκις μὲν ἓν, πολλάκις δὲ πλείονα. τούτων ἕκαστον ὁποίας ὑπολήψεις ἔχει καὶ ὅπως εἰς τὰ προοίμια παραληφθήσεται, τρανῶς διηγήσομαι. Πρῶτον μὲν οὖν σκοπητέον τὸ πρᾶγμα ποταπὸν ἐστὶ καὶ ποταπὸν ὑπέιληπται, χρηστὸν ἢ φαῦλον, καὶ τίνα γνώμην ἔχουσιν οἱ δικασταὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ ὅπως διετέθησαν ἐπὶ τῷ πεπραγμένῳ. εἰ μὲν οὖν χρηστὸν εἴη, χαίρειν αὐτοῦς εἰκὸς καὶ γεγηθέναι· καὶ τὸ προοίμιον οὖν ἔσται τὸν τρόπον τοῦτον· ὁρῶ μὲν ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες δικασταί, χαίροντας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις καὶ χάριν γινώσκοντας τῷ θεῷ, ὥς ἐπ' ἐκείνου τοῦ προβλήματος· ἐβοήθησάν ποτε φυγάδες πολемуμένη τῇ πατρίδι καὶ νίκην εἰργάσαντο, καὶ γράφει τις αὐτοὺς κατάγειν· τῷ μὲν θεῷ, ὧ ἄνδρες πολῖται, χάρις πολλὴ τῷ τὴν νίκην ἡμῖν κατὰ τῶν πολέμων παρεσκευακότι καὶ τῆς παρούσης ἡδονῆς τὰς ἀφορμὰς ἐνδόντι· ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πολῖται μετὰ γε θεῶν γεγόνασιν ἡμῖν τῆς παρούσης θυμηδίας αἵτιοι, συμβουλευσὼν παρελήλυθα κατάγειν αὐτοὺς καὶ ἀποδιδόναι τῇ πόλει, ἣν ἔσωσαν αὐτοί· τῆς δὲ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ἀπλότητος μὴ φροντίσης· διδασκαλικώτερον γὰρ ἐσπούδασα τὰς τέχνας ἀφηγήσασθαι, περιελὼν τὴν ἰσχὺν τοῦ λόγου καὶ γυμνὰ τιθεὶς τὰ νοήματα, ὥς εἶναι κατάδηλα μᾶλλον. —Εἰ δὲ φαῦλον εἴη τὸ πρᾶγμα τὸ γεγενημένον, ἀνάγκη τοὺς δικάζοντας ἢ χαλεπαίνειν ἢ οἰκτερίζειν ἢ ἐκάτερα πάσχειν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, καὶ ὀργὴν καὶ λύπην· λέξομεν οὖν τὸ προοίμιον οὕτω λαμβάνοντες· ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες δικασταί, τῶν τετολμημένων ἔνεκεν ὁρῶ καὶ ἀχθομένους καὶ λελυπημένους, διὰ τοῦτο τὴν γραφὴν ἐνεσθησάμην· οἷον ἐνώπιόν τις τῆς μητρὸς ἀπέκτεινε τὸν υἱὸν κατὰ τὸν τῶν ἀκρίτων νόμον, ἐξέθανεν ἢ μῆτηρ, καὶ κρίνεται αἰτίας θανάτου· ἄχθεσθαι μὲν ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες δικασταί, καὶ δυσχεραίνειν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις οὐδὲν ἀπαικὸς ἐστὶ, καὶ τούτῳ χαλεπαίνοντας ὑπὲρ ὧν

ἐτόλμησε, καὶ ἐκείνους οἰκτείροντας ὑπὲρ ὧν ἔπαθον· αἱ δὲ ἀποδόσεις παντὸς προοιμίου αἱ ἀξιώσεις εἰσίν. ^[45]

1 1 (50)

ἀπὸ δὲ τῶν εὐρέσεων αἱ προτάσεις γίνονται, καὶ προοιμίου δριμύτης πρότασις. Ἐξῆς τρεπτέον ἐπὶ τοὺς κατηγοροὺς καὶ τίνα τρόπον ἀπὸ τούτων εὐρίσκεται τὰ προοίμια· οἱ γὰρ κατηγοροῦντές τινος ὑπόληψις ἔχουσι πολλάκις ἢ ἔχθρας ἢ φθόνου. τὸν μὲν οὖν φθόνον, εἴ τις ἐμφαίνωτο τῷ προβλήματι, διακρουσόμεθα· δεινὸν γὰρ βασκανίαν ὁμολογεῖν καὶ ἐπίφθονον ἀεὶ. ἐμφαίνεται δὲ πολλάκις, ὅταν ἢ δόξη βασκαίνωμεν ἢ πλούτῳ, οἷον πρεσβεύων Αἰσχίνης παρὰ τὸν Φίλιππον ἐτραγώδησε, νενίκηκεν, ἐστεφάνωται, καὶ κρίνεται παραπρεσβείας ὑπὸ Δημοσθένους· ὀρθῶς ἐρεῖ τὸ προοίμιον «μηδεὶς ὑμῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίση βασκαίνοντά με τοῦ στεφάνου καὶ τῆς νίκης Αἰσχίνῃ τὴν κατηγορίαν ἐνστήσασθαι κατ' αὐτοῦ· ἢ πλούτῳ, οἷον ἀποκρήρυκτος ἦτρε τὸν πατέρα τροφάς, ὃ δὲ αὐτῷ ξίφος ἔδωκεν, ἔμισθοφόρησεν, ἐπανῆκε πλούσιος, ὁ πατὴρ δεόμενος τροφῶν προσῆλθε τῷ παιδί, ὃ δὲ αὐτῷ τὸ αὐτὸ ξίφος ἔδωκεν, ἀπέκτεινεν ἑαυτὸν ὁ πατήρ, καὶ κρίνεται ὁ παῖς αἰτίας θανάτου· ὕπεστι πλούτου τις πρόφασις, καλὸν οὖν διακρούσασθαι καὶ λέγειν ὅτι «οὐ τῆς περιουσίας αὐτῷ βασκαίνων τὸν ἀγῶνα ἐνεστησάμην». —Τὰς δὲ ἔχθρας ποτὲ μὲν ὁμολογήσομεν, ποτὲ δὲ ἀρνησόμεθα, τοῦτο ποιοῦντες οὐχ ὅταν βουλώμεθα, ἀλλ' ὅτε δεῖ ὁμοσε χωρεῖν ταῖς ἀρνήσεσι καὶ ταῖς ὁμολογίαις. ἔσται δὲ οὕτως· ἂν ἔχωμεν πρὸς ἑνδοξον πρόσωπον καὶ ὑπερέχον καὶ ἐπαινούμενον οἷον στρατηγὸν ἢ Περικλέα ἢ νομοθέτην, τότε ἀρνησόμεθα, ἢ πρὸς κοινὸν εὐεργέτην ἢ πρὸς τινα δι' ἐξουσίαν ὦμόν καὶ ἀπάνθρωπον. πρὸς νομοθέτην μὲν λέξομεν, ὅτι αἰσχρὸν ἀπεχθάνεσθαι κοινῷ εὐεργέτῃ, ὡς ὁ Δημοσθένης «μηδεὶς ὑμῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίση μῆτε ἰδίᾳς ἔχθρας ἐμὲ μηδεμιᾶς ἔνεκα ἄλλης ἢ κεῖν Ἀριστοκράτους κατηγορήσονται τουτοῦ». πρὸς δὲ ὑπερέχον πρόσωπον, ὅτι δέος τοῖς εὐδοκιμοῦσι προσκρούειν, οἷον ἠνέχθη σκηπτὸς ἐπὶ τὴν Περικλέους εἰκόνα, καὶ συμβουλευεῖ τις μηκέτι αὐτὸν Ὀλύμπιον καλεῖν, οἷον «οὐκ ἔχθρας ἔνεκεν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς πρὸς Περικλέα τὴν συμβουλὴν ταύτην ἐνεστησάμην, ἀλλ' εὐνοίας πλέον, δεδοικώς, μὴ τι παρὰ τῶν θεῶν ἄνθρωπος ὧν πάθῃ». ἐξ ἀπονοίας δὲ ὦμόν δι' ἐξουσίαν, οἷον πένης καὶ πλούσιος ἐχθροί, ὑπέσχετο ὁ πλούσιος θρέψειν τοὺς πολίτας, εἰ λάβοι τὸν πένητα πρὸς ἀναίρεσιν, ἔδωκεν ὁ δῆμος, οὐκ ἔθρεψεν ὁ πλούσιος τοὺς τοῦ πένητος υἱεῖς, ἀπέθανον λιμῷ, καὶ κρίνεται φόνου· «οὐκ ἀπεχθανόμενος ἰδίᾳ τῷ πλουσίῳ τὴν ὑπὲρ τῶν πολιτῶν ἐνεστησάμην γραφὴν, ἀλλ' ἀγανακτῶν ἐπὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ πόλει». καὶ μυρίους τις ἂν εὖροι ἀριστεῖς ἢ πλουσίους ἢ στρατηγοὺς ἢ δημαγωγούς, οἷς ἀντιλέγοντας ἢ κατηγοροῦντας ἀναγκαῖόν ἐστι τὰς ἔχθρας τὰς ἰδίᾳς παραιτεῖσθαι, καταφεύγειν δὲ ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς νόμους καὶ τοῦ κοινῇ τῇ πόλει συμφέροντος ἔνεκεν λέγειν ἐνίστασθαι τὸν ἀγῶνα. ^[95]

1 1 (100)

—Ὁμολογεῖν δὲ δεῖ τὰς ἔχθρας, ἐὰν προαδικηθέντες ἀμυνώμεθα· ἀνεπίφθονον γὰρ τιμωρίαν κατὰ τῶν ἡδίκηκόντων λαμβάνειν, ὡς καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ Κατ' Ἀνδροτίωνος ἐποίησε λόγῳ «ὅπερ Εὐκτῆμων, ὧ ἄνδρες δικασταί, παθὼν ὑπ' Ἀνδροτίωνος κακῶς ἅμα τῇ τε πόλει βοηθεῖν ὤρετο δεῖν καὶ δίκην ὑπὲρ αὐτοῦ λαβεῖν, τοῦτο κἀγὼ πειράσομαι ποιεῖν, ἐὰν ἄρα οἷός τε ὦ» καὶ ἐν τῷ Κατὰ Νεαίρας πάλιν ὁμοίως. Καὶ περὶ τοὺς ἀπολογουμένους ὑπὲρ τινος ὑπόληψις εὐρίσκεται πολλάκις εὐνοίας ἢ κέρδους. τὸ μὲν οὖν κέρδος ἀεὶ παραιτητέον καὶ τὸν μισθόν, πλὴν εἰ μὴ πιθανῶς λέγοιμεν μισθὸν ἔχειν [παρὰ] τῶν βοηθουμένων τὴν σωτηρίαν, οἷον ἐὰν ὑπὲρ ἀριστέων λέγωμεν ἢ ὑπὲρ τυραννοκτόνων ἢ καθάπαξ δημοσίᾳ τὴν πόλιν εὖ ποιησάντων· οἷον ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων ἐξετίθεσαν Ἀθηναῖοι τὰ γένη, Μεγαρεῖς ἀναιρούμενοι ἔτρεφον, παυσαμένης τῆς τυραννίδος ἤκουσιν ἀποδιδόντες τὰ γένη, καὶ γράφει τις τὸ κατὰ Μεγαρέων ἀνῆρῆσθαι πινάκιον· ἄριστον γὰρ ἐνταῦθα διομολογήσασθαι μισθὸν ἔχειν τὴν τῶν φιλάτων σωτηρίαν λέγοντα οὕτως «μισθὸν μὲν οὖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παρὰ Μεγαρέων

αὐτός τε ὁμολογῶ μέγιστον εἰληφέναι τῶν παρόντων λόγων καὶ ὑμεῖς δ' ἂν ὁμολογήσαιτε, τὴν σωτηρίαν τῶν φιλάτων'. —Τὴν δὲ εὐνοίαν φανερώς ἔστιν ὁμολογεῖν ἄνευ κέρδους, ὅταν ὑπὲρ τῶν δημοσίᾳ τὴν πόλιν εὐεργετησάντων λέγωμεν, οἷον μελλόντων μονομαχεῖν ἀδελφῶν δύο κατὰ τὸν νόμον τὸν περὶ τῶν ἀριστέων περὶ τοῦ γέρωσ ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, καὶ γράφει τις λελύσθαι τὸν νόμον· οἷον 'φιλεῖν μὲν τοὺς ἀδελφούς οὐκ ἂν ἀρνηθεῖν ἔγωγε κοινούς σωτῆρας τῆς πόλεως γεγενημένους'. ἢ ἂν ὑπὲρ συγγενῶν ποιῶμεθα τοὺς λόγους· ἀνεπίφθοнос γὰρ ὁ ὑπὲρ τῶν προσηκόντων λόγος· ὡς καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ Πρὸς Λεπτίνην εἶπεν «ἄνδρες δικασταί, μάλιστα μὲν εἵνεκα τοῦ νομίζειν συμφέρειν λελύσθαι τὸν νόμον, εἴτα καὶ τοῦ παιδὸς εἵνεκα τοῦ Χαβρίου ὠμολόγησα τούτοις, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, συνερεῖν». Οὕτω περὶ τῶν κατηγορούντων καὶ τῶν ἀπολογουμένων. Περὶ δὲ τοὺς τὰ ἐγκλήματα ἔχοντας ἢ χρησταὶ ὑπολήψεις συνίστανται ἢ πονηραί. ἔαν μὲν οὖν κατηγορῶμεν, τὰς φύσει προσοῦσας φαύλας βεβαιώσομεν, οἷον «τὴν μὲν ἀσέλγειαν, ὧ ἄνδρες δικασταί, καὶ τὴν ὕβριν, ἢ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὐθ' ὑμῶν οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἶομαι» τὰς δὲ χρηστὰς προσοῦσας ὑπολήψεις διαλύσομεν, οἷον «οὐκ ἀγνοῶ μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι τὸν Χαρίδημόν τινες εὐεργέτην οἶονται· ἐγὼ δὲ ἔάνπερ ἂ βούλομαί τε καὶ οἶδα τούτῳ πεπραγμένα δυνηθῶ πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν, οἶομαι δεῖξιν οὐ μόνον οὐκ εὐεργέτην, ἀλλὰ καὶ κακονούστατον καὶ πολὺ τάναντία ἢ προσῆκεν ὑπειλημμένον». [145]

1 1 (150) —Ἐὰν δὲ ἀπολογώμεθα, τὸναντίον ποιήσομεν, τὰς μὲν χρηστὰς βεβαιοῦντες ὑπολήψεις, τὰς δὲ φαύλας διαλύοντες, οἷον δέκα νέοι τὴν τάξιν λιπόντες ἔφυγον, τῷ ἐνὶ ἀπαντήσασα ἡ μήτηρ ἀπέκτεινεν αὐτόν, οἱ ἐννέα στραφέντες ἠρίστευσαν, καὶ κρίνεται ἡ γυνὴ φόνου· ἐνταῦθα γὰρ μία μὲν ὑπόληψις περὶ τὴν γυναῖκα χρηστή, ὅτι τῆς νίκης αἰτία, ἦν χρή βεβαιῶσαι κατὰ τὰ προοίμια λέγοντα οὕτως· ὅτι μὲν οὐκ ἄλλος τις ἡμῖν τῆς νίκης αἴτιος μᾶλλον τῆς γυναικὸς ἐγένετο, πάντας ὑμᾶς ἐλπίζομεν ἐγνωκέναι· μία δὲ φαύλη, ἡ τοῦ δοκεῖν παιδοκτόνον αὐτὴν εἶναι, ἦν χρή θεραπεῦσαι λέγοντα οὕτως· εἰ μὲν οὖν τοῖς κατηγοροῖς πειθόμενοι τὴν γυναῖκα ταύτην παιδοκτόνον ὑπολήψεσθε, οὐκ ὀρθῶς ποιήσετε· εἰ δὲ τὰ πεπραγμένα σκοπήσετε καὶ τὰ τοῦ τετελευτηκότος δίκαια ἐγκλήματα, φανεῖται ἡ γυνὴ οὐκ ἀγαθὸν υἱὸν ἀλλὰ προδότην πονηρὸν ἀποκτείνασα'. Ἐμφαίνεται δὲ καὶ ἕξωθεν πρόσωπα, ὡς ἔφαμεν, πολεμίων μάλιστα πολλάκις, ἅφ' ὧν οὕτω ληψόμεθα τὰ προοίμια ζητοῦντες ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ κρίσει, τί ἂν βούλοιντο τέλος οἱ πολέμιοι γενέσθαι, λέγοντες οὕτως ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ προβλήματι· φυγάδες πολεμουμένη τῇ πατρίδι ἐβοήθησαν καὶ νίκην εἰργάσαντο, καὶ γράφει τις αὐτοὺς κατάγειν· 'τοῖς μὲν οὖν πολεμίοις δι' εὐχῆς ἐστὶ μὴ καταδέξασθαι τοὺς πολίτας ἡμᾶς ἐνθάδε, ἵνα ὦμεν αὐτοῖς ληφθῆναι ῥάδιοι· ἡμᾶς δὲ οὐκ ἄξιον ποιεῖν, ἃ δοκεῖ τοῖς πολεμίοις'. Ταῦτά σοι περὶ τῶν ἐξ ὑπολήψεως προοιμίων πεπλήρωται, τοῦτον εὐρισκόμενα τὸν τρόπον ἀπανταχῇ. Περὶ τῶν ἐξ ὑποδιαίρεσως προοιμίων. [180]

1 2 (τ) Ἐξῆς λεκτέον περὶ τῶν ἐξ ὑποδιαίρεσως προοιμίων πάνυ παγκάλην καὶ ποικίλην ἐχόντων τὴν τέχνην. εὐρίσκεται δὲ καὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν ἐξῆς μαθημάτων, οὐκ ἐν πᾶσι δὲ προβλήμασιν οὐδὲ πάντα ἐν πᾶσιν· εὐθικτα μὲν γάρ ἐστιν εὐρεθέντα καὶ δριμέα, πολλάκις δὲ φαίνεται τῶν ἐξ ὑπολήψεως ἡ ἀρετὴ, διότι πανταχῇ φαίνεται. Ἔστι δὲ τῶν ἐξ ὑποδιαίρεσως εἶδη τρία, ὧν καὶ τὰ παραδείγματα θήσομεν. καὶ πρῶτον ἔστιν ὅτε δύο πεπραγμένων ἀδικημάτων, ὧν καὶ τὸ ἕτερον ἀναδέξασθαι δύναται κρίσιν, ὑποδιαιοῦντες ποιήσομεν προοίμιον οὕτως· οἷον κατέσκαψάν τινες πόλιν ἐν πολέμῳ καὶ ἐγεώργησαν αὐτήν, οὐκ ἀνῆκεν ἡ γῆ καρπούς, καὶ κρίνονται ἀσεβείας· ἐνταῦθα δύο ὄντων ἀδικημάτων ἰσοστασίων, τοῦ τε κατασκάψαι τὴν πόλιν καὶ τοῦ γεωργῆσαι, ποιήσομεν ἐξ ὑποδιαίρεσως προοίμιον οὕτως· εἰ μὲν οὖν καὶ διὰ τὸ κατασκάψαι τὴν πόλιν ἔδοσαν αὐτοὶ δίκην, ὀρθῶς ἂν ἐγένετο· νῦν δὲ πολλῶ πλέον, ὅτε καὶ γεωργῆσαι διεγνώσαν ἣν κατέσκαψαν πόλιν'. οὐ μέντοι ἡ ἐνὸς πράγματος εἰς λεπτὸν τομῇ

προοίμιόν ἐστιν ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ἀλλὰ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἐξ ὑποδιαιρέσεως κατασκευή· οἷον ἔπεισεν ἐν λιμῷ καὶ πολιορκίᾳ ῥήτωρ τὴν ἄχρηστον ἡλικίαν ἀποκτεῖναι, γέρων λαθὼν ἠρίστευσεν, αἰτεῖ εἰς τὸ γέρας τὸν ῥήτορα· ἐνταῦθα τὸ ἀδίκημα ἐν, τὸ τὰ γένη διαφθαρῆναι, ἐξ ὑποδιαιρέσεως δὲ εἰ λέγοι 'εἰ γὰρ μόνους τοὺς πατέρας ἔπεισεν ἀποκτεῖναι ἢ μόνας τὰς γυναῖκας, ἄξιός ἦν θανάτου', οὐ προοίμιον λέγει, ἀλλὰ κατασκευάζει τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Δεύτερον ἐξ ὑποδιαιρέσεως μάθημα οὕτως εὐρίσκεται, ἐν ᾧ ποιοῦμεν προοίμιον. ἐνίοτε τοῖς προσώποις καὶ πρὸ τῶν πραγμάτων ἴδια παρακολουθοῦσιν ὑπολήψεις, οἷον Αἰσχίνῃ, Δημοσθένει, δεύτεραι δὲ αἱ ἐπισυμβαίνουσιν ἀπὸ τῶν πραγμάτων. ὅταν οὖν εὕρωμεν ἐν προβλήματι τὰς ὑπολήψεις ἑκατέρας περὶ τὸ ἐν πρόσωπον, τὴν τε φύσει προσοῦσαν καὶ τὴν ἐπιγενομένην, ὑποδιαιροῦντες λέγομεν ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ προβλήματι· Δημάδης πρεσβεύσας παρὰ τὸν Φίλιππον, καὶ ἐρομένου ποταπαί εἰσιν αἱ Ἀθηναῖοι τοῦ Μακεδόνοιο, ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτὰς κατέγραψε καὶ ἐπανελθὼν ὕβρεως κρίνεται· οἷον 'καὶ διὰ τὸν ἄλλον μὲν βίον, ὃ Ἀθηναῖοι, τὸν προσόντα Δημάδῃ καὶ τὴν προδοσίαν ἄξιον ἦν κολάσαι τοῦτον, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὰ νῦν αὐτῷ γεγεννημένα, ἐξ ὧν αἰσχύνῃν ὁμοῦ καὶ ζημίαν περιῆψε τῇ πόλει'. γίνεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ιδιωτικῶν τοῦτο πολλάκις, ἂν ἔχωμεν ἢ μάγον ἢ τελώνην ἢ πορνοβοσκόν· οἷον πορνοβοσκὸς τὰ τῶν Μουσῶν ὀνόματα ταῖς ἐταίραις τίθεται καὶ κρίνεται ἀσεβείας· λέγομεν γὰρ οὕτως 'ἄξιον μὲν ἦν τὸν πορνοβοσκὸν καὶ διὰ τὸν ἄλλον μισεῖσθαι βίον πονηρὸν ὄντα καὶ δὴ καὶ τιμωρίας ἄξιον, οὐχ ἥκιστα δὲ νῦν, ὅτε καὶ ἡσέβησεν εἰς τὰς θεάς'. [45]

1 2 (50) Τρίτον ἐξ ὑποδιαιρέσεως μάθημα εἰς προοιμίον εὐρεσιν, ὃ καλεῖται τοῦ ἀθροῦς πρὸς τὸ μέλλον [ὑποδιαίρεσις]· γίνεται δέ, ὅταν κακοῦ τινος τολμηθέντος λέγῃς δεῖν τὸν εἰργασμένον δοῦναι τιμωρίαν καὶ διὰ τὸ τετολμημένον καὶ ἵνα μὴ πάλιν τολμηθῇ. δεῖ δὲ τὸ τοῦ ἀθροῦς πρὸς τὸ μέλλον ποιεῖν τότε, ὅταν ἢ τὸ μηδεπώποτε γεγονὸς τοῦτο συμβᾶν παθεῖν πάλιν φυλαττώμεθα ἢ ὅταν τὸ αὐτὸ πράττηται πολλάκις. τὰ δὲ παραδείγματα σαφεστέραν ποιεῖ τὴν τέχνην· πολλοὶ τυραννοῦσιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, καὶ γράφει τις ἐλαύνειν τὸ γένος· ἐνταῦθα καλλίστην χώραν ἔχει τὸ προοίμιον, ἐὰν λέγωμεν οὕτω 'καὶ τῶν γεγεννημένων μὲν εἵνεκα τυραννίδων καλῶς ἂν ἔχοι μισοῦντας τὸ γένος τῆς πόλεως ἐκβάλλειν τιμωροῦντας αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν ἐπάθομεν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τοῦ μέλλοντος πρόνοιαν ποιουμένους, ἵνα μὴ τοῖς ὁμοίοις περιπίπτωμεν αἰεὶ'. καὶ πάλιν· ἐμίχθη τις ταριχευομένῳ σώματι, καὶ γράφει τις λελεύσθαι τὸν τῆς ταριχείας νόμον· καὶ γὰρ ἐκεῖ δυνάμεθα λέγειν 'ἵνα μὴ πάλιν γένηται'. Περὶ τῶν ἐκ περιουσίας προοιμίον. [70]

1 3 (τ) Τὰ ἐκ περιουσίας καλούμενα προοίμια ἰδίαν εὐρεσιν ἔχει ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ἐν ταῖς ἀπολογίαις, σαφῇ δὲ αὐτὰ ἐν ἑκατέροις ποιήσω. ἐὰν γὰρ κατηγοροῦντές τινος φόνου δυνώμεθα λέγειν ὅτι 'ἡδυνάμην αὐτὸν καὶ δημοσίων ἀδικημάτων κρίνειν', ἐκ περιουσίας ποιοῦμεν τὸ προοίμιον, κἂν δημοσίων ἀδικημάτων κρίνοντες δυνώμεθα λέγειν ὅτι 'ἡδυνάμην αὐτὸν καὶ ἀσεβείας κρίνειν', ἐκ περιουσίας προοιμιαζόμεθα· οἷον ἄριστεὺς ἄχειρ προσήλθε στρατηγῷ δεόμενος τροφῶν, ὃ δὲ εἶπεν 'ἀχρήστους ἢ πόλις οὐ τρέφει', κατὰ κρημνοῦ ὦσεν ἑαυτὸν ὁ ἄριστεύς, καὶ κρίνεται ὁ στρατηγὸς αἰτίας θανάτου· λέγομεν γὰρ ἐκ περιουσίας ὅτι 'ἡδυνάμην αὐτὸν καὶ δημοσίων ἀδικημάτων εἰσαγαγεῖν γραψάμενος, ὅτι κοινὸν εὐεργέτην τῆς πόλεως ἀπώλεσεν'. ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόβλημα· ἢ Φύη μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Πεισιστράτου κρίνεται δημοσίων ἀδικημάτων· λέγομεν γὰρ 'ἡδυνάμην μὲν οὖν καὶ ἀσεβείας αὐτὴν γραψάμενος εἰς ὑμᾶς ἀγαγεῖν, ὅτι τὸ σχῆμα τῆς Ἀθηναῖς ἀσεβῶς ὑπεκρίνατο'. — Ἰστέον δέ, ὅτι μικροτέρου κρίνοντας δεῖ λέγειν ὅτι 'καὶ μείζονος ἡδυνάμην', μὴ μέντοι μείζονος κρίνοντας λέγειν ὅτι 'καὶ τοῦ μικροτέρου ἡδυνάμην'. ἄτεχνον γὰρ τὸ τοιοῦτον. Ἐν δὲ ταῖς ἀπολογίαις εὐκαταληπτότερον τὸ ἐκ περιουσίας μάθημα· πᾶς γὰρ ὅστισοῦν μετὰ τὴν εὐεργεσίαν κρινόμενος ἄριστα ποιήσει προοίμιον ἐκ περιουσίας λέγων 'ἐγὼ μὲν καὶ γέρας ὑπελάμβανον

ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις λήψεσθαι, μή τί γε δὴ καὶ κρίσεις ὑπομενεῖν, οἷον ὁ στρατηγὸς ὁ τὰς τριῆρεις νικῶμενος καταφλέξας καὶ νικήσας καὶ κρινόμενος δημοσίων ἀδικημάτων, ἢ ὁ ῥίψας ἀπὸ τοῦ τείχους τὴν ἀσπίδα καὶ ἀποκτείνας τὸν πολέμιον. καὶ καθάπαξ ῥαδίου τοῦ μαθήματος ὄντος χρειώδους δὲ ἀνθεκτέον. Περὶ τῶν ἀπὸ καιροῦ προοιμίων. ^[32]

1 4 (t) [t2] Τὸ δὲ ἀπὸ καιροῦ καλούμενον προοίμιον ἄφατόν τινα τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυνάμεως ἔχει, ἐὰν εὐρεθῇ. ἔστι δὲ τοιοῦτον τῇ δυνάμει, ἐὰν δυνώμεθα τὴν ἀξίωσιν, ἢν εἰσφέρομεν, τρόπον τινὰ ἤδη δεῖξαι καὶ γεγεννημένην. ἔστι δὲ αὐτοῦ τὸ τῆς ἰσχύος τοιοῦτον· οἷον ἐφυγαδεύθησάν τινες καὶ ἔκτισαν ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς πατρίδος ἐτέραν πόλιν, ἐν ἣ ὦκουν, πολέμου ἐνστάντος ἐκείνοις, ὅθεν ἐξεβλήθησαν, ἐπανελθόντες ἐβοήθησαν αὐτοῖς, καὶ γράφει τις αὐτοὺς καταδέχεσθαι· λέγομεν γὰρ ‘τὸ μὲν δοκεῖν ἐγὼ γράφω τὸ ψήφισμα τήμερον τοὺς πολίτας καταδέχεσθαι, τὸ δὲ ἀληθὲς ἤδη τούτους δεδέγμεθα, ὅτε συμμάχους ὄντας αὐτοὺς κατελθεῖν εἰάσαμεν’. ἀλλὰ καὶ Μεγαρεῖς ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων ἐκτιθέντων Ἀθηναίων τὰ γένη ἀναιρούμενοι ἔτρεφον αὐτά, καταλυθείσης τῆς τυραννίδος ἤκουσιν ἀποδιδόντες τὰ γένη, καὶ ἀξιοῖ τις καθαιρεῖν τὸ περὶ τῶν Μεγαρέων πινάκιον. καὶ ἔτι ἐν τοῖς τὴν πόλιν κατασκάψαι καὶ σπεύρασιν αὐτήν· θέλοντες γὰρ αὐτοὺς ἀσεβεῖς ἀποδεῖξαι φαμέν ὑπὸ τῶν θεῶν ἐληλέγχθαι καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων, ὅτι εἰσὶν ἀσεβεῖς, ἐξ ὧν ὡς ἐναγεστάτοις οὐδὲ τοὺς καρποὺς ἀνῆκεν ἡ γῆ. καλεῖται δὲ τοῦτο καὶ ἀγχίστροφον ἐπιχείρημα. Τὸ δὲ ἐπὶ τῶν ἐπιπεπλεγμένων προβλημάτων οὐκ ἀναγκαῖον ἐνόμισα προσθεῖναι μάθημα· ἢ γὰρ καλόν ἐστι καὶ τῶν ἐξ ὑπολήψεως ὃν φαίνεται, ἢ προκατάστασις ὃν διηγηματικόν, οὐ προοίμιον εὐρίσκεται. Περὶ παντὸς προοιμίου, καὶ ἐκ πόσων μερῶν συνέστηκεν.

1 5 (t1) Σύγκειται δὲ πᾶν προοίμιον ἐκ προτάσεως, ἣτις ἐστὶν ἐκ τῶν μαθημάτων εὐρισκομένη τῶν προκειμένων, ἐξ ὧν δὴ τοι καὶ γίνεται, ἐκ κατασκευῆς, ἐξ ἀποδόσεως, ἣτις ἐστὶν ἀξίωσις, ἐκ βάσεως, ἢ συνάγει τὴν πρότασιν καὶ τὴν ἀπόδοσιν. Ἐὰν μὲν οὖν θελήσωμεν πολιτικώτερον στήσαι τὸ προοίμιον, εἰς τὴν ἀξίωσιν ψιλὴν αὐτὸ στήσομεν. ἐὰν δὲ προστιθῶμεν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀξιώσεως ἀπτόμενοι τοῦ πράγματος αὐτοῦ, πανηγυρικώτερα γίνεται ἡ βᾶσις, καὶ μάλιστα, ἂν μὴ τὰ ἀπ’ ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἀπλῶς εἴπωμεν ἀλλ’ ἐπιφωνηματικῶς. ποιεῖ δὲ πανηγυρικὴν τὴν βᾶσιν καὶ ἡ εὐρυθμία, ἵνα τὸ πανηγυρικὸν ᾗ διπλοῦν, ἢ ἐν τῷ λόγῳ διὰ τὴν εὐρυθμίαν ἢ ἐν τῷ νῷ διὰ τὴν ἐν τοῖς ἀπ’ ἀρχῆς ἄχρι τέλους φιλοτιμίαν. —Δεῖ δὲ τὸ προοίμιον ἐν μὲν τοῖς πολιτικοῖς ἡρμηνεῦσθαι μακροτέροις τοῖς κώλοις καὶ σχοινοτενέσιν, ἐν δὲ τοῖς παθητικοῖς συνεστραμμένοις καὶ εὐκόλοις μᾶλλον. —Περιβολὴ δὲ αὐτάρκης προοιμίων διπλασιάσαι ὄνομα καὶ διπλασιάσαι κῶλον καὶ προτάσεως ἀπὸ αἰτίας κατασκευῆ. καὶ ὄνομα μὲν, ἂν λέγωμεν «πρῶτον μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὐχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν» καὶ «ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ δόξης». κῶλον δὲ ὡς ἐν τῷ Κατὰ Ἀριστοκράτους «ὑπὲρ τοῦ Χερρόνησον ἔχειν ὑμᾶς ἀσφαλῶς καὶ μὴ παρακρουσθέντας ἀποστερηθῆναι πάλιν αὐτῆς». προτάσεως δὲ ἐξ αἰτίας κατασκευῆ, ἂν λέγωμεν—πολλαχῇ δὲ δυνάμεθα εἰπεῖν—‘τὰ μὲν τούτῳ τετολμημένα λέληθεν ὑμῶν οὐδένα’ τοῦτο ἢ πρότασις, ἢ δὲ κατασκευὴ ἐξ αἰτίας ‘ἐπεὶ μὴδὲ οὕτως ἐστὶ μικρὰ τὰ τετολμημένα, ὡς δύνασθαι καὶ λαθεῖν’. λεκτέον δὲ καὶ ἐπὶ παραδείγματος· πωλοῦσι τὰ τέκνα οἱ νησιῶται, καὶ γράφει τις παρὰ Ἀθηναίοις ἐπανεῖναι τὸν φόρον· οἷα μὲν οὖν, ὧ Ἀθηναῖοι, πάσχουσιν οἱ νησιῶται κακὰ προφάσει τῶν φόρων, λέληθεν οὕτε ὑμᾶς οὔτε τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οὐδένα’ τοῦτο ἢ πρότασις· ‘καὶ γὰρ οὐδὲ οὕτως ἐστὶ μέτριον, ὃ τολμῶσι περὶ τὰ φίλτατα, ὥστε λαθεῖν ἐνεῖναι δύνασθαι’ τοῦτο ἢ κατασκευὴ τῆς προτάσεως· εἴτα ἢ ἀπόδοσις· ‘ὑμᾶς δὲ προσήκει πρόνοιαν ποιουμένους τῆς ὑμετέρας εὐδοξίας ἐπανεῖναι τοῖς ἀθλίοις τὸν φόρον καὶ μηκέθ’ οὕτως ὀχληροῦς καθίστασθαι’. ἐὰν μὲν οὖν πολιτικῶς ἐθελήσης στήσαι, οὕτω στήσεις τὴν ἀξίωσιν· εἰ δὲ βούλει, πρόσθε καὶ τὴν τῆς ἀξιώσεως αἰτίαν, τουτέστιν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, αὐτὸ λέγω τὸ ἀπ’ ἀρχῆς ἄχρι

τέλους γυμνόν· καὶ ἐὰν θελήσωμεν εἰπεῖν τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τολμῶντες ἐπιφωνηματικώτερον, ἔσται καὶ οὕτως πανηγυρική ἡ βάσις 'δι' ὃν ἀναγκαζόμεναι δυστυχοῦσιν ἀπαιδίαν αἱ νῆσοι'. Περὶ καταστάσεως ἡγουν διηγήσεως. ^[48]

2 1 (τ) Διήγησίς ἐστι παντὸς μὲν προβλήματος αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐξ οὗ συνέστηκεν ἡ ὑπόθεσις. καὶ διὰ τοῦτο διήγησιν μὲν εὐρεῖν οὐ δύσκολον· φαίνεται γὰρ τοῦ πράγματος πλατυνομένου τοῖς τρόποις, οἷς ἐκθήσομαι· τὴν δὲ προκατάστασιν τῆς διηγήσεως τὴν καὶ προδιήγησιν καλουμένην ἄξιον ἐξετάσαι, πόθεν ληφθήσεται καὶ ἀπὸ τρόπων ὁπόσων, καὶ εἰ ὁμοίως ἐν πᾶσι προβλήμασιν ἡ αὐτὴ ἢ καθ' ἕκαστον εἶδος ζητήματος ἰδίᾳ τις εὗρεσις προκαταστάσεως γίνεται. Ὡς ἐν κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν πάσης διηγήσεως ἐν παντὶ προβλήματι ζητητέον τὰ πρεσβύτερα μὲν, χρήσιμα δὲ τῇ ὑποκειμένη ἀξιώσει ἢ κρίσει, κάκεῖθεν λαμβάνειν ἄξιον, καὶ προκαταστήσαντας ὡς προσήκει τὴν προδιήγησιν οὕτως εἰς αὐτὴν χωρῆσαι τὴν ἐμφαινομένην ἐν αὐτῷ τῷ προβλήματι διήγησιν· ἄτεχνον γὰρ καὶ ἰδιωτικὸν τὸ τῆς διηγήσεως αὐτόθεν ἄρχεσθαι, ὅθεν καὶ τὸ πρόβλημα λέγει. ἀλλ' ἐπεὶ τῶν προβλημάτων εἶδη ποικίλα καὶ τῶν πραγμάτων αἱ ζητήσεις διάφοροι, ποικίλας καὶ τὰς εὗρεσις παραδώσομεν, ὥστε τεθείσης ὑποθέσεως αὐτίκα εἰδέναι, ἐφ' ὃ τρεπτέον ἐστὶν εἰς εὗρεσιν τῆς προκαταστάσεως τεχνικόν. Περὶ μετοικιῶν καὶ τῆς ἐν τούτοις εὗρέσεως. ^[21]

2 2 (τ) Οἱ περὶ μετοικίας βουλευόμενοι δυοῖν τούτοις ἔνεκεν θατέρου τὴν βουλὴν ἔχουσιν· ἢ γὰρ προσόντος ἀγαθοῦ καὶ ἀφανισθέντος λύπη τῶν ἀπολωλότων βουλεύονται μετοικεῖν, οἷον Λυδοὶ μὴ ῥέοντος τοῦ Πακτωλοῦ τὸν χρυσὸν ἢ Αἰγύπτιοι μὴ ὑπερβαίνοντος τοῦ Νείλου καὶ ἄρδοντος τὴν γῆν· ἢ προσεπιγενομένου κακοῦ ἀπροσδοκήτου, οἷον σείεται Σικελία συνεχῶς καὶ βουλεύονται μετοικεῖν, ἢ πάλιν ῥεῖ ἐπὶ τὴν Κατάνην ἀπὸ τῆς Αἴτνης τὸ πῦρ καὶ βουλεύονται μετοικεῖν. Εἰ μὲν οὖν ἀγαθοῦ τινος ἐπιλείποντος βουλευόμεθα μετοικεῖν, τὴν προκατάστασιν λέξομεν λαβόντες ἐντεῦθεν 'οἱ πρόγονοι τὰς πόλεις ἔκτισαν ἢ τὴν πόλιν ἐνταῦθα οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐπαρθέντες ἢ τούτῳ τῷ ἀγαθῷ. μέχρι μὲν οὖν ἀγίον ἦν καὶ βέβαιον, εἰκότως ἐμένομεν· καὶ γὰρ ἀπελαύομεν τῶν ἀγαθῶν· ἐπεὶ δὲ οἴχεται, μετοικισθῆναι δίκαιον'. εἰ δὲ κακὸν ἐπιγένηται τι, λέξομεν τὴν προκατάστασιν ὡς 'οἱ πρόγονοι μηδεμιᾶς ἐλπίδος ἐμφαινομένης τοιούτου κακοῦ ἔκτισαν ἐνταυθοῖ τὴν πόλιν· εἰ γὰρ ἥδεσαν, οὐκ ἂν ἔκτισαν'. ὁ δὲ ἀξιῶν μένειν ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἀναβήσεται ἐπὶ τὰς κτίσεις τῶν προγόνων, ὧν πρεσβύτερον οὐδέν, λέξει δὲ ἀγαθοῦ μὲν τινος λείποντος ὡς 'οὐ διὰ τοῦτο ἔκτισαν ἐνταυθοῖ τὴν πόλιν οἱ πρόγονοι οὐδὲ τούτῳ μόνῳ ἐπαρθέντες, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ὧν προσόντων οὐ δεῖ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἐνὸς ὁδύρεσθαι'. ἐὰν δὲ κακοῦ ἐπιγενομένου, λέξει ὅτι 'οὐχ ὡς ἀπαθὴ καὶ ἀθάνατον ἔκτισαν οἱ πρόγονοι τὴν πόλιν, ἀλλ' ὡς ὑποκειμένην καὶ αὐτὴν πάθειν ἀνθρωπίνοισ'. Θῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ παραδείγματος· βουλεύονται Αἰγύπτιοι μετοικεῖν τοῦ Νείλου μὴ ἐπαναβαίνοντος ἔτι ἑρεῖς οὕτω 'δοκῶ τοι καὶ τοὺς προγόνους οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐπαρθέντας τὴν Αἴγυπτον οἰκῆσαι, ἐπεὶ μήτε ὁρῶν ἀσφάλεια μήτε ποταμῶν ἄλλων κάλλος ἐν Αἰγύπτῳ φαίνεται μήτε πρὸς φυτείαν ἐπιτήδειος—οὔτε γὰρ εἰσὶν ἐλαῖαι παρ' ἡμῖν οὔτε ἄμπελοι—, τῇ δὲ τοῦ ποταμοῦ χαίροντας φορᾷ καὶ τῇ παραδόξῳ γεωργίᾳ'. ὁ δὲ ἀξιῶν μένειν ἐρεῖ ὡς 'οὐ διὰ τὸν ποταμὸν μόνον οἱ πρόγονοι τὸν οἰκισμὸν ἐποιήσαντο τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ πολλὰ αὐτῆς καὶ ἄλλα θαυμάσαντες, τὴν κρᾶσιν τὴν τῶν ἀέρων, τὸ τῶν πεδίων εὐήλατον, τὸ εἰς τὰ ἄλλα τῆς γῆς εὐφορον, τὴν τῆς θαλάσσης γειτνίασιν καὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰ ἄλλα χρεῖαν, καὶ οὐ διὰ τὴν ἀρδεῖαν μόνον, ἣν καὶ αὐτὴν ἔχειν ἔστιν ἀνθρώποις γε οὔσι καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ ἔξω πού τῶν ὄρων οὐρανοῦ τὰς πόλεις ὑπετίθεσαν'. — Καὶ πάλιν· ῥεῖ τὸ πῦρ ἐπὶ τὴν Κατάνην ἀπὸ τῆς Αἴτνης καὶ βουλεύονται μετοικεῖν· ὁ μὲν ἀξιῶν μετοικεῖν ἐρεῖ τὸν τρόπον τοῦτον 'οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους μοι δοκῶ κτίσαι τὴν Κατάνην ὑπὸ τὴν Αἴτνην φέροντας, εἰ τοιαύτας ἔσεσθαι συμφορὰς προσεδόκησαν, ἀλλὰ νομίζοντας ἐν ὁρίοις στήσεσθαι τὸ πῦρ. ^[45]

2 2 (50) μέχρι μὲν οὖν ἐφύλαττε τοὺς ὅρους, καὶ ἡμεῖς ἐμένομεν· ἐπεὶ δὲ ὑπερβαίνει καὶ κατατρέχει τὴν πόλιν, μετοικιζώμεθα· ὁ δὲ ἀξιῶν μένειν οὕτως· οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους τοὺς κτίσαντας τὴν Κατάνην ἐνταῦθα ἔλαθε πλησίον οὔσα ἢ Αἴτνη, καὶ ὡς πυρὸς ἔχει ῥύακας, καὶ ὡς φύσις αὕτη πυρὸς ὑπερβαίνειν τε τοὺς ὅρους, ἐν οἷς ἂν ἐστήκη, καὶ ῥεῖν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἀθάνατον οὐδ' ὡς ἀπαθῆ κακῶν ἐσομένην καὶ ἀπείρατον πυρὸς ἔκτιζον τὴν Κατάνην· πολλοῖς γάρτοι καὶ μὴ Κατάνην οἰκοῦσιν ἠνώχλησε πῦρ τοῖς μὲν αὐτόματον, τοῖς δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς, τοῖς δὲ καὶ ἐξ οὐρανοῦ· Περὶ νόμων εἰσφορᾶς. ^[62]

2 3 (τ) Αἱ δὲ τῶν νόμων εἰσφοραὶ μετὰ περιστάσεως καὶ αἱ λύσεις τῶν νόμων μετὰ περιστάσεως προδιηγῆσαι ἔξουσι τοιαύτας καὶ λαμβανομένας οὕτως· ἐὰν μὲν λύωμεν τὸν νόμον, λέγοντες ὅτι· τοῦτον ἐχρῆν μὴδὲ γεγράφθαι τὸν νόμον τὴν ἀρχὴν· οὐδὲ γὰρ ἔστι τούτου τι πρεσβύτερον οὐδὲ τῇ ἀξιῶσει μᾶλλον ἀρμόδιον τοῦ φάσκειν λελύσθαι τὸν νόμον τοῦ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν γεγράφθαι. κατασκευασθήσεται δὲ προχωρῶν ὁ λόγος ἐκ τῶν συμβάντων· οὐ γὰρ ἂν τοιῶνδε καὶ τοιῶνδε ἐπειράθημεν κακῶν· ἐπεὶ δὲ ἐτέθη καὶ ἐπάθομεν τὰ καὶ τά, λύσαι δίκαιον· δηλὸν γάρ, ὡς λύσει τις νόμον ἐν προβλήματι κακοῦ τινος ἀπαντήσαντος ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου, καὶ ὡς ἂν μηκέτι τοῦτο γίγνοιτο σκοπούντων τινῶν· οἷον Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὰ ἐν Μαραθῶνι βουλευόνται λύειν τὸν τῆς πανσελήνου νόμον, οἷον· ἔδει μὴδὲ κεῖσθαι τοῦτον τὴν ἀρχὴν ἐν Λακεδαίμονι τὸν νόμον· οὐ γὰρ ἂν δόξης ἀπεστερήμεθα τοιαύτης καὶ τροπαίων καὶ κατορθωμάτων καὶ τῶν συμβεβηκότων· δεῖ γάρ, ὡς ἔφην, περιστάσιν ἔχειν τὰς λύσεις τῶν νόμων ἢ τὰς εἰσφοράς· αἱ γὰρ ἄνευ αἰτίας καὶ περιστάσεως εἰσφοραὶ νόμων ἢ λύσεις γυμνάσματά ἐστι μόνα, ὅθεν οὐδὲ διηγῆσαι ἔχει. Ἐὰν δὲ γράφωμεν νόμον καὶ εἰσφέρωμεν, ἢ προκατάστασις τῆς διηγήσεως γενήσεται ἢ αὐτή, οἷον· τοῦτον ἐχρῆν πάλαι κεῖσθαι τὸν νόμον, ἐξ ἀρχῆς· οὐ γὰρ ἂν τούτου κειμένου ταῦτα ἡμᾶς συνέβη παθεῖν, ἃ πεπόνθαμεν μὴ κειμένου τοῦ νόμου· οἷον Ἀλκιβιάδης μετὰ τὰ κατὰ Κύζικον εἰσφέρει νόμον μὴδένα στρατηγὸν ἀπὸ στρατοπέδου ἀνακαλεῖσθαι· φήσκει γὰρ· τὸν νόμον τοῦτον ἐχρῆν πάλαι γεγράφθαι καὶ γεγενῆσθαι κύριον· οὐ γὰρ ἂν ἔβλαψε μὴ ἀνακαλουμένους ὑμᾶς Ἀλκιβιάδην ἐκ Σικελίας· ἢ ὡς ἐκεῖνο τὸ πρόβλημα· τοὺς μοιχοὺς χρήματα ἐκτινύναι, πολλοὶ μοιχεύουσι καὶ καταβάλλουσι χρήματα, καὶ γράφει τις κτείνειν τοὺς μοιχοὺς· ἐνταῦθα γὰρ καὶ εἰσφορὰ νόμου καὶ λύσις ἐστί· καὶ προκατάστασις γενήσεται τῆς διηγήσεως, ὅτι μῆτε ἐκεῖνον ἐχρῆν γεγράφθαι τὸν νόμον τὸν περὶ τῶν χρημάτων καὶ ὅτι τοῦτον ἐχρῆν γεγράφθαι τὸν νόμον ἀρχῆθεν τὸν ἀξιοῦντα κτείνειν τοὺς μοιχοὺς. Περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης. ^[40]

2 4 (τ) Ὅμοίως κἂν πολεμεῖν γράφωμέν τισιν ἢ καταλύειν πόλεμον, χρῆσόμεθα ταῖς προκαταστάσεσιν οὕτως· ἂν μὲν γράφωμεν πολεμεῖν τισιν, εἰς τὰ πρεσβύτερα τῶν ἐγκλημάτων ἀνατρέχοντες καὶ λέγοντες ὅτι· τούτοις πάλαι ἐχρῆν πολεμεῖν· ἐχθροὶ γὰρ καὶ πρὸ τούτων τῶν ἀδικημάτων ἄλλα εἰς ἡμᾶς πολλὰ εἰργασμένοι, εἴτα καταβαίνοντες εἰς τὰ νῦν γεγενημένα. τὰ μὲν γὰρ πρεσβύτερα τῶν ἀδικημάτων προκατάστασις ἐστί τῆς διηγήσεως, ἃ δὲ νῦν διὰ τὸν πόλεμον γράφεις, ἢ διήγησις· οἷον ἔχρησεν ὁ θεὸς τῷ Κροίσῳ τοὺς ἀρίστους ἐλέσθαι τῶν Ἑλλήνων συμμάχους, εἴλετο Λακεδαιμονίους, καὶ συμβουλεύει τις Ἀθηναίοις Κύρῳ συμμαχεῖν· ἔδει Κροίσῳ καὶ πάλαι πολεμεῖν· ἐξ οὗ γὰρ τὴν ἀρχὴν διεδέξατο παρὰ Ἀλυάττου τοῦ πατρός, καὶ τοῖς Ἑλλήσιν ἐπεβούλευε, καὶ τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Δωριεῦσι καὶ Ἰωσι καὶ Αἰολεῦσι· πρὸ γὰρ τῆς Κροίσου ἀρχῆς πάντες Ἑλληνες ἦσαν ἐλεύθεροί, καὶ τοῦτο πλατυνόμενον προκατάστασις ἔσται καὶ προδιήγησις· εἴτα ἢ διήγησις· ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν, χρήσαντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων ἐλέσθαι συμμάχους, εἴλετο Λακεδαιμονίους καὶ τὴν πόλιν ἡμῶν ὕβρισε, πολεμῶμεν αὐτῷ συμμαχοῦντες Κύρῳ· —Καὶ πάλιν ἄρματι νικήσας Ἀλκιβιάδης Ὀλύμπια, ἐρομένων Ἠλείων ὅθεν εἶη, τῆς ἀρίστης· ἔφη· πόλεωσ', ἐμαστίγωσαν αὐτόν, ἐπανελθὼν γράφει στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς Ἠλείους ἢ προκατάστασις τῆς διηγήσεως· ἐχρῆν

Ἡλείοις πάλαι πολεμεῖν· ἐχθροὶ γὰρ ἡμῶν εἰσι καὶ βοηθοῦντες αἰὲς Λακεδαιμονίοις καὶ Κορινθίοις, καὶ ναῦς διδόντες καὶ χρήματα εἰς τὸν καθ' ἡμῶν πόλεμον'. [ὄθεν καὶ Θουκυδίδης εἶρηκεν «Ἡλείους δὲ ναῦς ἤτησαν κενὰς καὶ χρήματα».] εἴτα ἡ διήγησις 'ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ἐνίκησα τὸν ἀγῶνα καὶ ἡρώτησαν ὅθεν εἶην, ἐγὼ δὲ τὰ βέλτιστα ἀπεκρινάμην, οἱ δὲ ἐμαστίγωσάν με τὴν πόλιν ὑβρίζοντες, στρατεύειν ἐπ' αὐτοὺς ἄξιον'. Ἐὰν δὲ καταλύωμεν πόλεμον, ἡ προκατάστασις γενήσεται τῆς διηγέσεως ὅτι 'μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐχρῆν κεκινήσθαι τοῦτον τὸν πόλεμον', καὶ προσχρησόμεθα ταῖς ἀπὸ τῆς ἱστορίας αἰτίαις, ἐὰν ἔχωμεν· οἷον σείεται ἐν τῷ πολέμῳ τῷ Πελοποννησιακῷ Δῆλος, καὶ γράφει τις καταλύειν τὸν πόλεμον ἐν τοῖς Ἑλλήσι λέγων ὅτι 'μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐχρῆν κεκινήσθαι τοῦτον τὸν πόλεμον ἐν ἡμῖν συμμαχοὺς γε ὄντας καὶ φίλους καὶ τοῖς βαρβάροις αἰὲς μαχομένους πρότερον, ἀφ' οὗ καὶ ἐνδοξότεροι διατελοῦμεν ὄντες πολέμου', τοῦτο ἡ προκατάστασις· εἴτα ἡ διήγησις 'ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν Δῆλος σείεται χαλεπαίνοντος τοῦ θεοῦ ἐπὶ ταῖς ἡμετέραις διαφοραῖς, καταλύσωμεν τὸν πόλεμον'. — Ἐὰν δὲ μὴ βοηθώμεθα ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ἡ προκατάστασις διαβολὴν ἔξει τοῦ πολέμου ὅτι 'οὐκ ἐχρῆν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τὸν πόλεμον τοῦτον ἄρασθαι καταλιπόντας εἰρήνην· χαλεπὸν γὰρ πρᾶγμα πόλεμος καὶ δύσκολον' καὶ ὅσα ἔχει ἐν αὐτῷ κακά, ἡ δὲ εἰρήνη καλόν' καὶ ὅσα ἔχει ἐν αὐτῇ καλά· οἷον πολεμοῦντων τινῶν ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, καὶ γράφει τις λελύσθαι τὸν πόλεμον· ἐνταῦθα γὰρ ὃν ὑπεθέμην τρόπον προδιηγούμενοι κακίσομεν τὸν πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην ἐπαινεσόμεθα, εἴτα χωρήσομεν εἰς τὴν διήγησιν, τὴν ἔκλειψιν διηγούμενοι τοῦ ἡλίου καὶ ὅτι διὰ τοῦτο προσήκει καταλῦσαι τὸν πόλεμον. ^[55]

2 5 (τ) Περὶ ἀσεβείας ἢ φόνου. Ἐὰν δὲ ἀσεβείας κατηγορῶμέν τινος, πρὸ τοῦ κατηγορουμένου ἐγκλήματος τὰ πρεσβύτερα ζητοῦντες ἀδικήματα προδιηγησόμεθα, καὶ εἴ τι ἀσεβὲς φθάνοι ἄλλο προειργασμένος. κἂν μὲν ἱστορίαν ἔχωμεν, ἀπ' ἐκείνης ζητήσομεν· ἂν δὲ ἰδιωτικὸν ἢ τὸ πρόβλημα, κατὰ παράλειψιν διασύροντες φήσομεν 'ἐγὼ τὸν μὲν ἄλλον βίον παραλιμπάνω λέγειν ὡς ἀσεβῆς καὶ ἐναγῆς καὶ κατὰ πάντα ἀποτρόπαιος, ὡς ἂν μὴ δοκοίην ἐνοχλεῖν ὑμᾶς μάτην, περὶ ὧν νῦν οὐ δικάζετε, περὶ τούτων ἀκούοντας, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον αὐτῷ τολμηθὲν ἀσέβημα διέξιμι πρὸς ὑμᾶς· οἷον μυούμενός τις ἐμάνη καὶ ἀσεβείας κρίνεται· ἡ αὐτὴ γὰρ προδιήγησις ἀρμόσει τῷ προβλήματι, εἴτα καταβησόμεθα εἰς τὴν διήγησιν 'ἐπειδὴ γὰρ ὁ καιρὸς ἐνέστη τῶν μυστηρίων καὶ ἔδει μυεῖσθαι καθαρὸς εἰσιόντας εἰς τὸ ἀνάκτορον, τηνικάδε καὶ οὗτος οὔτε καθηράμενος ἀπὸ τῶν ἀσεβημάτων οὔτε ἀγνεύσας οὕτω' καὶ τὰ ἐξῆς. ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ ἱστορίας οὕτω· κρίνονται Ἀθηναῖοι ἀσεβείας ἐπὶ Ποτιδαίᾳ· ὅτι Ἀθηναῖοι ἀρχῆθεν ἀσεβεῖς, καὶ ὅτι Λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς τὸν πόλεμον ἐξενηνόχασι, καὶ ὅτι πρῶτον μὲν τὸ Κυλώνειον ἄγος οὐκ ἠθέλησαν ἐλάσαι, εἴθ' ὅτι τὰς τριακοντούτεϊς σπονδὰς ἔλυσαν, εἴθ' ὅτι πόλεις ἀσεβῶς Ἑλληνίδας τὰς μὲν ἀνέστησαν τὰς δὲ ἐξώρισαν. εἴτα καταβησόμεθα εἰς τὴν διήγησιν 'καὶ νῦν Ποτίδαιαν ἄποικον Κορινθίων οὔσαν' καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐὰν δὲ ἀπολογώμεθα, ἀνάπαλιν ποιήσομεν, εἴ τι πρεσβύτερον ἔχοιμεν τῆς κρίσεως βοηθοῦν ἡμῖν ἀπὸ ἱστορίας εὐσεβῶς πεπραγμένον, λέγοντες, εἰ δὲ ἰδιωτικὸν εἴη τὸ πρόβλημα, κατὰ παράλειψιν εἰσάγοντες, ὥσπερ ἐν ταῖς κατηγορίαις ἔφαμεν. Ὁμοίως κἂν φόνου κατηγορῶμεν ἢ βίας ἢ τοιούτων ἀδικημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ πρεσβύτερα βίαια ζητήσομεν, εἰ ἔχοιμεν, ἀπὸ ἱστορίας, εἰ δὲ μή, κατὰ παράλειψιν τιθέντες· καὶ ἐν ταῖς ἀπολογίαις ὁμοίως τὰς ἐπιεικείας ἢ ἀπὸ ἱστορίας βοηθούμενοι τιθέντες ἢ κατὰ παράλειψιν εἰσάγοντες. ποιοῦσι δὲ τὰς τοιαύτας προδιηγήσεις ἐπὶ μὲν τῶν πόλεων αἱ πράξεις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν οἱ βίοι προχωροῦντες εἰς τὰς τῆς διηγέσεως χρειάς. Περὶ δημοσίων ἀδικημάτων. ^[40]

2 6 (τ) Κἂν δημοσίων ἀδικημάτων κατηγορῶμεν, ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ληψόμεθα· οἷον τριακόσιοι νύκτωρ τὰ δεσμὰ ῥήξαντες αἰχμάλωτοι ἀπὸ τῶν πολεμίων φυγόντες ἦλθον εἰς τὴν πατρίδα, νόμου κελεύοντος νύκτωρ μὴ ἀνοίγεσθαι τὰς πύλας οὐκ ἀνέωξεν αὐτοῖς ὁ στρατηγὸς καὶ

κρίνεται δημοσίων ἀδικημάτων· ἐνταῦθα γὰρ καὶ ὁ κατήγορος ἀπὸ πρεσβυτέρων ἀδικημάτων ἄρξεται λέγων ὅτι ‘ἡμεῖς μὲν αὐτὸν ἐχειροτονήσαμεν στρατηγὸν πάντων προτιμήσαντες, ὁ δὲ δύνους ὧν ἀρχῆθεν περὶ τὴν πόλιν ἐπέδειξε τοῦτο καὶ ἐν τῇ στρατηγίᾳ· οὕτω γοῦν φαύλως ἐστρατήγησεν, ὥστε καὶ ἡττήθημεν καὶ ἤτταν βαρεῖαν, ἐν ᾗ τριακοσίους πολίτας αἰχμαλώτους συνέβη γενέσθαι μετὰ τὸν τῶν ἄλλων φόνον· εἴτα ἐπὶ τὴν διήγησιν χωρήσομεν ‘ἀλλ’ ἐπειδὴ ἡ τύχη παρέσχε τοῖς πολίταις τόλμαν ῥῆξαι τὰ δεσμὰ δυνηθῆναι καὶ λαθεῖν’ καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐὰν δὲ ἀπολογώμεθα· οὕτως ἐγὼ περὶ τὴν πόλιν εὖνους ἀρχῆθεν ἐγενόμην, ὥστε καὶ τοῦ πολέμου καταλαβόντος ὑμᾶς τῆς ἐμῆς εὐνοίας ἔχοντες δείγματα πάντας παραλιπόντες τοὺς ἄλλους ἐμὲ στρατηγὸν ἐχειροτονήσατε’. Τυραννοκτόνοι δὲ πάντες καὶ ἀριστεῖς ὁμοίως προδιηγῆσαι ἔξουσι τοὺς βίους, ἀφ’ ὧν χωροῦμεν ἐπὶ τὰς διηγῆσεις τῶν πραγμάτων, ἐφ’ οἷς αἱ κρίσεις. Περὶ διηγῆσεως. ^[24]

2 7 (τ) Ταῦτι μὲν οὖν περὶ τῶν προκαταστάσεων τῶν ἐν ταῖς διηγῆσεσι καὶ ὅθεν δεῖ ἀρχομένους μὴ ἀκεφάλως ἐμβάλλειν τοῖς πράγμασι. Ῥητέον δὲ ἐξῆς, τίσι πλατύνεται ἡ διήγησις τρόποις. ἡμεῖς μὲν οὖν φάμεν πρῶτον χρῆναι τῶν λεγομένων ἕκαστον καὶ τρισὶ καὶ τέτρασι κώλοις πλατύνεσθαι ἢ καὶ πλείοσιν ἐκφέρεσθαι πολλάκις· οὐ γὰρ ἐστενοχώρηται τῆς διηγῆσεως ἡ δύναμις ῥητῷ μέτρῳ, καθάπερ καὶ τὸ προοίμιον, ἀλλ’ ἐξουσίαν ἔχει καὶ μέτρον τὴν βούλησιν ἢ τὴν δύναμιν τοῦ λέγοντος οἷον ‘ἐγὼ περὶ τὴν πόλιν εὖνους οὐ τήμερον, οὐδὲ νῦν ἡρξάμην ἀγαπᾶν τὰ κοινά, ἀλλὰ τῆς πρὸς ὑμᾶς εὐνοίας πάλαι καὶ πρόπαλαι πολλὰ ἐξενήνοχα δείγματα· καὶ ὅτι τὰ πρὸς ὠφέλειαν ὑμῖν ἀνασκοπῶ, μυριάκις δηλώσαι μοι δοκῶ· τὸ γὰρ αὐτὸ πρᾶγμα πολλάκις ἐρμηνευθὲν κόσμον ἐνεδείξατο τοῦ λόγου. τρέφει δὲ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ῥήτορος μάλιστα ἐν ταῖς περιγραφαῖς τοῦτο ἀσκούμενον· ἐξ ἀνάγκης γὰρ ποικίλων ὀνομάτων καὶ διαφόρων εὐποροῦμεν ζητούντων ἡμῶν ποικίλοις καὶ πολυτρόποις ὀνόμασι μεταποιεῖν τὰ κῶλα. Πρῶτον μὲν οὕτω μηκύνεται ἐξ ἐρμηνείας. ἔπειτα δὲ καὶ τὸ παραλειφθὲν ζητήσαντες λέξομεν κάκεῖνο ἐν κώλοις ὅσοις ἂν δυνώμεθα, οἷον ‘τόδε μὲν οὐκ ἐποίησα οὐδὲ εἰργασάμην, ἐκεῖνο δὲ οὐ διεπραξάμην’. Ἐπειτα μέντοι καὶ τοῦ πεπραγμένου τὴν αἰτίαν ζητήσομεν, καὶ ὅταν εὕρωμεν, ὅσοις ἂν δυνώμεθα κώλοις ἕκαστα ἀφηγησόμεθα· οὐδεὶς γὰρ νοῦς οὕτω καλὸς εἰς κατασκευὴν διηγῆσεως ὥς αἰτία. Πλατύνουσι δὲ διήγησιν καὶ οἱ λογισμοί, εἰ πρὸ τῶν πράξεων λέγοιμεν βεβουλεῦσθαι, ὥς, εἰ μὲν τόδε ποιήσαιμι, τόδε ἀπαντήσεται, καὶ προστιθέναι τὰς αἰτίας· εἰ δὲ τόδε ἐργασαίμην, τόδε ἀπαντήσεται. Καὶ παραδείγματος ἕνεκεν καὶ σαφηνείας τῶν θεωρημάτων καὶ ἐπὶ προβλήματος λέξομεν· ἔστω δὲ ὁ στρατηγὸς ὁ μὴ ἀνοίξας τὰς πύλας, ἀπὸ τοῦ παραλειφθέντος πρῶτον ‘ἡμεῖς γὰρ ἐνστάντος τοῦ πολέμου καὶ καταρραγείσης τῆς μάχης καὶ κινηθείσης ἡμῖν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς φιλονεικίας ἄλλον μὲν οὐδένα τῶν πάντων στρατηγὸν ἐχειροτονήσαμεν οὐδὲ ἐπεστήσαμεν τοῖς πράγμασιν οὐδὲ τὸ στρατόπεδον ἐπιστεύσαμεν’, εἴτα τὸ πραχθὲν ‘τοῦτον δὲ στρατηγεῖν ἡξιώσαμεν καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως ἐπιστεύσαμεν καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἔχειν καὶ τάττειν ὅπως ἐθελήσειεν ἐπετάξαμεν’, εἴθ’ ἡ αἰτία ‘οὐχ ὥς μὰ τὴν ἀλήθειαν προδώσοντος αὐτοῦ τὴν πόλιν καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπήσοντος, ἀλλ’ ὥς εὐνοϊκῶς προστησομένου τῶν ἡμετέρων πραγμάτων. ὁ δὲ ταῦτα πιστευθεὶς· πάλιν ἐκ τῶν παραλειφθέντων ‘οὔτε ἐστρατήγει καλῶς οὔτε ἐξηγεῖτο τῶν πραγμάτων σεμνῶς· εἴθ’ ἡ αἰτία τοῦ παραλειφθέντος ‘δύνους γὰρ ἦν περὶ τὴν πόλιν καὶ ἄδικος πάνυ· ἀλλὰ καὶ αἴτιος ἡμῖν ἦττης ἐγένετο. ^[45]

2 7 (50) ἐπεὶ δὲ ὁ θεὸς καλῶς ποιῶν καὶ κηδόμενος τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων καὶ ἐπανορθούμενος τὰ τῆς πόλεως πταίσματα κατὰ νοῦν ἐποίησε τοῖς πολίταις ῥῆξαι τὰ δεσμὰ καὶ φυγεῖν δυνηθῆναι καὶ σωθῆναι πρὸς ἡμᾶς, εἴτα ἀπὸ τῶν λογισμῶν ‘ἐνταῦθα ὁ στρατηγὸς ἐλόγισατο, ὥς, εἰ μὲν ἀνοίξει τὰς πύλας, σωθῆναι τε παρασκευάσει τοὺς τριακοσίους καὶ οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ τῆς προδοσίας ἔσται καὶ τῆς ἥττης ἡμῖν ἀπαντήσῃ παραμυθία, εἰ δὲ μὴ ἀνοίξειεν, ὥς

πληρώσει τε τὴν ἐπιθυμίαν καὶ πάντες τεθνήξονται καὶ εἰς στενὸν κοιμῶν καταστήσεται τὰ ἡμέτερα—τοῦτο, ὃ καὶ πράττειν προείλετο· καὶ παρατηρητέον, ὅτι καὶ τὰ πραττόμενα καὶ τὰς αἰτίας τῶν πραττομένων καὶ τὰ παραλειπόμενα καὶ τὰς αἰτίας τῶν παραλειπομένων καὶ τοὺς λογισμοὺς καὶ πάντα ἐν πολλοῖς κώλοις καὶ ποικίλοις λέγειν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τρόπος ἐν διηγήσει τῶν πεπραγμένων πλατύνοιτο, διασκευάζεται τὸ πρόβλημα, οὐ διηγεῖται αἰτία μὲν γὰρ διήγησιν, τρόπος δὲ διασκευὴν κατασκευάζει. τρόποι δὲ διηγήσεως τρεῖς, ἀπλοῦς, ἐγκατάσκευος, ἐνδιάσκευος. ὅταν μὲν οὖν ᾗ τὰ πράγματα πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ ἱκανὰ καὶ βαρὴ τοὺς ἀντιδίκους, ἡμῖν δὲ βοηθῇ, ἀπλῇ χρῶμεθα τῇ διήγησι· οὐ δεῖται γὰρ ἰσχυρῶν λόγων τὸ αὐτομάτως ἰσχύον πρᾶγμα. ἐὰν δὲ σύντομος ᾗ καὶ πολιτικὴ ἡ διήγησις, τῷ ἐγκατασκευῶ χρῶμεθα τρόπῳ ταῖς αἰτίαις κατασκευάζοντες αὐτήν, ἵνα γένηται ῥητορικωτέρα τῇ προσθήκῃ τῶν αἰτιῶν εἰς τὴν κατασκευὴν βοηθούμενη. ἐὰν δὲ ᾗ σύντομος καὶ φαεινότερα, τῷ ἐνδιασκευῶ χρῶμεθα τρόπῳ μὴ φειδόμενοι μηδὲ τῶν ἀπὸ τοῦ τρόπου κατασκευῶν· ἐνδιάσκευος γάρτοι διὰ τοῦτο κέκληται, ὅτι τοῖς ἀπὸ τῆς διασκευῆς μέρεσι βοηθεῖται. ἔφαμεν δὲ ἤδη φθάσαντες, ὅτι αἰτία μὲν κατασκευάζει, τρόπος δὲ διασκευάζει. Ἀπλῇ μὲν οὖν διήγησις παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ Κατὰ Κόνωνος αἰκίας «ἐξήλθομεν εἰς Πάνακτον ἔτος τουτὶ τρίτον. καὶ μεθ' ἡμῶν ἐσκήνωσαν οἱ Κόνωνος υἱεῖς καὶ προσοῦρουν τε ἡμῖν καὶ τὰς ἀμίδας κατερρήγνυνον» οὐ γὰρ εἶχε μᾶλλον δεινῶσαι τῷ λόγῳ ἢ τὰ πράγματα λέγων αὐτὰ ὁ ῥήτωρ ψιλὰ, ἃ ἔπραττον ἐκεῖνοι· γυμνὰ γάρτοι λεγόμενα πλέον ἰσχύον ἔλαβεν, ἢ εἴ τις αὐτὰ ἐκόσμηι λόγοις. Ἐγκατάσκευος δὲ ἐστὶν ἡ Κατὰ Ἀριστοκράτους. φάσκων γὰρ Χερρόνησον κινδυνεύειν τῇ πόλει τὰς αἰτίας λέγει, δι' ἃς ἐσώζετο, καὶ τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν ἀπολεῖται· «ἔστι γὰρ τοῦτο, τελευτήσαντος Κότυος Βηρισάδην καὶ Ἀμάδοκον καὶ Κερσοβλέπτην τρεῖς ἀνθ' ἐνὸς Θράκης γενέσθαι βασιλέας· συμβέβηκε γὰρ ἐκ τούτου αὐτοῖς μὲν ἀντιπάλους εἶναι τούτους, ὑμᾶς δὲ ὑπέρχεσθαι καὶ θεραπεύειν».^[95]

2 7 (100)

καὶ καθάπαξ ἡ διήγησις πᾶσα διὰ τῆς θεωρίας πεπλήρωται ταύτης. Ἐνδιάσκευον δὲ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς διηγήσεως ἐν τῷ Περί τῆς παραπρεσβείας παρὰ τῷ Δημοσθένει «θέαμα δεινόν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἐλεεινόν· ὅτε γὰρ νῦν ἐπορευόμεθα εἰς Δελφούς, ἐξ ἀνάγκης ἦν ὁρᾶν ταῦτα πάντα, οἰκίας κατεσκαμμένας, τείχη περιηρημένα, χώραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, γυναῖκα δὲ καὶ παιδάρια ὀλίγα καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς». Τὸ δὲ ἄριστον καὶ ἀναγκαιότατον εἰδέναι, ὅτι τῶν διηγήσεων αἱ μὲν πλείους πᾶσιν ὑποπίπτουσι τοῖς τρόποις, ὥστε τινὰ μὲν αὐτῶν μέρη ἀπλᾶ εἶναι, τινὰ δὲ ἐγκατάσκευα, τινὰ δὲ ἐνδιάσκευα, ὡς φαίνεται ἡ διήγησις αὕτη παρὰ τῷ Δημοσθένει, μᾶλλον δὲ αἱ πλείους· τὸ μὲν γὰρ λέγειν «ὕμεις τοῦτον ἐχειροτονήσατε πρεσβευτὴν οὐχ ὡς τῶν ἀποδωσομένων τὰ ὑμέτερα, ἀλλ' ὡς τῶν φυλαζόντων τοὺς ἄλλους» τῆς ἐγκατασκευῆς μέρος ἐστί, τὸ δὲ λέγειν «ὃ δὲ τῇ πρώτῃ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα εἰπὼν κατὰ Φιλοκράτους, τῇ δ' ὕστεραίᾳ μεταβαλλόμενος δηλὸς ἐστι προδιδόναι» ἀπλῶς λέγει καὶ ἀπλῶς διηγεῖται, ἐπὶ τέλει δὲ ἐδείξαμεν ὅτι ἐνδιασκευῶς τὰ περὶ Φωκέας διηγεῖται. Ἀκμὴ δὲ διηγήσεως τριχῶς γίνεται, ἥτοι τοῦ πράγματος αὐτοῦ ἢ τῆς ἀξιώσεως ἢ τῆς αἰτίας τῆς ἀξιώσεως συνεχῶς διαφόροις κώλοις καὶ ποικίλοις λεγομένης, ἢ καὶ τῶν δύο ἢ καὶ τῶν τριῶν πολλακίς ὁμοίως παραλαμβανομένων· οὕτω γὰρ ἡ ἀκμὴ μείζων γίνεται καὶ ποικίλη μᾶλλον, ἐὰν τὸ πρᾶγμα τρισὶ κώλοις ἢ τέτρασιν εἴπωμεν, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τὴν ἀξίωσιν καὶ τῆς ἀξιώσεως τὴν αἰτίαν. οἷον ἐνὼπιόν τις τῆς μητρὸς ἀπέκτεινε τὸν υἱὸν κατὰ τὸν τῶν ἀκρίτων νόμον, ἐξέθανεν ἡ μήτηρ, καὶ κρίνεται ὁ πατὴρ αἰτίας θανάτου· «καὶ συλλαβὼν τὸν υἱὸν ἔπαιεν, ἐτίτρωσκεν, ἐφόνευσεν ὁμοῦ τῇ γυναικί, ὡς ἀλλοτρίους, ὡς ἐχθρούς, ὡς ἕκ τινος τῶν πολεμίων γεγονότας» τὸ πρᾶγμα τοῦτο· εἴτα ἡ ἀξίωσις «τίς οὐκ ἀγανακτεῖ, τίς οὐκ ὀργίζεται, τίς οὐ χαλεπαίνει τοῖς γεγενημένοις; τίς οὐκ ἀπαιτεῖ τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν», εἴτα ἡ αἰτία «δι' ὃν πεπλήρωται μισμάτων ἡ οἰκία, δι' ὃν ἄθεσμοι φόνοι, δι' ὃν ἀσεβεῖς σφαγαί, δι' ὃν γένος ὅλον

ἔρριπται πεφονευμένον, παρ' οὗ ἥκιστα τις ἂν προσεδόκησεν; Τὸ τρίτον μοι σύνταγμα τουτὶ γέγονεν, ὃ κράτιστε Ἰούλιε Μάρκε, περὶ ὧν ἤδη σοι φθάνω καὶ δι' ἑμαυτοῦ πολλάκις τεχνολογήσας, τοῦ κορυφαίου τῆς ῥητορικῆς μέρους· ἔστι δὲ ἢ τε τῶν κεφαλαίων εἰσαγωγή καὶ οἱ τρόποι τούτων καὶ δι' ὧν γίνονται, εἴτα περὶ τῶν λύσεων καὶ ἐξ ὧν συνίστανται, εἴτα ἐπιχειρημάτων καὶ τῶν τόπων, ἐξ ὧν λαμβάνονται, εἴτα ἐργασιῶν, αἱ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκλαμβάνουσιν ἐργάζονται, καὶ μὴν καὶ τῶν ἐπὶ τούτοις ἐνθυμημάτων ἐμοὶ παρευρεθέντων, ἀφ' ὧν τὸ ἀκρότατον τῆς δριμύτητος καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εὐρίσκεται· περαιτέρω δὲ τούτων προβαίνουσιν τὴν ῥητορικὴν οὐχ εὐρήκαμεν, ἀνακυκλουμένην δέ γε.

[10]

- 3 1 πρὸ δὲ τούτων βραχέα μοι περὶ προκατασκευῆς εἰπεῖν ἔδοξεν. Περὶ προκατασκευῆς. ^[14]
- 3 2 (τ) Ἡ προκατασκευὴ πρεσβύτερόν ἐστι μέρος λόγου τῆς κατασκευῆς, ὡς δηλοῖ καὶ τοῦνομα. ἔργον δὲ αὐτῆς τὸ προεκτίθεσθαι τὰ κεφάλαια καὶ τὰ ζητήματα, οἷς περιπλακεῖς ὁ λόγος συμπληρώσει τὴν υπόθεσιν, οἷόν ἐστιν ἐκεῖνο παρὰ τῷ Δημοσθένει «δίκαιον δέ ἐστιν ἴσως ἐμὲ τρία ὑμῖν ὑπεσχημένον, ἓν μὲν ὡς παρὰ τοὺς νόμους τὸ ψήφισμα εἴρηται, δεύτερον δὲ ὡς ἀσύμφορόν ἐστι τοῦτο τῇ πόλει, τρίτον δὲ ὡς ἀνάξιος ἐστι τούτων τυχεῖν Χαρίδημος, πάντων τούτων ὑμῖν αἴρεσιν δοῦναι, τί πρῶτον ἢ τί δεύτερον ἢ τί τελευταῖον βουλομένοις ὑμῖν ἐστιν ἀκοῦσαι»· ταῦτα γάρτοι προειπὼν πᾶσαν ἡμῖν ἐπὶ κεφαλαίου τὴν τομὴν ἐσήμανε τοῦ λόγου, εἴτα καθ' ἕκαστον αὐτῶν λαβὼν διεπεράνατο ταῖς κατασκευαῖς τὰς ἀρμοττούσας ἐκάστῳ τῶν ἐπιχειρήσεων προσαγαγὼν δυνάμεις. καὶ μὴν καὶ ἐν τῷ τῆς Παραπρεσβείας λόγῳ προκατασκευῆς ἔχει χώραν καὶ δύναμιν τὸ λέγειν αὐτὸν «σκέψασθε παρ' ὑμῖν αὐτοῖς, τίνων προσήκει λόγον παρὰ πρεσβευτοῦ λαβεῖν· πρῶτον μὲν τοίνυν ὧν ἀπήγγειλε, δεύτερον δὲ ὧν ἔπεισε, τρίτον δὲ ὧν προσετάξατε αὐτῷ, μετὰ ταῦτα τῶν χρόνων· ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις, εἰ ἀδωροδοκῆτως ἢ μὴ ταῦτα πάντα πέπρακται»· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἐπὶ κεφαλαίων τὰ ἐγκλήματα προϋθῆκεν, ὧν καθ' ἕκαστον ἐξελέγξει καὶ ἀποδείξει. εἰ δὲ ζητοίης, εἰ τούτοις τέτμηκε τοῖς κεφαλαίοις τὸν λόγον ἢ εἰ τούτοις μόνοις ἢ εἰ τῇ τάξει ἐχρήσατο τῆς ἐπαγγελίας ἐν τῇ κατασκευῇ, λόγον ἴδιον ζητεῖς θεωρίας καὶ τέχνην τοῦ τῆς Παραπρεσβείας καὶ οἰκονομίαν, οὐκ ἀναιρεῖς τὸ μὴ οὐ προεκτίθεσθαι τὰ κεφάλαια τὸν ῥήτορα, ὃ τῆς προκατασκευῆς ἐστὶν ἴδιον· πολὺ δὲ δήπουθεν διενήνοχε τεχνολογῆσαι διδασκαλικὴν θεωρίαν ἢ θεωρῆσαι δικανικὴν ἀνάγκην λόγου· πρὸς τὸ χρησίμον τῶν ζητουμένων διοικονομουμένου· ἐπεὶ κἀκεῖνός σοι ἀστεῖον καὶ χάριεν προειρηθῆαι, ὡς τετηρήκαμεν τὴν προκατασκευὴν ταύτην οὐ μὲν χωρὰ συνεζευγμένην ἀλλὰ διπλῇ· ποτὲ μὲν γὰρ μετὰ τὰ προοίμια τάττει τὴν προκατασκευὴν, ὡς ἐν τῷ τῆς Παραπρεσβείας λόγῳ, ποτὲ δὲ μετὰ τὴν διήγησιν, ὡς ἐν τῷ Κατὰ Ἀριστοκράτους λόγῳ. Καὶ τοῦτο μὲν ἐξήρκεσεν ἂν εἰπεῖν ἄλλῳ, ὅτι διττὴν ἔχει χώραν, σοὶ δὲ οὐκ ἀποκρύψομαι παραστῆσαι, τί ποτε τῷ ῥήτορι ἐνενόησα. καὶ γὰρ οὖν καὶ αὐτῷ διαπορῆσαι μοι παρέστη γενομένῳ τοῦ πράγματος ἐν ἐπιστάσει καὶ εὖρον τὸν ῥήτορα, εἰ μὲν ἀπατήσιν μὴ μέλλοι τοὺς δικαστάς, ἀλλὰ πληρώσειν τὴν ἐπαγγελίαν καθαρῶς, μετὰ τὴν διήγησιν τιθέντα τὴν προκατασκευὴν καὶ ἅμα συνάπτοντα καὶ ἐπάγοντα τὴν κατασκευὴν, ὥστε ἔτι τῆς μνήμης οὔσης ἐναύλου τῆς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν μηδὲν ψεύδεσθαι δοκεῖν, ἀλλ' ὡς ἐπηγγείλατο τιθέντα τὴν κατασκευὴν οὕτως· ὅταν δὲ μέλλῃ δικαίως μὲν δοκεῖν ἐπαγγέλλεσθαι, τὴν ἐπαγγελίαν δὲ παρ' οὐδὲν τίθεσθαι, τηνικαῦτα μετὰ τὰ προοίμια προκατασκευάζοντα καὶ μεταξὺ τὴν διήγησιν τάττοντα, εἴθ' οὕτω τῆς μνήμης διὰ τῆς διηγήσεως ἐξελόντα τὴν ἐπαγγελίαν κατασκευάζοντα ὕστερον, ὡς βούλεται· καθάπερ οὖν ἐν τῷ τῆς Παραπρεσβείας ἐάλωκε λόγῳ· καὶ γὰρ ἐνταῦθα φήσας δεῖν πρῶτον εὐθύνας ἀπαιτεῖν ὧν ἀπήγγειλε, τὸ 'ἀνεύθυνος ἐπὶ λόγοις' μετὰ πολλὰ τέθεικε κεφάλαια, καὶ ὅλως τὴν τάξιν τῆς ἐπαγγελίας συγχέας οὐχ ὡς ἐπηγγείλατο κατεσκευάσεν. ^[55]

- 3 2 (50) εἰ δὲ εἰς τὸν λόγον αὐτὸν δέοι λέγειν, καθ' ἕκαστον τῶν μερῶν ἰδίας ἔχει τέχνας καὶ ἀπορρήτους, οὐ μέντοι τὰ τῆς οἰκονομίας ἐκείνης ἴδια κοινὰ διδασκαλίας τεχνῶν τοιούτων δύναται γενέσθαι. Εὖρον καὶ ἄλλο προκατασκευῆς εἶδος παρευρεθὲν τοῖς ἀρχαίοις, ὃ κεφαλαίων μὲν ἐπαγγελίαν οὐκ ἔχει, ἀποδείξιν δὲ παρίστησι τοῦ κατὰ τοὺς νόμους δοκεῖν εἰσέρχεσθαι τὴν κρίσιν. προκατασκευὴ δ' ἂν καλοῖτο καὶ τοῦτο εἰκότως, ὅτι λόγος ἐστὶ πρὸ τῶν κεφαλαίων λεγόμενος εἰκόσι λογισμοῖς πᾶσαν τὴν κατασκευὴν προκαλούμενος. καὶ τούτῳ κέχρηται πολλοὶ τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ Κατὰ Μειδίου. τῆς γὰρ στάσεως οὔσης ὀρικῆς, καὶ τεμνομένων τῶν ὄρων οἷς ἴσμεν τόποις, κέχρηται νοήμασι τοῖς διδοῦσι κατὰ τῶν οὕτως ἀδικησάντων περὶ τὴν ἐορτὴν ἐξουσίαν εἶναι προβολῆς τοῖς κατηγορεῖν ἐσπουδακόσιν, εἰ παρὰ τὰ διωρισμένα τις ἐκ τῶν νόμων ἐν τοῖς Διονυσίοις ποιεῖ, καὶ τοῦτο ἀποδείξας καὶ ἀναγνοὺς ἐκ νόμων οὕτως ἐχώρησεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὅρου· καίτοι τό γε τὴν κατηγορίαν ἐκ νόμων εἰσιέναι ταύτην οὐδὲν ἔμελλε διοίσειν οὔτε τῇ κατασκευῇ τοῦ ὅρου οὔτε τῇ νίκῃ τοῦ τὸ πραχθὲν ἀσέβειαν εἶναι δοκεῖν, οὐχ ὕβριν. — Καὶ μέντοι καὶ Αἰσχίνης ἐν τῷ Κατὰ Τιμάρχου λόγῳ τῷ αὐτῷ τρόπῳ τῆς προκατασκευῆς ἐχρήσατο. καὶ γὰρ ἐκεῖνος πορνείας γραφὴν ἐνστησάμενος καὶ τοῦ τὰ πατρῶα κατεδιδόκεναι τὸν Τίμαρχον προκατασκευῇ κέχρηται τῇ διδούσῃ κατὰ τῶν ἀσελγῶς ζησάντων ἐξουσίαν εἶναι κατηγορίας καὶ γραφῆς· καίτοι τοῦτο οὔτε τοῦ στοχασμοῦ τῶν κεφαλαίων ἄπτεται οὔτε πρὸς τὴν νίκην αὐτῷ τοῦ τὸν κρινόμενον αἰρήσειν συναγωνίζεται· καὶ γὰρ εἰ τὰ μάλιστα διδόσιν οἱ νόμοι τὴν ἐξουσίαν τοῖς βουλομένοις κατηγορεῖν κατὰ τῶν οὕτω ζησάντων, οὐδὲν τι παρὰ τοῦτο μᾶλλον ὁ Τίμαρχος ἐλήλεγκεται τοιοῦτος ὢν ἐκ τούτων τῶν νοημάτων, οἷον αὐτὸν ἐν τοῖς κεφαλαίοις ἀποδείξει, ἀλλ' ἔστιν ἀπηλλοτριωμένη τῶν ζητημάτων ἢ τοιάδε προκατασκευή. — Εἰ δέ μοι λέγοι τις, ὥς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ Κατὰ Τιμοκράτους λόγῳ μεταξὺ τῶν δύο νομίμων, τοῦ τε παρανόμως εἰσενηνοχέειν τὸν νόμον <Τιμοκράτην δεικνύντος καὶ τοῦ τὸν εἰσενηνεγμένον εἶναι παράνομον> τὸν ὑπὸ Τιμοκράτους γραφέντα, μέσῳ κέχρηται τούτῳ τῷ νοήματι ἐν τοῖς κεφαλαίοις, ὅτι κατὰ τῶν μὴ ποιησάντων, ἃ προστάττουσιν οἱ νόμοι, νομοθετοῦντες καὶ τὸ πῶς, διδόσιν ἐξουσίαν κατηγορίας τοῖς βουλομένοις, ἐρῶ τὰς αἰτίας, καθ' ἃς ἐκεῖ μὲν κεφαλαίων μέρος ἐγένετο, προκατασκευῆς δὲ ἐνταῦθα. ^[105]
- 3 2 (100) ὅταν μὲν γὰρ ἄλλης στάσεως ὁ λόγος ἢ κεφαλαίοις ἄλλοις διαιρουμένης, τῷ νομίμῳ δὲ οὐ κατασκευασθῇσόμενης, τότε προκατασκευὴ τὸ νόμιμον γίνεται, ὥς ἐν τῷ Κατὰ Τιμάρχου στοχασμοῦ τῆς στάσεως οὔσης προκατασκευὴ τὸ νόμιμον ἐγένετο καὶ ἐν τῷ Κατὰ Μειδίου ὅρου οὔσης τῆς στάσεως ἀπὸ τῆς προκατασκευῆς τὸ νόμιμον ἐγένετο· οὔτε γὰρ ὅρος οὔτε στοχασμὸς τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ τέμνονται. ὁ δὲ Κατὰ Τιμοκράτους λόγος πραγματικῆς ὢν τῆς κατὰ νόμου εἰσφορᾶς ὀφείλων τῷ νομίμῳ κατασκευασθῆναι τὸ ἐκ τοῦ νόμου βοηθοῦν μέρος αὐτῷ τετήρηκε τῷ νομίμῳ. ἄξιον δὲ κάκεῖνο τηρῆσαι τῶν ῥητόρων ἐν τούτοις, ὅτι καινοὺς ἀγῶνας εἰσιόντες ὁ μὲν πορνείας, ὁ δὲ τῆς περὶ τὰ Διονύσια προβολῆς, οἷς οὐκ ἦσαν Ἀθηναῖοι συνειθισμένοι τῷ μηδένα τοιοῦτον πρότερον εἰσελθεῖν, ἀναγκαίως ἐχρήσαντο ταύτῃ τῇ προκατασκευῇ, ὥς ἂν μὴ προσκρούοιεν τοῖς δικασταῖς ἐκ τοῦ τὰ πρὸς μηδενὸς ἄλλου γεγόμενα τολμᾶν εἰσάγειν, ἀλλὰ προσεκτικὸς καὶ διδασκαλικὸς τῆς κατηγορίας ὁ λόγος γένοιτο τοῖς δικασταῖς μαθοῦσιν, ὅτι, περὶ ὧν πρῶτον δικάζουσιν, ἐκ νόμων ὠρμηται καὶ ἀπὸ τῆς τῶν νόμων βουλήσεως. Περὶ κεφαλαίων. ^[125]
- 3 4 (7) Περὶ μὲν τῆς τῶν κεφαλαίων εὐρέσεως κατὰ τὴν διαιρετικὴν ἐξεθέμεθα τέχνην, καὶ ὅσα ἐκάστης τῶν στάσεων ἴδια καὶ ὅσα κοινὰ καὶ τὰ τούτων διάφορα· νυνὶ δὲ πρόκειται δεῖξαι, πῶς τῆς διαιρετικῆς τέχνης ὑποβαλλομένης τῶν κεφαλαίων ἕκαστον ἡμεῖς ἐκλαβόντες αὐτὸ κατασκευάσομεν· τὸ γὰρ πᾶν τῆς ῥητορικῆς ἰσχυρὸν ἐν τούτοις ἴσταται καὶ τὸ τῆς νίκης κράτος ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν κεφαλαίων διαφαίνεται. Κεφάλαιον τοίνυν ἦτοι παρ' ἡμῶν αὐτῶν

εἰσάγομεν, ὃ δεῖται κατασκευῆς, ἢ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τίθεται, ὃ δεῖται λύσεως. οἷον ἐὰν μὲν ἀπολογώμεθα ἐν τοῖς στοχασμοῖς, τὴν τῶν ἐλέγχων ἀπαίτησιν ἡμεῖς εἰσάγομεν λέγοντες ‘ἐλέγχους πάρασχε’, εἴτα κατασκευάζομεν ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων συνιστάντες ὅτι ‘δεῖ παντὸς πράγματος ἐλέγχους παρέχεσθαι καὶ παντὸς ἐγκλήματος’. ἐὰν δὲ κατηγορῶμεν, ἀνάγκη τοῦ ἐχθροῦ τὸ κεφάλαιον τιθέντος καὶ λέγοντος ‘ἐλέγχους πάρασχε’ ἡμᾶς λύειν λέγοντας ‘οὐ δεῖ ἐλέγχους παρέχεσθαι παντὸς πράγματος’ καὶ εἰς τοῦτο κατασκευῆς εὐπορῆσαι τῆς ἀπὸ τῶν ἐπιχειρημάτων, ἵνα δείξωμεν, ὅτι μὴ δεῖ τοὺς ἐλέγχους ἀπαιτεῖν. καὶ ἐν ταῖς πραγματικαῖς, εἰ τύχοι, ἢ τιθέμεθα κεφάλαιον λέγοντες ‘οὐ δεῖ καινοτομεῖν’ ἢ ‘οὐ δεῖ παρὰ τὰ δόξαντα λέγειν’ ἢ ‘οὐ δεῖ ἔθος καταλύνειν’, καὶ ὃ τι ἂν τούτων εἰσάγωμεν, ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων εἰς τὰς κατασκευὰς βοηθούμεθα δεικνύντες, ὅτι μὴδὲν τούτων δεῖ ποιεῖν, ἢ καινοτομεῖν ἢ τὰ δόξαντα λύνειν ἢ ἔθος παραβαίνειν· ἢ τεθὲν παρὰ τῶν ἀντιδίκων λεγόντων, ὅτι οὐ δεῖ ταῦτα ποιεῖν, ἡμεῖς αὐθις δεόμεθα λύσεως, ἵνα δείξωμεν, ὅτι δεῖ καινοτομεῖν καὶ τὰ δόξαντα λύνειν καὶ ἔθος παραβαίνειν, καὶ εἰς τὴν τούτων κατασκευὴν βοηθούμεθα τοῖς ἐπιχειρήμασι. Πολλῶν δὲ πολλὰ ἐκθεμένων περὶ ἐπιχειρήματος καὶ πολλὴν ἀναλωσάντων λόγον καὶ μηδενὸς δυνηθέντος σαφῶς παραστήσαι, πειράσομαι ὅτι μάλιστα σαφέστατα διακρίναι, τίς εὗρεσις ἐπιχειρήματος, ὃ κατασκευάζει τὸ κεφάλαιον ἢ τὴν λύσιν, καὶ τίς εὗρεσις ἐργασίας, ἢ κατασκευάζει τὸ ἐπιχείρημα, καὶ τίς εὗρεσις ἐνθυμήματος, ὃ κατασκευάζει τὴν ἐργασίαν. ἐὰν μὲν οὖν ἡμεῖς εἰσάγωμεν κεφάλαιον, ἀπλῆς δεήσει τῆς θέσεως καὶ τῆς εἰς τοῦτο κατασκευῆς εὐπορήσομεν ἀπὸ τῶν ἐπιχειρημάτων μετὰ προτάσεως. τὸ δὲ ἐντελέστερον, ἐὰν τιθῇται ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ εἰσάγηται· τότε γὰρ δεῖ κοσμήσαι τὸ κεφάλαιον προτάσει, ὑποφορᾷ, ἀντιπροτάσει, λύσει τῇ καὶ ἀνθυποφορᾷ καλουμένῃ. ὃ δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστι, σαφῶς παραστήσω· πρότασις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς ὑποφορᾶς, ὑποφορὰ δὲ ὁ τοῦ ἐχθροῦ λόγος, ἀντιπρότασις δὲ ἡ τῆς λύσεως ἐπαγγελία, εἴτα ἡ λύσις, ἣν ποιούμεθα ἐκ τῆς τῶν ἐπιχειρημάτων κατασκευῆς. οἷον εἰ τύχοι κατατρέχει Χερρόνησον Φίλιππος, γράφει Δημοσθένης διορῶσαι τὸν Ἰσθμόν· ‘τάχα τοίνυν καὶ τοιοῦτος ἦξει λόγος παρὰ τῶν ἀντιδίκων’ τοῦτο ἢ πρότασις, ‘ὥς χαλεπὸν διορῶσαι Χερρόνησον’ τοῦτο ἢ ὑποφορὰ, ‘ἔστι δὲ τοῦτον αὐτῶν οὐ χαλεπὸν διαλῦσαι τὸν λόγον’ τοῦτο ἢ ἀντιπρότασις, ‘τὸ γὰρ διορῶσειν πρᾶγμα ῥάδιον’ τοῦτο ἢ λύσις, ἣτις δεῖται ἐπιχειρημάτων. ^[55]

3 4 (50) Τὸ μὲν οὖν πλήρες κεφάλαιον οὕτω. —Λεῖπει δὲ πολλάκις ἡ πρότασις οὐδὲν βλάπτουσα τὴν ὑποφορὰν—κόσμος γάρ ἐστι τοῦ λόγου καὶ πλέον οὐδὲν πολλάκις· ἔσθ’ ὅτε γὰρ καὶ θεωρίας ἐνδείγματα καλλίστης ἐμφανίζουσιν ἢ τε πρότασις καὶ ἡ ἀντιπρότασις, εἰ τῆς ἐρμηνείας τοῖς ὀνόμασι προσέχοιμεν, ἐξ ὧν τὸ εἶδος τῆς ὑποφορᾶς ὅπως διασύρεται καὶ διαδείκνυται θεωροῦμεν—, οἷον «ἀγανακτήσει τοίνυν αὐτίκα δὴ μάλα, ὥς ἐγὼ πυνθάνομαι, εἰ μόνος τῶν ἐνταυθοῖ πολιτευομένων λόγων εὐθύνας ὑφέξει». εἰ μὲν γὰρ ἔλεγε ‘πυνθάνομαι τοίνυν αὐτὸν περιάγοντα κατὰ τὴν ἀγορὰν λέγειν, ἃ καὶ νῦν ἴσως πρὸς ὑμᾶς ἐρεῖ ἀγανακτῶν, εἰ μόνος τῶν ἐνταυθοῖ πολιτευομένων λόγων εὐθύνας ὑφέξει’, μετὰ προτάσεως ἔκειτο· ἐν οἷς γὰρ λόγοις ἐλπίζεται ἡ ὑποφορὰ, τοῦτο ἐστὶν ἡ πρότασις· τὸ δὲ λέγειν «ἀγανακτήσει τοίνυν, εἰ μόνος τῶν ἐνταυθοῖ πολιτευομένων λόγων εὐθύνας ὑφέξει» τοῦτο ἐστὶν ἡ ὑποφορὰ. —Ποτὲ δὲ ἡ ἀντιπρότασις λείπει, τουτέστιν ἡ τῆς λύσεως ἐπαγγελία, οἷον «ἔστι δὲ οὐκ ἄδηλον, ὧς Ἀθηναῖοι, τοῦθ’, ὅτι Λεπτίνης, κἄν τις ἄλλος ὑπὲρ τοῦ νόμου λέγῃ, δίκαιον μὲν οὐδὲν ἐρεῖ περὶ αὐτοῦ» μέχρι τούτου ἡ πρότασις· «φήσει δὲ ἀναξίους τινὰς ἀνθρώπους εὐρομένους ἀτέλειαν ἐκδεδυκέναι τὰς λειτουργίας» τοῦτο ἢ ὑποφορὰ· «ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν τινῶν κατηγοροῦντα πάντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν δωρεὰν τῶν ἀδίκων ἐστίν, ἐάσω» τοῦτο εὐθέως ἢ λύσις. λείπει δὲ ἡ ἀντιπρότασις ἣν δὲ ἂν πλήρες, εἰ ἔλεγε ‘χρὴ δὲ ὑμᾶς, ὧς Ἀθηναῖοι, μηδαμῶς ἀποδέχεσθαι τοῦτον τὸν λόγον· τὸ γὰρ τινῶν κατηγοροῦντα πάντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν δωρεὰν ἄδικον’. — Καὶ ἡ ἀντιπρότασις μέντοι λείπουσα οὐδὲν τῷ νοήματι λυμαίνεται, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν

τῇ προτάσει, ἥτις μόνον κόσμος ἐστὶ τῷ λόγῳ· ἐπεὶ πολλάκις καὶ χωρὶς προτάσεως καὶ ἀντιπροτάσεως εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οἷον «ἀλλ' ἀδίκως, φησὶν, ἥρξας» ἡ ὑποφορὰ χωρὶς προτάσεως «εἴτα παρών, ὅτε με εἰσῆγον οἱ λογισταί, οὐ κατηγόρεις;» ἡ λύσις χωρὶς ἀντιπροτάσεως. —Τὸ δὲ πλήρες ἀπὸ τῶν ἀρχαίων οὕτω «Φίλιππος γὰρ ἄρχεται μὲν περὶ Ἀλοννήσου λέγων, ὡς ὑμῖν δίδωσιν ἑαυτοῦ οὕσαν, ὑμᾶς δὲ οὐ φησι δικαίως αὐτὸν ἀπαιτεῖν· οὐ γὰρ ὑμετέραν οὕσαν οὔτε λαβεῖν οὔτε νῦν ἔχειν. ἔλεγε δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοιούτους λόγους, ὅτε πρὸς αὐτὸν ἐπρεσβεύομεν» τοῦτο ὅλον πρότασις· εἴτα ἡ ὑποφορὰ «ὡς ληστὰς ἀφελόμενος ταύτην τὴν νῆσον κτήσαιτο, καὶ προσήκει αὐτὴν ἑαυτοῦ εἶναι», τοῦτο ἡ ὑποφορὰ «τοῦτον δὲ τὸν λόγον, ὡς οὐκ ἔστι δίκαιος, οὐ χαλεπὸν ἐστὶν αὐτοῦ ἀφελέσθαι» τοῦτο ἡ ἀντιπρότασις· «ἅπαντες γὰρ οἱ λησταὶ τοὺς ἀλλοτρίους τόπους καταλαμβάνοντες καὶ τούτους ἐχυροὺς ποιοῦμενοι ἐντεῦθεν τοὺς ἄλλους κακῶς ποιοῦσιν. ^[105]

3 4 (100) ὁ δὲ τοὺς ληστὰς τιμωρησάμενος καὶ κρατήσας οὐκ ἂν δήπου εἰκότα λέγοι, εἰ φαίη, ἃ ἐκεῖνοι ἀδίκως καὶ ἀλλότρια εἶχον, ταῦτα ἑᾶν ἑαυτοῦ γίνεσθαι» τοῦτο ἡ λύσις· καὶ ἡ τοῦ κεφαλαίου εἰσαγωγή ἐκ τῶν τεττάρων πεπλήρωται, προτάσεως, ὑποφορᾶς, ἀντιπροτάσεως, λύσεως. Περὶ ἐνστάσεως καὶ ἀντιπαραστάσεως. ^[111]

3 6 (τ) Ἰστέον, ὅτι τὴν ἔνστασιν καὶ ἀντιπαραστάσιν ἐναντία κεφάλαια τῆς ἀντιλήψεως ἡ διαιρετική παρέδωκε τέχνη· οἷον ἔξῃν μοι κτεῖναι τὸν υἱόν· τὸ κεφάλαιον, εἴτα ἡ ἔνστασις· οὐκ ἔξῃν, εἴτα ἡ ἀντιπαραστάσις· εἰ δὲ καὶ ἔξῃν, ἀλλ' οὐκ ἐνώπιον τῆς μητρόσ'. καὶ πάλιν· ἀνεύθυνος ἐπὶ λόγοις· τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' οὐκ ἀνεύθυνος· ἡ ἔνστασις, εἰ δὲ καὶ ἀνεύθυνος, οὐχ ἵνα ὑβρίζης τὴν πόλιν· ἡ ἀντιπαραστάσις. Χρὴ δὲ ἡμᾶς καθ' ἕκαστον τῶν κεφαλαίων ἐν πάσῃ στάσει πειρᾶσθαι τὰς μάχας καὶ τὰς κατασκευὰς κατ' εἰκόνα τῆς ἐνστάσεως καὶ ἀντιπαραστάσεως εἰσάγειν· πάντως γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ τὸ τῆς ἐνστάσεως ἢ τὸ τῆς ἀντιπαραστάσεως, βιαιότατον τὸν ῥήτορα ἀποδείξει, οἷον ἐὰν λέγωμεν ὅτι· δεῖ καινοτομεῖν, κεφάλαιον, εἴτα λέγωμεν ὅτι· καινοτομεῖν προσήκει ἐπὶ τῷ συμφέροντι· τοῦτο γὰρ ἀντιπαραστατικῶς εἰσάξομεν· εἴτα ὅτι· μηδὲ καινόν, τοῦτο ἐνστατικῶς. καὶ πάλιν ὅτι· δύσκολον τόδε ποιῆσαι, κεφάλαιον· ἀλλ' οὐ δύσκολον, ἐνστατικῶς· εἰ δὲ καὶ δύσκολον, ποιητέον, ἀντιπαραστατικῶς. Ἄμα γάρτοι καὶ ἡ εὐπορία τῶν νοημάτων καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων ἀμύθητος καὶ πολλὴ γίνεται ζητούντων ἡμῶν, εἴτε τὴν ἔνστασιν πρῶτην θείημεν εἴτε τὴν ἀντιπαραστάσιν, καὶ εἰς ἐκείνην πρῶτον τὴν προκειμένην ἀπὸ τῆς περιστάσεως ζητούντων τὰ ἐπιχειρήματα, εἴτα εἰσαγόντων τὴν ἐτέραν καὶ πάλιν εἰς ἐκείνην ἀπὸ τῆς αὐτῆς περιστάσεως ζητούντων τὰ ἐπιχειρήματα, καὶ εἰς ἄπειρον οὗτος ὁ λογισμὸς τὰ νοήματα ἐξάγει· εἰ γὰρ ἡ ἔνστασις εὖροι δύο ἐπιχειρημάτων πίστεις καὶ ἡ ἀντιπαραστάσις δύο καὶ εἰς ἕκαστον ἐπιχείρημα ἐργασίαν δῶμεν καὶ καθ' ἑκάστην ἐργασίαν αὐθις ἐνθύμημα, τῷ ὄντι εἰς ἄπειρον ὁ τοιοῦτος λογισμὸς τὰ νοήματα ἐξάγει. τοῦτο δὲ ἀπορήσασα ὀλιγάκις ἡ τέχνη ἀσχει. ἤδη δὲ ἡρκέσθησαν οἱ παλαιοὶ πολλάκις καὶ δίχα τῶν ἐπιχειρημάτων ἐν ταῖς λύσεσιν αὐτῷ τῷ ἐνστατικῷ καὶ ἀντιπαραστατικῷ χρήσασθαι μόνοις, ὡς μυριάκις ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἐπιδείξομεν. τάξιν δὲ οὐκ αἰετὴν αὐτὴν ἔχει, τί πρῶτον θετέον, ἔνστασιν ἢ ἀντιπαραστάσιν, ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον αὐτῶν καὶ βιαιότερον δεύτερον τάττεται, πάσχει δὲ τοῦτο ποτὲ μὲν ἡ ἔνστασις, ποτὲ δὲ ἡ ἀντιπαραστάσις. Περὶ βιαίου. ^[40]

3 3 (τ) Ὅστις καὶ τρίτον εἶδος λύσεως, τὸ παραδοξότατον καὶ ἰσχυρότατον καὶ νικητικώτατον, ὃ καὶ βίαιον κέκληται γίνεται δέ, ὅταν εἰς τὸ ἐναντίον περιστάναι δυνώμεθα τὸν λόγον ἐξ αὐτῶν αἰρουῦντες τὸν ἀντίδικον, οἷς θαρρῶν εἰσέρχεται, ὡς ὁ Δημοσθένης «ἀλλὰ ἀγανακτήσει Φίλιππος, ἐὰν τῶν πρεσβευσάντων τὴν εἰρήνην καταψηφίσῃσθε». δι' ἃ γὰρ ἐκεῖνος οἶεται σωθήσεσθαι, διὰ ταῦτα δείκνυσιν αὐτὸν ἀπολωλέναι δίκαιον· ὃ μὲν γὰρ φήσιν δεῖν φυλάττεσθαι τοὺς Ἀθηναίους, μὴ εἰς ὀργὴν προκαλέσωνται Φίλιππον, ὃ δὲ δείκνυσιν αὐτὸν τιμωρίας ἄξιον ἐξ αὐτοῦ τούτου μάλιστα, διότι τοῖς Ἀθηναίοις τοιαῦτα ψηφίσασθαι

παρακελεύεται, δι' ἃ μὴ χαλεπαίνει Φίλιππος· ἐπιφέρει γὰρ οὕτως «ἐγὼ δέ, εἰ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, οὐκ ἔχω σκοπούμενος εὐρεῖν, ὅ τι μείζον τούτου κατηγορήσω. εἰ γὰρ ὁ τῆς εἰρήνης χρήματα ἀναλώσας ὥστε τυχεῖν αὐτῆς, οὗτος οὕτω νῦν γέγονε φοβερὸς καὶ μέγας, ὥστε τῶν ὄρκων καὶ τῶν δικαίων ἀμελήσαντας ὑμᾶς ἤδη τί Φιλίππῳ χαριεῖσθε σκοπεῖν, τί παθόντες ἂν οἱ τούτων αἵτιοι τὴν προσήκουσαν δίκην δεδωκότες εἶεν;» ἢ ὅταν ἐναντία δείξῃ ποιοῦντα τὸν ἀντίδικον, ὧν φησὶν εἰργάσθαι, ὡς ἐπ' ἐκείνης τῆς ὑποφορᾶς «ἂν τοίνυν ἀντὶ Πυλῶν καὶ Φωκέων ὡς Χερρόνησος περίεστι τῇ πόλει λέγῃ, μὴ ἀποδέξῃσθε, ὧ Ἀθηναῖοι, μηδὲ πρὸς οἷς ἐκ τῆς πρεσβείας ἡδίκησθε, καὶ ἐκ τῆς ἀπολογίας ὄνειδος προσκατασκευασθῆναι τῇ πόλει· καὶ γὰρ ἐκεῖ κεχρημένος τῇ ἐνστάσει φανερώς, ὅτι μὴ διὰ Φωκέας Χερρόνησος σώζεται ἡ πρὸ τεττάρων μηνῶν σωζομένη, μέτεισιν ἐπὶ τὸ βίαιον δεικνὺς τὸ ἐναντίον, οὗ φησιν ὁ ἀντίδικος, ὅτι μὴ μόνον αὐτὴν οὐκ ἔσωζε διὰ Φωκέας, ἀλλ' ὅτι καὶ κινδυνεύειν αὐτὴν ἐποίησε διὰ Φωκέας ἀπολωλότας «εἴτα καὶ νῦν ἐν μείζονι κινδύνῳ τὴν Χερρόνησον εὐρήσετε ἢ τότε· πότερον γὰρ εὐπορώτερον ἂν δίκην ἔδωκε Φίλιππος ἐξαμαρτῶν εἰς αὐτήν» καὶ τὰ ἐξῆς· πλὴν ὅτι τῆς ἐνστάσεως πολὺ διαφέρει τὸ βίαιον· ἡ μὲν γὰρ ἐνστασις ἀναιρεῖ τὸ λεγόμενον ὡς οὐκ ὄν, τὸ βίαιον δὲ παρίστησι τοῦ λεγομένου τὸ ἐναντίον. ἐναργῶς δὲ ἐμήνυσεν ἐνταῦθα ἐκάτερα, τῷ μὲν εἰπεῖν, <ὅτι> οὐ διὰ Φωκέας Χερρόνησος σώζεται τὴν ἐνστασιν πληρώσας, τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ κινδυνεύει διὰ Φωκέας Χερρόνησος, τὸ βίαιον παραστήσας. Περὶ ἐπιχειρημάτων. ^[41]

3 5 (τ) Εἴτε οὖν εἰσάγοιμεν ἡμεῖς κεφάλαιον εἴτε τεθὲν λύοιμεν, δεῖ ζητεῖν τὰ ἐπιχειρήματα ὅθεν εὐρεθήσεται καὶ ἀπὸ τρόπων ὁπόσων. εἴτε γὰρ κατασκευάζοιμεν εἴτε λύοιμεν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν αἱ γενέσεις τῶν νοημάτων τοῖς ἐπιχειρήμασι καὶ παρὰ ταῦτα οὐδεὶς ἂν εὐρεῖν ἕτερον δύναίτο. εὐρίσκεται τοίνυν πᾶν ἐπιχείρημα γινόμενον ἀπὸ τῆς περιστάσεως· περίστασις δὲ ἐστὶ τὸ πᾶν ἐν ἡμῖν καὶ λόγοις καὶ πράγμασι καὶ δίκαις καὶ ὑποθέσεσι καὶ βίῳ, τόπος, χρόνος, τρόπος, πρόσωπον, αἰτία, πρᾶγμα· προστιθέας δὲ οἱ φιλόσοφοι καὶ ἑβδομόν τι, τὴν ὕλην, ἣν ὁ ῥήτωρ οὐκ ἰδίᾳ χωρίσας ἔχει, πιθανῶς δὲ ἐπιμερίζει τῶν ἄλλων ἐκάστῳ, ὅτῳ ἂν καὶ δύνηται. εἴτε οὖν ἀξιῶμεν γενέσθαι τι, φήσομεν ἐπιχειροῦντες δεῖν αὐτὸ γενέσθαι, καλὸν γὰρ εἶναι ἢ διὰ τὸν τόπον ἢ διὰ τὸν χρόνον ἢ διὰ τὸν τρόπον ἢ διὰ τὸ πρόσωπον ἢ διὰ τὴν αἰτίαν ἢ διὰ τὸ πρᾶγμα· εἴτε ἀντιλέγοιμεν ἀξιοῦντες μὴ δεῖν γενέσθαι, φήσομεν μὴ δεῖν αὐτὸ πραχθῆναι, φαῦλον γὰρ εἶναι ἢ διὰ τὸν τόπον ἢ διὰ τὸν χρόνον ἢ διὰ τὸν τρόπον ἢ διὰ τὸ πρόσωπον ἢ διὰ τὴν αἰτίαν ἢ διὰ τὸ πρᾶγμα· εἴτε ἐπὶ τοῦ παρελθόντος εἴτε ἐπὶ τοῦ μέλλοντος· πραχθήσεται τότε διὰ τὸν τόπον ἢ χρόνον· καὶ τὰ ἐξῆς ἢ 'οὐ πραχθήσεται διὰ τὸν τόπον ἢ χρόνον· καὶ τὰ ἐξῆς. — Καταμάθωμεν δὲ καὶ ἐπὶ παραδειγμάτων, ἀφ' ὧν πάντα σαφῆ γίνεται. οἷον ἐπὶ τοῦ στοχασμοῦ πρῶτον ἐμπίπτει κεφάλαιον παραγραφικόν, εἴτα ἡ τῶν ἐλέγχων ἀπαίτησις, εἰ μὴ τι πρὸ αὐτοῦ παραδόξως ἕτερον εὐρεθείη, καθὰ συμβαίνει πολλάκις· ἔστω δὲ πρόβλημα ὁ Περικλῆς ὁ κρινόμενος προδοσίας, ὅτι μὴ ἐδήλωσεν αὐτοῦ τοὺς καρπούς Ἀρχίδαμος. εἴτε γὰρ ἀπαιτοῖ τὸς μάρτυρας ὁ Περικλῆς, ἐπιχειρήσει λέγων τῇ τῶν ἐλέγχων ἀπαιτήσῃ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ πράγματος ὅτι 'δεῖ ἐλέγχους παρέχεσθαι προδοσίας' τὸ κεφάλαιον ὀρίσας, εἴτα ἐπιφέρων ἐπιχείρημα 'παντὸς γὰρ πράγματος κρινομένου δεῖ τοὺς ἐλέγχους παρέχεσθαι· δίκαιον γὰρ τοῦτό γε· εἴτα ἀπὸ τοῦ προσώπου ὅτι 'καὶ δεῖ Περικλέα μὴ ἄνευ μαρτύρων κρίνεσθαι προδοσίας· εἴτα ἀπὸ τοῦ τόπου ὅτι 'καὶ μὴ δεῖ ἐν δημοκρατίᾳ ἄνευ μαρτύρων τὰς κρίσεις γίνεσθαι· εἴτα ἀπὸ τῆς αἰτίας ὅτι 'καὶ διὰ τοῦτο δεῖ μάρτυρας παρέχεσθαι τοῦ Περικλέους τῆς προδοσίας καὶ ἀπαιτεῖν, ἵνα τοῦτο προεγνωκότες οἱ κατήγοροι μὴ συκοφαντῶσι προπετῶς, γινώσκοντες ὅτι συκοφαντίας ἀλώσονται προπετῶς κατηγοροῦντες, ἐὰν μὴ παρέχῃσι μάρτυρας· εἰ δὲ ἀντιλέγοιμεν μὴ δεῖν μάρτυρας παρέχεσθαι, καὶ τότε ὁμοίως ἐπὶ τὴν περίστασιν βαδιούμεθα λέγοντες καὶ πρῶτον μὲν τὸ κεφάλαιον ὀρίζοντες 'οὐ δεῖ μάρτυρας παρέχεσθαι τῆς προδοσίας τῆς Περικλέους', εἴτα <ἐπιφέροντες> ἐπιχείρημα ἀπὸ τοῦ

πράγματος ‘πᾶν γὰρ πρᾶγμα, ᾧ πρόσσεστιν ἀδίκημα, κρύφα πράττεται πρὸς τῶν πονηρῶν, ἵνα μὴ κατάφωροι γινόμενοι διδῶσι τιμωρίαν· εἴτα ἀπὸ τοῦ προσώπου ὅτι ‘καὶ μαρτυρεῖν οὐδεὶς ἐθέλῃσιν κατὰ Περικλέους φοβούμενος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρός· εἴτα ἀπὸ τῆς αἰτίας ὅτι ‘καὶ μὴ δεῖ μάρτυρας ζητεῖν πάντων τῶν ἀδικημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν εἰκότων κρίνειν· εἰ δὲ μή, πειράσσονται πάντες ἄνευ μαρτύρων ἐπιτίθεσθαι τοῖς ἀδικήμασιν ὡς ἐξ οὐδενὸς ἄλλου ἀλυσόμενοι πλὴν τούτου· εἴτα ἀπὸ τοῦ τόπου ὅτι ‘καὶ ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων πλέον ἰσχύει τῶν μαρτύρων’. [60]

3 5 (50) [ὡς ἐν τῷ Κατὰ Τιμάρχου φησὶν Αἰσχίνης, ὅτι καὶ τοὺς ξένους οὐκ ἀπὸ τῶν μαρτύρων ἐν τοῖς δήμοις, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς ἀληθείας εὐρίσκετε.] καὶ ἐπὶ τῆς βουλήσεως ὁμοίως τὸ κεφάλαιον ὀρίσαντες ὅτι ‘οὐκ εἰκὸς ἐθέλῃσιν προδοῦναι Περικλέα· τρεψόμεθα πάλιν ἐπὶ τὰ ἐπιχειρήματα ἀπὸ τοῦ πράγματος ‘οὐκ εἰκὸς ἐθέλῃσιν προδοῦναι Περικλέα· φαῦλον γὰρ πρᾶγμα ἡ προδοσία καὶ ὁ μηδεὶς ἂν ἡδέως ὑποσταίῃ νοῦν ἔχων’, καὶ ὅτι ‘ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν οὐκ ἂν πονηρὸν πρᾶγμα εἰλόμην· εἴτα ἀπὸ τοῦ προσώπου ‘οὐκ ἂν ἡθέλησα προδοῦναι, Περικλῆς ὢν, φιλόπολις αἰεὶ καὶ φιλαθήναιος καὶ κρείττων χρημάτων· εἴτα ἀπὸ τῆς αἰτίας ‘οὐκ ἂν ὑμᾶς προὔδωκα· οὐ γὰρ ἐδεόμην χρημάτων πλούσιος ὢν, οὐδὲ ἐμισούμην παρ’ ὑμῶν ἀλλ’ ἐθαυμαζόμην· εἴτα ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅτι ‘μηδὲ προδοῦναι ἂν ἡθέλησα νῦν, ἔχων τηλικαύτην δόξαν καὶ τοσαύτην’. καὶ ἡ δύναμις ὅτι ‘οὐκ ἂν ἡδυνήθην προδοῦναι’, καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ πράγματος ὅτι ‘προδοσία πρᾶγμα δύσκολον καὶ οὐ ῥαδίωςπραχθῆναι δυνάμενον· εἴτα ἀπὸ τοῦ προσώπου ὅτι ‘καὶ Περικλεῖ δύσκολον, ὃς ἐν προσχήματι τιμῆς αἰεὶ πρὸς Ἀθηναίων φυλάττεται, κρύφα μὴδὲν πρᾶξαι δυνάμενος· εἴτα ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅτι ‘καὶ τότε δύσκολον, ὅτε ἡ πόλις ἐφυλάττετο, μήτε εἰσιόντος τινὸς μήτε ἐξιόντος’. —Καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ Περὶ παραπρεσβείας ‘ἀνεύθυνος, φησὶν, ἐπὶ λόγοις’, εἴτα ‘οὐκ ἀνεύθυνος’, καὶ πρῶτον ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ πράγματος ‘οὐδὲν γὰρ πρᾶγμα ἀνεύθυνον, ᾧ πρόσσεστιν ἀδίκημα· εἴτα ἀπὸ τοῦ προσώπου ὅτι ‘καὶ ῥήτωρ ἀνεύθυνος ἐν λόγοις οὐκ ἂν εἴη· ἕκαστος γὰρ ὢν ἐστὶ κύριος, τούτων τὰς εὐθύνas δίδωσιν· εἴτα ἀπὸ τοῦ τόπου ὅτι ‘καὶ ἐν δημοκρατίᾳ οὐδεὶς ἀνεύθυνος ἐν λόγοις’, «οἷς γὰρ ἐστὶν ἐν λόγοις ἡ πολιτεία, πῶς, ἂν οὗτοι μὴ ὥσιν ἀληθεῖς, ἀσφαλῶς ἔστι πολιτεύεσθαι;» καὶ καθάπαξ, ὡς ἔφαμεν, πάντα τὰ κεφάλαια οὕτω καὶ ἀνασκευασθήσεται καὶ κατασκευασθήσεται. οἷον συνεχῶς κατατρέχει Χερρόνησον Φίλιππος, καὶ γράφει Δημοσθένης διορύξαι τὸν Ἰσθμόν. κεφάλαιον ‘καινὰ γράφεις, καινοτομεῖν δὲ οὐ δεῖ· πρῶτον ἀπὸ τοῦ πράγματος ‘πονηρὸν γὰρ ἡ καινοτομία· εἴτα ἀπὸ τοῦ προσώπου ὅτι ‘καὶ μὴ δεῖ καινοτομεῖν Ἀθηναίους, τοὺς συνετοὺς καὶ τοῖς ἀρχαίοις αἰεὶ καὶ νόμοις καὶ ἔθεσι χρωμένους· εἴτα ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὅτι ‘καὶ μὴ δεῖ ἐν πολέμῳ καινοτομεῖν· ἀγαπητὸν γὰρ, εἰ καὶ τὰ συνήθη φυλάττων τις ἐν ἐκείνῳ σωθήσεται’. [95]

3 5 (100) καὶ πάλιν ‘δεῖ καινοτομεῖν’, ἡ λύσις ἀπὸ τοῦ πράγματος ‘καλὸν γὰρ τὸ καινοτομεῖν καὶ ὁ βίος αἰεὶ καινοτομεῖται τοῖς πράγμασι καὶ διὰ τοῦτο βελτίων γίνεται· εἴτα καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου ‘δεῖ καινοτομεῖν Ἀθηναίους· ὡς νεωτεροποιοὶ γὰρ καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς ἐπαινούμεθα· εἴτα ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὅτι ‘καὶ δεῖ ἐν πολέμῳ καινοτομεῖν· καινοτόμον γὰρ πρᾶγμα ὁ πόλεμος καὶ ἀφ’ ἑαυτοῦ τεχνᾶται τὰ πολλά· κεφάλαιον ἕτερον ἐμπίπτει πάλιν ὅτι ‘δύσκολον διορύξαι Χερρόνησον· ἀπὸ τοῦ πράγματος ‘αὐτὸ γὰρ τὸ διορύσσειν δύσκολον· εἴτα ἀπὸ τοῦ προσώπου ὅτι ‘καὶ Ἀθηναίοις δύσκολον τοῖς ἀήθεσιν· εἴτα ἀπὸ τοῦ τόπου ὅτι ‘καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος δύσκολον· εἴτα ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὅτι ‘καὶ ἐν πολέμῳ δύσκολον ταῦτα ποιεῖν· ἡ λύσις ‘οὐ δύσκολον· τό τε γὰρ πρᾶγμα ῥαδίον καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ, εἴτα ὅτι ‘καὶ Ἀθηναίοις πάντα ῥάδια· Αἱ μὲν οὖν γενέσεις τῶν ἐπιχειρημάτων αὐταὶ. Πολλάκις δὲ ἀπὸ μιᾶς γενέσεως καὶ δύο καὶ τρία εὐρίσκεται ἐπιχειρήματα, οἷον ἀπὸ τοῦ προσώπου, ὅτι μὴ ὁ δεῖνα τότε ἐποίησεν· ἔστι γὰρ τοῦτο τοῦ ποιοῦντος. εἴτα, ὅτι μὴδὲ κατὰ τῶνδε ἐποίησεν· ἔστι γὰρ ἀπὸ προσώπου, καθ’ ὃν δοκεῖ

πεποικηκέναι. εἴτα, ὅτι μὴδὲ ὑπὲρ τῶνδε ἐποίησεν· ἔστι γὰρ ἀπὸ προσώπου τῶν, δι' οὓς κρίνεται τις. οἷον ἐπὶ παραδειγμάτων ὅτι 'οὐκ εἰκὸς ἐθελῆσαι προδοῦναι Περικλέα, τὸν συνετόν, τὸν οὕτω λαμπρὸν καὶ μέγαν καὶ στρατηγὸν ἔνδοξον', ἀπὸ τοῦ Περικλέους τοῦτο· ὅτι 'μὴδὲ εἰκὸς ἐθελῆσαι προδοῦναι Ἀθηναίους, τοὺς τιμῶντας αὐτόν' ἄλλο πρόσωπον· ὅτι 'μὴδὲ εἰκὸς ἐθελῆσαι προδοῦναι Λακεδαιμονίοις, τοῖς ἐχθροῖς, τοῖς ἐπιβουλεύσασιν αὐτῷ' καὶ τοῦτο ἄλλο πρόσωπον. καὶ πάλιν 'δεῖ καινοτομεῖν Ἀθηναίους' ἀπὸ τοῦ προσώπου, 'ἀεὶ γὰρ Ἀθηναῖοι καινοτόμοι', καὶ 'δεῖ καινοτομεῖν κατὰ Φιλίππου τι ποιοῦντας· καινοτόμος γὰρ καὶ Φίλιππος, δεῖ δὲ μιμεῖσθαι τὰς τῶν πολεμίων ἐπιτηδεύσεις ἐν τῷ πολέμῳ' καὶ ταῦτα ἄλλα πρόσωπα. καὶ πάλιν ὅτι 'χαλεπὸν διορύσσειν Χερρόνησον', καὶ λήψη ἀπὸ τοῦ τόπου ἐπιχείρημα 'μακρὰν γὰρ Ἀθηναίων Χερρόνησον' καὶ πάλιν 'χαλεπὸν διορύξαι Χερρόνησον· μέγας γὰρ ὁ τόπος, ὃν ἀξιούσι διορύξαι, πέντε καὶ τετταράκοντα σταδίων'. εὐρίσκεται δὲ πολλάκις οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς αἰτίας, οἷον συμβουλεύει ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν τῇ θαλάττῃ μυεῖν, 'ἀλλὰ δέος, μὴ ἐπιστήσῃται βασιλεὺς μυοῦσιν ἡμῖν'. 'ἀλλ' οὐκ ἐπιστήσεται', ἀπὸ τῆς αἰτίας, 'ἵνα μὴ δόξη περὶ τοὺς θεοὺς ἀσεβῆς εἶναι, κωλύων γενέσθαι μυστήρια'. καὶ πάλιν 'οὐκ ἐπιστήσεται, ἵνα μὴ ἀσεβήσας ἡττηθῇ'. ἔστι γὰρ ἴδιον μὲν τὸ 'ἵνα μὴ δόξη ἀσεβῆς εἶναι', ἴδιον δὲ 'ἵνα μὴ ἀσεβήσας ἡττηθῇ', ἐπεὶ καὶ ἐν εἰρήνῃ φυλάζεται τις ἀσεβῆς εἶναι δοκεῖν, κἂν μὴδὲν διὰ τοῦτο φανερόν ᾗδη φοβῆται κακόν. ^[145]

3 5 (150) καὶ ὅλως εὐρίσκεται ἐπὶ πάντων, πλὴν οὐκ ἀεὶ, σπανιάκις δέ γε. Ὡσπερ τοίνυν τοῦτο ἴσμεν, ὅτι πολλάκις ἢ μία γένεσις τοῦ ἐπιχειρήματος δύο καὶ τρία παρατυχὸν εὐρίσκει ἐπιχειρήματα, οὕτως ἰστέον, ὅτι καὶ πολλάκις ἐν ἐπιχείρημα εὐρίσκεται κοινὸν καὶ δύο καὶ τριῶν γενέσεων, ὥς δύνασθαι τὸ αὐτὸ δοκεῖν εἶναι καὶ καιροῦ καὶ τόπου ἢ αἰτίας καὶ πράγματος ἢ προσώπου καὶ τόπου, οἷον ὅτι 'μὴ δεῖ τῶν κρίσεων ἐλέγχους παρέχεσθαι παρ' ὑμῖν τοῖς δημοκρατούμενοισ'. τοῦτο γάρ ἐστι κοινὸν καὶ τοῦ προσώπου τῶν δημοκρατούμενων καὶ τοῦ τόπου, ἔνθα ἐστὶν ἡ δημοκρατία· καὶ πάλιν 'δεῖ λόγων εὐθύνας εἶναι παρ' ὑμῖν τοῖς δημοκρατούμενοισ'. κοινὸν γάρ ἐστιν, ὥς ἔφην, ἀμφοῖν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐξεθέμην, ὅπως εἰδείημεν καὶ τὰς εὐπορίας μὴ περιττὰς εἶναι δοκεῖν, ἅς ὑποβάλλει τὰ ἐπιχειρήματα, ὅταν ἐξῇ πολλὰ λαβεῖν, καὶ τὰς ἀπορίας, καὶ ὅτι μὴ παρ' ἡμᾶς ἀπαντᾶν τὰ νοήματα προσήκει νομίζειν, καὶ μάλιστα ὅταν ἐν νόημα καὶ ἐν ἐπιχείρημα ἐπικρατῇ πολλῶν γενέσεων. τὸ πρᾶγμα γάρ ἐστι τὸ πάσχον τὴν ἀπορίαν ἢ δεχόμενον τὴν εὐπορίαν, ὁ μὲντοι τεχνίτης εἰς τὴν θεωρίαν ἀποβλέπων εἴσεται, περὶ τί συμβαίνει ἢ ἀνάγκη· ὥστε εἰδέναι τοῦτο καὶ μὴ λυπεῖσθαι αὐτὸν καθάπερ ἀνόητον, εἰ μὴ δυναμένης τῆς τέχνης ὑποβαλεῖν τῷ πράγματι ἐπιχειρήματα αὐτός ἐστιν ἐν στενῷ κομιδῇ τῆς εὐπορίας τῶν νοημάτων. ἔστι δὲ τῷ τρόπῳ τῆς μεταποιήσεως καὶ τὰ πλήθη συστεῖλαι τῶν νοημάτων καὶ τὰ ἄπορα ἐκτεῖναι καὶ πολλὰ ποιῆσαι ταῖς κατὰ τὴν ἐρμηνείαν θεωρίαις· ἐπεὶ μὴδὲ Δημοσθένης ἠδέσθη πολλάκις ἐνὶ χρησάμενος ἐπιχειρήματι καὶ ποτὲ μὲν αὐτὸ τρέψας καὶ μεταποιήσας, ὥς ἐν τῷ τῆς Παραπρεσβείας πρώτῳ μεταστατικῷ, ποτὲ δὲ μὴδὲ ἐργασάμενος, ὥς ἐν τῷ Περὶ τοῦ στεφάνου «ἀλλ' ἀδίκως, φησὶν, ἥρξας. εἴτα παρών, ὅτε με εἰσῆγον οἱ λογισταί, διὰ τί οὐ κατηγόρεις;» ἠρκέσθη γὰρ τῷ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐπιχειρήματι νικῆσαι τὴν ὑποφορὰν 'νῦν οὖν κατηγορεῖς, δέον ὅτε ἐκρινόμην καὶ τὰς εὐθύνας ἐδίδουν', Περὶ ἐργασίας ἐπιχειρημάτων. ^[191]

3 7 (τ) Ὡσπερ τοίνυν τῆς λύσεως εὐρεθείσης καθ' ἕκαστον κεφάλαιον ἤτοι ἐκ τῆς ἐνστάσεως ἢ ἀντιπαραστάσεως δεόμεθα τῶν ἐπιχειρημάτων εἰς κατασκευὴν τῆς λύσεως, οὕτω δεησόμεθα πάλιν ἐργασίας εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐπιχειρήματος. ἐργάζεται δὲ πᾶν ἐπιχείρημα ἀπὸ τούτων, ἃ δοκοῦσιν εἶναι τινὲς ἐπιχειρήματα, οἷον ἀπὸ παραβολῆς, ἀπὸ παραδείγματος, ἀπὸ μικροτέρου, ἀπὸ μείζονος, ἀπὸ ἴσου, ἀπὸ ἐναντίου. καὶ ἢ μὲν γένεσις τῶν ἐπιχειρημάτων ἀπὸ περιστάσεως, ταῦτα δὲ οὐ καθ' ἕκαστον κεφάλαιον ζητηθήσεται, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον

ἐπιχείρημα. ὥσπερ δὲ κεφαλαίου τεθέντος εἰς τὴν λύσιν ἢ κατασκευὴν πολλάκις μὲν πολλῶν εὐποροῦμεν ἐπιχειρημάτων, πολλάκις δὲ ὀλίγων, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιχειρήματος πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς ἐργασίας εἰς κατασκευὴν εὐρέθη τοῦ ἐπιχειρήματος πλείονα, πολλάκις δὲ ἐλάττωνα. οἷον τὸ ἐπιχείρημα ἔστω εἰς τύχοι ἀπὸ προσώπου· πολλάκις μὲν εἰς κατασκευὴν τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ἀπὸ τοῦ προσώπου εὔρηται ἐργασία ἐκ παραδείγματος μόνον, πολλάκις δὲ καὶ ἐκ παραδείγματος καὶ ἐκ παραβολῆς, πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τούτων καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, πολλάκις δὲ καὶ ἐκ πλειόνων. —Θῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ παραδείγματος. ‘οὐ δεῖ καινοτομεῖν’, κεφάλαιον. ἢ λύσις ὅτι ‘δεῖ καινοτομεῖν, εἰ συμφέρει’ ἐπιχείρημα ἀπὸ τοῦ προσώπου ὅτι ‘καὶ δεῖ καινοτομεῖν Ἀθηναῖους ὄντας· καινοτόμοι γὰρ ἔσμεν’· εἴτα ἐργασία ληφθεῖσα ἐκ παραδείγματος εἰς κατασκευὴν τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου ὅτι Ἀθηναῖοι καινοτόμοι ‘καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐκαινοτόμησαν τόδε καὶ τόδε’· καὶ πολλάκις οὐχ ἔν ἐν εὐρίσκεται παράδειγμα ἀλλὰ πλείονα, καὶ τοῖς μὲν ἀπείροις ἔδοξε πολλὰ εἶναι ἐπιχειρήματα, ἡμῖν δὲ οὐκ ἐπιχειρήματα ἀλλ’ ἐργασία, καὶ ἐργασία ἀπὸ παραδείγματος μία, κἂν ἢ τὰ παραδείγματα πολλά. καὶ ὁ Δημοσθένης εἶπε που λέγων «οὐ δὴ θαυμαστόν, εἰ στρατευόμενος ἐκεῖνος καὶ παρὼν ἐφ’ ἅπασιν ἡμῶν μελλόντων καὶ ῥαθυμούντων περιγίνεται», τοῦτό ἐστιν ἐπιχείρημα ἀπὸ τοῦ πράγματος· εἴτα ἐργασία κέχρηται ἀπὸ τοῦ ἐναντίου «τοῦναντίον γὰρ ἦν θαυμαστόν, εἰ μηδὲν ὧν δεῖ ποιοῦντες ἡμεῖς τοῦ πάντα ἃ προσήκει ποιοῦντος περιῆμεν». ἂν δὲ λέγῃς ‘καλὸν τὸ τιμᾶν γονεῖς’, ἐπιχείρημα ἀπὸ τοῦ πράγματος, ἐπιφέρει δὲ ‘καὶ γὰρ τὰ θηρία τοῦτο ποιεῖ’, ἐκ παραβολῆς ἐργασίαν τῷ ἐπιχειρήματι δίδως. κἂν λέγῃς ἐπιχείρημα πάλιν ‘ἔξεστι τῇ πόλει παρ’ ἑαυτῇ ποιεῖν, ἃ βούλεται’, εἴτα ἐπιφέρει ‘καὶ γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις ἔξεστιν ἐκάστῳ δεσπότη ποιεῖν, ἃ βούλεται’, ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ μικροτέρου λέγεις. Περὶ ἐνθυμήματος. ^[46]

3 8 (τ) Τὸ δὲ ἐνθύμημα δόξαν δριμύτητος ἀποφέρεται μείζονα γνωσθέν, ὃ τί τέ ἐστι καὶ ὅπως εὐρίσκεται καὶ ὅπου. καὶ γὰρ ἡ τάξις αὕτη τὴν τῆς δριμύτητος δόξαν ἐξ ἀνάγκης αὐτῷ προστίθῃ· δεῖ γὰρ τεθέντος κεφαλαίου λῦσαι πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐνστάσεως ἢ ἀντιπαραστάσεως, εἴτα προσλαβεῖν τὸ ἐπιχείρημα εἰς κατασκευὴν ἀπὸ τῆς περιστάσεως, εἴτα ἐργάσασθαι ἀφ’ ὧν τὴν ἐργασίαν ἔφαμεν γίνεσθαι τοῦ ἐπιχειρήματος, εἴτα τὸ ἐνθύμημα ἐπενεγκεῖν τῇ ἐργασίᾳ. οἷον κεφάλαιον ὑποκείσθω ‘χαλεπὸν διορύξαι Χερρόνησον’, εἴτα ἢ λύσις ἀπὸ τῆς ἐνστάσεως ὅτι ‘οὐ χαλεπὸν τὸ διορύξαι’, εἴτα ἐπιχείρημα ἀπὸ τοῦ πράγματος ‘γῆν γὰρ ὀρύζομεν, παιδιὰ δὲ τὸ ὀρύσσειν’, εἴτα ἐργασία ἐκ παραδείγματος ὅτι ‘καὶ βασιλεὺς Περσῶν δεηθείς ποτε διώρυξε τὸν Ἄθω’, εἴτα ἐνθύμημα εἰς τοῦτο ‘καίτοι ἐκεῖνος μὲν διώρυσεν ὄρος, ἡμεῖς δὲ γῆν ὀρύζομεν’· ὥσπερ γὰρ ἡ ἐργασία κατασκευάζει τὸ ἐπιχείρημα, οὕτω καὶ τὸ ἐνθύμημα κατασκευάζει τὴν ἐργασίαν, καὶ πάλιν ὥσπερ καθ’ ἕκαστον ἐπιχείρημα ζητοῦμεν ἐργασίαν, οὕτω καθ’ ἐκάστην ἐργασίαν ζητοῦμεν ἐνθύμημα. ὥστε εἰς ἅπειρον προχωρεῖν δύνασθαι τὴν δριμύτητα, εἰ ἢ λύσις μὲν εὐπορήσειεν ἐνστάσεώς τε καὶ ἀντιπαραστάσεως, τούτων δὲ ἐκάστη πάλιν ἐπιχειρημάτων δύο ἢ τριῶν, τῶν δὲ ἐπιχειρημάτων ἕκαστον ἐργασιῶν ὁμοίως δύο ἢ τριῶν, τῆς δὲ ἐργασίας ἐκάστης ἴδιον ἐνθύμημα εὐρούσης πάλιν. Ἰστέον δέ, ὅτι καὶ πολλάκις ἐργασία μία πολλὰ εὐρίσκει ἐνθυμήματα, καὶ εἰ ζητοῖ τις οὕτω καθ’ ἐκάστην ἐργασίαν τὸ ἐνθύμημα, ἀπὸ τῶν αὐτῶν περιστάσεων ζητήσῃ, ἀφ’ ὧν ἐζήτησεν ἂν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ τεθέντος κεφαλαίου. ἔτι ὁ λέγω σαφέστερον ἐκθήσομαι, ὅτι καθ’ ἐκάστην ἐργασίαν τὰ ἐνθυμήματα εὐρίσκεται σχῆμα μὲν ἔχοντα συγκριτικόν, εὔρεσιν δὲ ἐν τῇ συγκρίσει ἀπὸ τοῦ τόπου ἢ χρόνου ἢ τρόπου ἢ προσώπου ἢ αἰτίας ἢ πράγματος· συμβῆσεται γὰρ οὕτως ἐν ἐργασίᾳ μιᾷ καὶ δύο καὶ πλείονα εὐρεθῆναι τὰ ἐνθυμήματα, ἅπερ εὐρεθέντα δόξαν ἐπενθυμημάτων παρέχει. Ἐπενθύμημα γὰρ ἐστὶ κυρίως ἐπὶ φθάνοντι ἐνθυμήματι ἕτερον ἐπεννοούμενον ἐνθύμημα· οἷον τὸ παράδειγμα ‘καὶ γὰρ βασιλεὺς διώρυξε τὸν Ἄθω’, εἴτα τὸ ἐνθύμημα, ὃ ῥητέον ὅτι συγκριτικῶς πᾶν εὐρίσκεται συγκρινόμενον ἀπὸ τῆς ἐργασίας καὶ πρὸς αὐτὸ τεῖνον,

οἷον 'καίτοι ἐκεῖνος μὲν ὄρος διήρει, δυσκολώτερον πρᾶγμα, ἡμεῖς δὲ γῆν διασκάψομεν, πρᾶγμα οὐ δυσχερές', εἴτα ἀπὸ τῆς αἰτίας 'καίτοι ἐκεῖνος μὲν ἵνα πλεονεκτήσῃ, ἡμεῖς δὲ ἵνα μὴ πάσχωμεν κακῶς πλεονεκτούμενοι'. τοῦτο ἐνθύμημα μὲν ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰτίας εὐρεθὲν, ἐπιφερόμενον δὲ τῷ πρώτῳ ἐνθυμήματι τῷ ὅτι 'ἐκείνῳ μὲν δυσχερέστερον, ἡμῖν δὲ ῥᾶδιον' ἐπενθυμήματος δόξαν ἤνεγκε. ^[10]

3 9 Καὶ μὴν ἔστι καὶ ἄλλο ἐνθύμημα εὐρεῖν εἰς τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ καιροῦ 'καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἐποίει ἐπείγοντος αὐτὸν τοῦ πολέμου παρέργῳ χρώμενος τῷ πράγματι, ἡμεῖς δὲ ἐν ἔργῳ τοῦτο θέσθαι δυνάμεθα'. οὐκ ἀγνοητέον δέ, ὡς ἡ τοῦ λόγου μεταχείρισις τὸ ἐνθύμημα τὸ δεύτερον εὐρεθὲν ποιεῖ δοκεῖν ἐπενθύμημα εἶναι, εἴ τις τὸ πρῶτον εἰπὼν ἐνθύμημα καὶ παυσάμενος, εἴτα αὐτὸ ἐπαναλαβὼν πάλιν συνάψῃ, καὶ τὸ δεύτερον προστιθεὶς τῷ πρώτῳ καθάπερ αὐτῷ λειπὼν τι προσεξευρών, οὐκ ἄλλο εὐρών· οἷον 'καὶ ὁ μὲν Περσῶν βασιλεὺς ἵνα πλεονεκτήσῃ διώρυξεν, ἡμεῖς δὲ ἵνα μὴ πλεονεκτώμεθα', εἴτα ἐπαναλαβόντες πάλιν φαμέν ὥσπερ ἐπενθυμούμενοι 'καὶ ὁ μὲν ἐπείγοντων αὐτὸν μειζόνων ὅμως τοῦ πλεονεκτεῖν ἔνεκεν ἐποίει τὰ χαλεπώτερα, ἡμεῖς δὲ οὐδενὸς ἄλλου καλοῦντος ἡμᾶς, ἢ ἵνα μὴ ζημιωθῶμεν, τὸ πρᾶγμα οὐχ ὑποστησόμεθα'. Πολλάκις δὲ καὶ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἐπενθυμήματος ἰδίαν εὕρεσιν κατασκευάζει, τοῦ ἐνθυμήματος καθ' ἑαυτὸ μὲν οὐκ ἀπαρτίσαντος, προσθήκης δέ τινος ἄλλης περιττοτέραν δριμύτητα χαριζομένης αὐτῷ τῷ ἐνθυμήματι· οἷον εἰ λέγοι τις 'δεινὸν τὸ ἀδικεῖν πατρίδα', εἴτα ἐργάσαιτο ἐκ τοῦ ἐναντίου 'χρὴ γὰρ ἀδικεῖν πολεμίου', εἴτα ἐνθύμημα θεῖη ὅτι 'χαλεπώτερόν ἐστιν ὁ πολίτης ἀδικῶν τοῦ πολέμιου, ὅτι ὁ μὲν διὰ τὸ γένος συγγνώμην ἔχει, ὁ δὲ ἐπιτείνει διὰ τὸ πολίτης εἶναι τὸ μισεῖσθαι', τούτῳ εἰ προσγένοιτο τῷ ἐνθυμήματι τὸ 'καὶ μάλιστα ἐὰν ὁ πολίτης φαίνηται τούτους ἀδικῶν, οὓς ἐδόκει πρότερον εὖ πεποιηκέναι', λοιπὸν τοῦτό ἐστι τὸ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀληθινὸν ἐπενθύμημα μετὰ προσθήκης τινὸς περιττοτέραν δριμύτητα χαριζόμενον αὐτῷ τῷ ἐνθυμήματι· καὶ λοιπὸν οὕτω γίνεται καὶ καλεῖται ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προβλήματι διπλῇ συγκριτικῇ ἐπίτασις περιττοτέραν δριμύτητα χαριζομένη αὐτῷ τῷ ἐνθυμήματι. Περὶ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. ^[47]

3 10 (τ) Τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἔστι μὲν τὸ συνεκτικώτατον πάντων τῶν κεφαλαίων—ἐνθεν γὰρ καὶ τὰ ἄλλα γίνεται κεφάλαια—, ἔχει δὲ οὐ τὴν αὐτὴν κατασκευὴν τῶν ἐπιχειρημάτων, οἷαν καὶ τὰ λοιπά· οὐ γὰρ ἡ περίστασις κατασκευάζει τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, ἀλλ' ὥσπερ ἴδιος ἐπιχειρημάτων τόπος ἔστι τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, ἢ ὑποδιαίρεσις καλουμένη. ἔστι δὲ ἡ ὑποδιαίρεσις ἢ τοῦ ἀθροῦς πράγματος εἰς λεπτὸν τομὴ εὕρισκομένη πολλή, καὶ γίνεται οὕτως, εἴ τις τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ὀρίσας ἑαυτῷ ὀλοσχερῶς καὶ ἀπαραλείπτως καθ' ἕκαστον ὄνομα τῶν λεγομένων ἐν αὐτοῖς δύναιτο ὑποδιαίρειν οὕτω πλάττων 'εἰ γὰρ μὴ τὸδε ἐποίησας ἀλλὰ μετριώτερον', 'εἰ γὰρ μὴ τοσαῦτα ἐποίησας ἀλλὰ ἐλάττονα'. οἷον τρεῖς τις ἀπέκτεινε κατὰ τὸν τῶν ἀκρίτων νόμον υἱεῖς καὶ ἀξιοῖ δημοσίᾳ τρέφεσθαι νόμου κελεύοντος τὸν ἄπαιδα δημοσίᾳ τρέφεσθαι. γενόμενος ἐν τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους οὕτω διασκοπήσεις· ὅπου τρεῖς ἀπέκτεινεν υἱεῖς, τὸ τρεῖς ὑποδιαίρησεις 'εἰ γὰρ ἕνα ἀπέκτεινε', τὸ υἱεῖς ὑποδιαίρησεις 'εἰ γὰρ μὴ αὐτοῦ παῖδα', τὸ ἀπέκτεινεν ὑποδιαίρησεις 'εἰ γὰρ ἀπεκήρυξεν'. αὐτὰ δὲ ταῦτα νοεῖται μὲν οὕτως, ἰσχὺν δὲ λαμβάνει ἀπὸ τοῦ λόγου· ἐπεὶ δύναται καὶ ὡς πνεῦμα ἀποταθῆναι κατὰ τὸ τοῦ ἀντιθέτου σχῆμα, δύναται δὲ καὶ μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὸ πνεῦμα ἕκαστον αὐτῶν, εἰ θέλοις, καὶ κατὰ περίοδον ἀπολαμβάνειν. καὶ δύναται ὡς πνεῦμα ἀποταθῆναι κατὰ τὸ τοῦ ἀντιθέτου σχῆμα οὕτως οἷον 'εἰ γὰρ μὴδὲν προσήκοντας ἀπέκτεινας, εἰ γὰρ ἄλλοτρίους, εἰ γὰρ ὀθνεῖους, εἰ γὰρ ξένους, οὐκ ἂν ἡγανάκτησα καὶ τότε; οὐκ ἂν ἐδυσχέρανα; οὐκ ἂν ἀπήτησα τιμωρίαν; νυνὶ δὲ φιλάτους, οὓς ἐγέννησας, οὓς ἔθρεψας, ὑπὲρ ὧν ἔδει μάχεσθαι, ὑπὲρ ὧν ἔδει δεδιέναι μὴ τις αὐτοὺς ἄλλος ἀποκτείνῃ, φθάσας τοῦτο ἐποίησας' ἄρα τὸ τοιοῦτον ἄγος καταδεξαίμην; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν'. εἰ δὲ βούλει, καὶ συνάγεται ὧδε 'ἄλλος μὲν οὖν τις δικαίως ἂν ὑπόσχοι

τιμωρίαν, εἰ καὶ τινὰ τῶν μὴ προσηκόντων ἀπέκτεινεν· οὗτος δὲ ἰδίους υἱεῖς τρεῖς ἀποκτείνας ἀφεθήσεται; δύναται δὲ καὶ ἐκάστη ὑποδιαίρεσις ὀρισθεῖσα χώραν προσωποποιίας ἀναδέξασθαι. ποίκιλλε δὲ τοῖς σχήμασιν οἷον 'εἰ γὰρ ἓνα ἀπέκτεινας, οὐκ ἂν εἶπον καὶ τότε, ὅτι φόνος ἀσεβῆς σοι τετόλμηται; Γίνεται δὲ ὑποδιαίρεσις ποτὲ μὲν αὐτοῦ τοῦ πράγματος εἰς λεπτόν τεμνομένου, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ὁμοίων λαμβανομένη. καὶ ἀπ' αὐτοῦ μὲν τοῦ πράγματος οὕτως, οἷον προσῆλθε μάγος πατρὶ αἰτῶν θυγατέρα πρὸς γάμον, οὐκ ἔδωκεν, ἐρᾷ εἰδώλου ἢ κόρη, καὶ κρίνεται ὁ μάγος φαρμάκων. ἐνταῦθα ὑποδιαίρουντες τὸν τοῦ εἰδώλου ἔρωτα λέγομεν 'ἐρᾷ εἰδώλου· εἰ γὰρ ἀνδρὸς ἦρα τινός, οὐκ ἂν ἐπὶ σὲ ἦγαγον τὴν αἰτίαν; εἰ γὰρ σοῦ αὐτοῦ ἦρα, οὐκ ἂν ἐπήγαγον ἐπὶ σὲ τὴν αἰτίαν;' ταῦτα ὑποδιαίρεσις ἐστὶν ἐκ τῶν μικροτέρων· τὸν γὰρ τοῦ εἰδώλου ἔρωτα ὑποδιαίρουμεν ἀπὸ τῶν μικροτέρων εἰς ἄλλους. ^[45]

3 10 (50)

—'Απὸ δὲ τῶν ὁμοίων οὕτως 'εἰ γὰρ μὴ ἦρα, ἀλλ' ἐνόσει νόσον ἄλλην τῷ σώματι, οὐκ ἂν καὶ τότε σε ἔκρινα;' —Καθόλου δέ, ὡς ἔφαμεν, καὶ τῶν ὁμοίων καὶ τῶν ἰδίων αἱ λεπταὶ ὑποδιαίρεσεις ἀναδέχονται τὰς προσωποποιίας ἀναγκαίας οὔσας, ἅς, εἰ θέλοις, καὶ περιόδοις καὶ παντὶ τρόπῳ ἔξεστὶ σοι μηκύνειν. Ἔστι δὲ ὑποδιαίρεσις καὶ ἐκ τοῦ μείζονος ἐνίστε λαμβανομένη, ἵνα μὴ αἰεὶ τοῖς λεπτοῖς προσέχωμεν· συμβαίνει δὲ τοῦτο, ὅταν ἀξιώμεθά τι παρασχεῖν ἐπὶ μισθῷ φαινομένῳ ἢ χάριτι λέγοντες ὅτι 'οὐδ' εἰ μείζονα ἐδίδου'. οἷον πέπομφεν ἑκατὸν τάλαντα Φίλιππος πρίασθαι βουλόμενος τὸν Δημοσθένην· εἰς λεπτόν ὑποτεμὼν ἐρεῖς 'οὐδὲ ἄλλον τινὰ τῶν τυχόντων ἔδωκα ἄν, μὴ τί γε Δημοσθένην· τὰ δὲ ἑκατὸν τάλαντα ἐκ τοῦ μείζονος 'οὐδὲ εἰ μύρια διδοίη τάλαντα οὐδ' ἂν πόλεις οὐδ' ἂν ἔθνη, ἀντὶ Δημοσθένους λήψομαι'. Ἀλλ' ἵνα μὴ προσκορὲς ἦ τὸ ἐξ ὑποδιαίρεσεως αἰεὶ τῷ αὐτῷ σχήματι εἰσαγόμενον, ἀλλαττέσθω τὰ σχήματα ποτὲ μὲν οὕτω λεγόντων 'εἰ γὰρ τόδε ἐποίησας, οὐκ ἔδει σε δοῦναι τιμωρίαν;' ποτὲ δὲ οὕτως 'ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ ἐπ' ἐκείνῳ σε τιμωρίαν ἀπήτησα ἄν, καίτοι μικρὸν ἦν καὶ μετριώτερον ἦν', ποτὲ δὲ οὕτως 'ἄλλος μὲν οὖν τις ἐμίσησεν ἄν καὶ διὰ τόδε'. ἔστι δὲ τούτων καλλίων ἢ μεταχείρισις, εἰ ἀναστρέφοι τις καὶ ὅλον τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἀπὸ τοῦ πράγματος εἰς τιμωρίαν ἔλκων, ἀλλ' ἀναστρέφων τὴν τιμωρίαν, οἷον 'εἰ καὶ τι τούτου μετριώτερον ἐποίησας', ἵνα ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀρχόμενοι εἰς ἀξίωσιν καταβαίνωμεν, ποτὲ δὲ ἀπὸ τῆς ἀξιώσεως ἀρχόμενοι εἰς τὸ πρᾶγμα ἀνερχώμεθα. Ὅταν δὲ αἱ ὑποδιαίρεσεις ἄλογοι γίνωνται φασκόντων ἡμῶν 'εἰ γὰρ τόδε ἐποίησας, οὐκ ἂν ἔκρινόν σε;', διὰ τὸ ἀλόγως ἂν κρῖναι δόξαι οὕτω σχηματίσεις 'εἰ τόδε ἐποίησις, οὐκ ἂν ἔκρινον;' ὡς ὁ συνθάψας τὴν χλαμύδα τῷ ἐρωμένῳ καὶ μὴ κομίσας ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐντειλαμένου ἐκείνου· ἐνταῦθα γὰρ, ἐπεὶ μωρόν ἐστι τὸ λέγειν 'ἔκρινα ἄν σε, εἰ καὶ ἐδάκρυες συνεχῶς', ἐρεῖς ὅτι 'εἰ ἐδάκρυες, οὐκ ἂν ἐφρόντισα; εἰ παρεκαθέζου τῷ τάφῳ, οὐκ ἂν ἐμῆνιον;' καίτοι καὶ τότε, εἰ δύνασαι, βίαςαι ἀναιρεῖν, ὃ ἔδωκας. καὶ καθόλου πᾶσαν ὑποδιαίρεσιν ἂν πειραθείης συγχωρήσας ἀνελεῖν, εἴτα ἀνεγλὼν ἐπενέγκοις, πολλαπλασιάσεις τὸν λόγον δριμύτως λέγων οὕτως 'εἰ μὲν τόδε ἐποίησας, συγγνώμης ἄξιός· ἐπεὶ δὲ τόδε, οὐκέτι· καίτοι οὐδὲ τότε· οὕτω γὰρ καὶ αἱ προσωποποιαὶ χώραν ἔξουσι μυρίαν. ἵνα δὲ μὴ προσκορὴς εἶναι δόξης διὰ τῆς προσωποποιίας πληρῶν λόγους, θαυμαστὸς φανήσῃ ρήτωρ τὸ γνῶρισμα αὐτῆς ἀφαιρῶν καὶ χρώμενος αὐτῇ· εἰ γὰρ μὴ λέγοις 'εἶπον ἄν', ἄλλο τι φαίνεται πρότερον ἢ προσωποποιία. ^[95]

3 11

Πρόσκειται τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ὥσπερ ἴδιόν τι ἐπὶ τῷ τέλει καὶ τὸ πλαστὸν ἐπιχείρημα καλούμενον. τινὲς δὲ οὕτως αὐτὸ ἐκάλεσαν πλαστὸν οὐκ εἰδότες, ὅτι καὶ πᾶσα ὑποδιαίρεσις πλαστή ἐστὶ. τὸ γὰρ μὴ γενόμενον πλαττόμενον δὲ ὡς καὶ γενέσθαι δυνάμενον τῆς αὐτῆς ἂν εἴη δῆπουθεν εὐρέσεως. καὶ τὸ μὲν κυρίως πλαττόμενον ἐπιφερόμενον δὲ πᾶσι τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους οὕτως εὐρίσκεται καθολικῶς· εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ τινι πραχθέντι δωρεὰν αἰτεῖς καὶ πλάττεις, οὕτως 'εἴτα δὲ εἰ πρὶν ἢ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν ἤτουν δωρεάν, οὐκ ἂν μοι ἔδοτε; οὐκ ἂν ἐψηφίσασθε ἐπαγγελλομένῳ ποιήσιν;' καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐρεῖς 'δεῖνὸν δὲ ἐπαγγελλομένῳ μὲν

ποιήσιν ψηφίσασθαι, μὴ δοῦναι δὲ πεποιηκότι· εἰ δὲ ἐπὶ κακῷ τινι πραχθέντι πάλιν τιμωρίαν ἀπαιτεῖς καὶ πλάττεις, ὁμοίως· εἰ δὲ πρὶν ἢ γενέσθαι τὸ κακὸν ἔγνωμεν, ὅτι ἔσται, οὐκ ἂν ἐφιλοτιμησάμεθα κωλύσαι; δεινὸν δὲ μέλλον μὲν γίνεσθαι κωλύειν, γινόμενον δὲ μὴ τιμωρεῖσθαι· καὶ ἐφεξῆς τούτῳ τῷ σχήματι τῆς ζητήσεως χρώμενος πολυτρόπως εὐρήσεις τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους καταστήσαι. Τὰ δὲ πλαστὰ χώραν ἔχει μετὰ τὴν ἀθρόαν εἰσβολὴν τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, χώραν δὲ ἔχει καὶ ἐν ταῖς ἐργασίαις ταῖς ἀπὸ παραδείγματος, εἰ λέγοιμεν ἐπὶ τῷ πράγματι τῷ καλῶς πραχθέντι ἢ κακῶς τὸ πλαστὸν ἐπιφέροντες· οἷον 'οὐ δεῖ ἐχθρῷ ἐπιτάττοντι πείθεσθαι', τοῦτο τὸ ἐπιχείρημά ἐστιν· ἡ ἐργασία ἐκ παραδείγματος 'οὐδὲ γὰρ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπέισθησαν τῷ Ξέρξῃ γῆν αἰτοῦντι καὶ ὕδωρ, ἀλλ' ἐξεληθόντες πολλὰ καὶ καλὰ ἔπραξαν'. εἴτα πλαστὸν φέρε 'εἰ δὲ τότε συνεβούλευέ τις δοῦναι γῆν καὶ ὕδωρ, οὐκ ἂν κατελεύσθη; ἐγὼ μὲν οἶμαι'. ἐπὶ δὲ τῷ κακῶς οἷον 'οὐ δεῖ πιστεύειν Φιλίππῳ χαριζομένῳ· ἀπατεῶν γὰρ ἐστίν'. εἴτα ἐργασία ἐκ παραδείγματος 'οὐδὲ γὰρ τοῖς Ὀλυνθίοις συνήνεγκε πεισθεῖσιν αὐτῷ, ἀλλὰ Ποτίδαιαν λαβόντες ἅπαντα προσαπώλεσαν'. εἴτα πλαστὸν φέρε 'εἰ δὲ τότε, ὅτε τὴν Ποτίδαιαν ἐλάβανον, εἴπερ τις αὐτοῖς θεόθεν, ὅτι προσαπολοῦσι καὶ τὴν Ὀλυνθον, ἄρα ἂν ἐδέξαντο; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν'. Ἔτι παραπειρᾶσθαι δεῖ τὰ πλαστὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων ζητεῖν πλάττειν, καὶ τοῦτο μυριάκις εὐρίσκεται· οἷον εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ αἰτοίης γέρας, λέγε 'εἰ δὲ κακόν τι ἐπεποιήκειν, οὐκ ἂν τιμωρίαν ἔδωκα'; ὡς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ Πρὸς Λεπτίνην· διεξελθὼν γὰρ τὰς πράξεις τοῦ Χαβρίου λέγει ἐκ τοῦ ἐναντίου πλάττων 'ἀλλ' εἰ μὲν μίαν ἀπώλεσε ναῦν, περὶ θανάτου ἂν ἐκινδύνευσεν· τοῦτο μέντοι καὶ διπλὴν ἔχει τὴν τῆς πλάσεως θεωρίαν, ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐναντίου γινόμενον τῷ μικροτέρῳ συμπλέκεται. ἢ ἐὰν τινα κελεύης δοῦναι τιμωρίαν ἐπ' ἀδικήματι· ἔνεστι γὰρ λέγειν 'εἰ ἂν ἔβλαψεν εὐηργέτησε, δωρεὰς ἂν ἔλαβεν· δράσας δὲ κακῶς οὐ κολασθήσεται'; παντὸς δὲ τοῦ λεγομένου ζητεῖ τὸ ἐναντίον καὶ πολλάκις εὐρήσεις τοῦτο παρ' ὅλον τοῦ πλαστοῦ τὸν λόγον, μεμνημένος ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ἀθρόον τὸ πραχθὲν ὡς οὐ γινόμενον πλάττεται ἢ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ· οἷον ἐπὶ τυραννοκτόνου 'εἰ δὲ πρὶν ἢ ἀποκτεῖναι ἐπηγγελλόμεν', τοῦτο τοῦ ἀθρόου πλάσμα ὡς μὴ γενομένου, καὶ ἄλλο ἐκ τοῦ ἐναντίου 'εἰ δὲ μὴ κατῴρθωσα ἀλλὰ ἐλήφθην, τί ἂν ἔπαθον'; καὶ εἰ Δημοσθένην αἰτοίῃ Φίλιππος ἢ τι τοιοῦτον, διάπλασον ἐκ τοῦ ἐναντίου 'εἰ δὲ ὑμεῖς ἐβούλεσθε λαβεῖν τι τῶν Φιλίππου, πότε ἂν συνεχώρησεν ὑμῖν; Εἰ δὲ καὶ εὐτελέστερόν τι συνεχώρει ἢ φύσις, οὐκ ἂν ὥκνησα διὰ τὸ σαφέστερον. ^[60]

3 11 (50) σὺ δὲ παράπεμπε τῷ νῶ τὰς θεωρίας τῷ ῥητορικῷ σου κοσμῶν λόγῳ τὴν τέχνην. ἴσθι μέντοι, ὡς τοῖς ἀρχαίοις ἐντυγχάνοντες καὶ μάλιστα τῷ καθηγεμόνι μυρία καλὰ εὐρίσκομεν· ὅσα δὲ πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῆς ὑπαγορεύσεως ἐπιτρέχει τῇ ψυχῇ, δίδωμι. Δυσχερῇ λύσιν ἔχει τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τῆς πραγματικῆς. ^[68]

3 12 εὔρηται οὖν καὶ μέθοδος πρὸς ταῦτα, ὥστε τῷ λύοντι τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους εὐπορίαν εἶναι, καὶ τοῦτο τὸ μάθημα σαφέστατα ἐκθήσομαι. ἐὰν μὲν τὸ πρᾶγμα παρ' ἡμῶν ἢ γεγονὸς καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν ἡμετέραν βλάβην εἰσαγόμενον, οὕτως αὐτὸ λύσομεν· ζητοῦντες τῶν ἀντιθετικῶν στάσεων τὰ λυσιτελοῦντα ἡμῖν θήσομεν, ὥσπερ ποιοῦμεν καὶ ἐν τῇ ἀντιλήψει, πολλάκις δὲ θήσομεν καὶ τῶν ἄλλων στάσεων τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν. καὶ μεταληπτικὰ δὲ ἐὰν ἔχη τὸ κεφάλαιον τοῦ πλαττομένου, θήσομεν ἔσθ' ὅτε καὶ οὕτω λύσομεν ὅτι 'οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς τὸ γινόμενον'. καὶ μάλιστα ἐὰν ἐκ φύσεως ἢ τι γινόμενον καὶ διὰ τοῦτο ἀξιωμέν τι γενέσθαι, ὁ ἐνιστάμενος ἐρεῖ ὅτι 'οὐ δι' ἡμᾶς γίγνεται ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν'. οἷον ρεῖ ἀπὸ τῆς Αἴτνης ἐπὶ τὴν Κατάνην συνεχῶς τὸ πῦρ, καὶ συμβουλεύει τις αὐτοῖς μετοικίζεσθαι· τοῦτο τοίνυν λέξει ὁ φεύγειν συμβουλευὼν ὅτι 'κινδυνεύομεν ἐπιόντος ἡμῖν τοῦ πυρὸς καὶ ἀπαίρωμεν ἐνθὲνδε· ἀπαντήσομεν οὖν οὕτως 'οὐ δι' ἡμᾶς ρεῖ τὸ πῦρ ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν'. Περὶ τάξεως ἐπιχειρημάτων. ^[21]

3 13 (τ) Ἡ δὲ τάξις τῶν ἐπιχειρημάτων διπλῇ. εἰ γὰρ τύχοι τὰ μὲν αὐτῶν ἀποδεικτικὰ εἶναι πολιτικῆς ἔρμηνείας μόνης δεόμενα, τὰ δὲ πανηγυρικά, τηρήσεις τὰ πανηγυρικά τελευταῖα πρὸς τὸ δοκεῖν αὖξιν προχωροῦντα τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ἀκμαιότερον, ἵνα τὰ τῆς τέχνης κατ' οἰκίαν τάξιν προχωροῦντα δόξαν ἀκμῆς τῷ λέγοντι παράσχη ὡς ὑπὸ τῆς ἐν τῷ λέγειν θερμότητος ἐπὶ τὸ ἀκμαιότερον προαγομένῳ· ἄλλως τε δὲ καὶ ἡδίων τοῖς ἀκούουσιν ὁ ἀπὸ τῶν ἀποδεικτικῶν ἐπὶ τὰ πανηγυρικώτερα χωρῶν, οὐχ ὁ ἀπὸ τῶν πανηγυρικῶν ἐπὶ τὰ ἀποδεικτικά. Αὕτη μὲν ἰδέα πρώτη. δευτέρα δὲ ἐκείνης σοφωτέρα ἰδόντα τὰ ἐπιχειρήματα, ὅποσα ἐστὶ καὶ οἷα, τὸ προκλητικώτερον τοῦ ἐξῆς κεφαλαίου τελευταῖον τιθέναι, ἵνα, ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἐπιχειρήματος ἀνισταμένου τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἐφεξῆς, ὕφος ἐν ὃ λόγος γένηται καὶ σῶμα, μὴ διασπώμενος ἐν ταῖς ὑποφοραῖς, ἀλλὰ αὐτὸς αὐτοῦ δοκῶν ἔχεσθαι καὶ ἀνίστασθαι δι' αὐτοῦ· ὥσπερ οὖν ἴσμεν καὶ ἐν ταῖς ἀντιλήψεσι τὸ ἀντιπαραστατικὸν μετὰ τὴν ἔνστασιν τελευταῖον τιθέμενον, ἐπειδὴ ἐγερτικόν ἐστι τοῦ ὅρου, οἷον 'ἐξῆν ἀποκτεῖναι τὸν υἱόν', ἡ ἔνστασις 'οὐκ ἐξῆν· εἰ δὲ καὶ ἐξῆν, οὐκ ἐπὶ τῷ αἵτιον γενέσθαι σε τῇ μητρὶ θανάτου', ἵνα εὐθέως ὁ ὅρος ἀπαντήσῃ, τί τὸ αἷτιόν ἐστι θανάτου γενέσθαι. εἰ γὰρ καὶ ἀντιπαράστασίς ἐστιν ἡ ἀπαντήσασα οὐκ ἐπιχείρημα, ὅμως εἰς παραδείγματος λόγον ἐθήκαμεν, ὅτι χρὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιχειρημάτων οὕτω τιθέναι τελευταῖον τὸ τοῦ μέλλοντος κεφαλαίου προκλητικόν· ἐπεὶ καὶ ἡ ἔνστασις καὶ ἡ ἀντιπαράστασις τὸν αὐτὸν ἔχουσι λόγον, οὐκ αἰετῆς ἐνστάσεως ἢ τῆς ἀντιπαραστάσεως πρώτης τιθεμένης, ἀλλ' ἐναλλάξ τοῦτο πασχούσης ἐκάστης, ὃν τρόπον φαμέν δεῖν ἀνασκοπεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιχειρημάτων· καὶ γὰρ τούτων ἐκάστη ἢ διὰ τὸ ἀκμαιότερον δευτέρα τεθήσεται ἢ διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος κεφαλαίου προσδοκίαν. Περὶ ὅρου. ^[35]

3 14 (τ) Ὅρος καὶ ἀνθορισμὸς καὶ συλλογισμὸς καὶ λύσις τοῦ συλλογισμοῦ τέσσαρα μὲν ἐστὶν ὀνόματα, τῇ δὲ δυνάμει δύο· ὃ τε γὰρ τὸν ὅρον ἔχων καὶ τὸν συλλογισμόν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρήμασι κατασκευάζειν ἐκάτερα δύναται, ὃ τε τὸν ἀνθορισμὸν καὶ τὴν λύσιν τοῦ συλλογισμοῦ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρήμασι κατασκευάζειν ἐκάτερα δύναται. τέχνη δὲ θαυμασία παρ' ἡμῖν εὕρηται πρὸς τὸ μήτε πεφύρθαι τὸν λόγον μήτε ἄπορον εἶναι διηρημένης τῆς διανοίας, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιχειρημάτων, ἵνα ὃ τε τὸν ὅρον μελετῶν καὶ ὁ τὸν ἀνθορισμὸν ἀντιτιθεὶς τούτῳ τὰ πρὸ τοῦ πράγματος εἰωθότα συμβαίνειν λέγωσι, καὶ ὁ μὲν τὸν ὅρον κατασκευάζων οὕτω ζητῇ 'τόδε πρὸ τοῦ πράγματος ἔδει γενέσθαι, οὐ γέγονεν', ὁ δὲ τὸν ἀνθορισμὸν κατασκευάζων ἵνα οὕτω λέγῃ 'ἔδει τόδε γενέσθαι πρὸ τοῦ πράγματος, γέγονε'. ταῦτα μὲν ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ πράγματος οἷον μαινόμενος ἀπέκτεινε τύραννον, σωφρονήσας αἰτεῖ τὸ γέρας, ἐνίσταται τις αὐτῷ 'οὐ τοῦτό ἐστι τυραννοκτονία'. ὁ δὲ φησὶ 'τοῦτό ἐστι τυραννοκτονία· ἔδει ἀνελθεῖν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἀνῆλθον· ἔδει ἀποκτεῖναι, πεφόνευκα', ταῦτα πρὸ τοῦ πράγματος. ὁ δὲ τὸν ἀνθορισμὸν κατασκευάζων ἐρεῖ οὕτως 'ἔδει βουλευσασθαι πρῶτον τὸν μέλλοντα τυραννοκτονεῖν, σὺ μαινόμενος οὐκ ἐβουλεύσω· σωφρονούντων γὰρ ἔργον ἐστίν', ὥστε τῶν ὀφειλόντων τι πρὸ τοῦ πράγματος γενέσθαι παρὰ τοῦ τυραννοκτόνου λείπει· ἔδει εἰδέναι τὸν τυραννοκτόνον, τί ποιεῖ, σὺ δὲ οὐκ ᾔδεις'. ὁ δὲ συλλογισμὸς ἀπὸ τῶν ἐπισυμβαινόντων τῷ πράγματι ἐπικατασκευασθήσεται, οἷον 'οὐδὲν διαφέρει, εἴτε ἐμαινόμην εἴτε ἐσωφρόνουν· ἅ γὰρ ὡς σωφρονοῦντος ἀποκτείναντος ἐμοῦ ἐπισυνέβη ἂν ἀγαθὰ, ταῦτα καὶ νῦν γέγονεν· ἔδει τὸν τύραννον ἀνῆρῆσθαι, ἀνῆρηται· ἔδει ἐλευθερίαν γενέσθαι, γέγονεν· ἔδει μηδένα εἶναι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, οὐδεὶς ἔστιν'. ὁμοίως καὶ ὁ τὴν λύσιν τοῦ συλλογισμοῦ ἔχων ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα συμβαινόντων, εἴ τι μὴ ἐπιγέγονε, λαμβάνων ὡς ἐπιχείρημα φήσκει ὅτι 'πολὺ διαφέρει· ἅ γὰρ ἂν ἐπισυνέβη σωφρονοῦντός σου κτείναντος, ταῦτα οὐ γέγονε νῦν μαινομένου ἀποκτείναντος· οἷον ὁ σωφρονῶν ἀποκτείνας εὐθέως τιμᾶται, σὺ δὲ μετὰ τὸν φόνον ἐθεραπεύου ἰατροῖς ὑποκείμενος καὶ μάγοις', ὥστε τῇ μὲν δυνάμει τὰ αὐτὰ εἶναι κάκεῖνα, οἷα τὰ ἐνθάδε, μόνῃ δὲ τῇ διαστάσει τῶν χρόνων <διαφέρειν. ἐξ οὗ συμβαίνει> μὴ διαμαρτεῖν τὰς δριμύτητας πρὸς

τε εὐπορίαν τοῦ ἐπιχειροῦντος καὶ πρὸς διάκρισιν τῶν τε ἄνω κεφαλαίων καὶ τῶν ἐφεξῆς, ὡς ἂν μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτωμεν τῷ τὰς αὐτὰς δυνάμεις ἔχειν ἐκάτερα. Περὶ διασκευῆς. ^[47]

3 15 (τ)

Διασκευὴ δὲ τοῦ προβλήματος ἢ διατύπωσίς ἐστι τοῦ πράγματος, ὥσπερ ἐν ποιητικῇ ἢ καθ' ἕκαστον τῶν γενομένων ἀφήγησίς τε καὶ διατύπωσις, διὰ μὲν τῶν πεπραγμένων τοῦ διασκευάζοντος ὀφείλοντος πλατῦναι τὸ πρᾶγμα μόνον, οὐ μέντοι γε οὔτε αἰτίαις οὔτε λογισμοῖς τοσοῦτον οὔτε ἄλλω τινὶ ἐπιχειρήματι, ἀλλὰ μόνῳ τῷ τρόπῳ. διασκευάζεται μὲν γὰρ πάντως ἐν τι τῶν τῆς περιστάσεως, καὶ ὅ τι δᾶν ἐκείνων ἦ, τῷ τρόπῳ πάντως πλατύνεται, καὶ μετὰ τοῦ τρόπου καὶ προσωποποιίαις καὶ οἷα εἰκὸς ἦν τελεῖσθαι ἐφ' ἐκάστου τῶν πραττομένων καὶ λεχθῆναι δυναμένων παρὰ τῶν ἐμφαινομένων προσώπων ἐν τῇ διατυπώσει. ἔξεστι δὲ τὸν διασκευάζοντα πιθανῶς τολμᾶν καὶ λέγειν, ὅσα εἰκὸς ἐπισυμβαίνειν εἴωθε τοῖς πράγμασι παράδοξα ἢ θαυμαστά, καὶ ταῦτα λαμβάνοντα ἐκ τοῦ εἰκότος· ὁ γὰρ ἂν δυνηθῇ ποτε ἐπισυμβῆναι τοιούτῳ πράγματι, λέγειν ἔξεστιν, ὡς ἐπισυνέβη καὶ τότε, πᾶν δὲ τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς ἢ λεχθῆναι ἢ πραχθῆναι λεγόμενον εἰς κακόζηλον ἐξάγει τὴν διασκευὴν. Γίνεται δὲ ἢ διατύπωσις τοῦ πράγματος ἢ ἐκ τῶν παρελθόντων ἢ ἐκ τῶν παρόντων ἢ ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἢ οἷα πάλαί ἐγένετο ἢ ὅποια νυνὶ γίνεται ἢ ὅποια κατὰ τὸ μέλλον γενήσεται, ἡμῶν καὶ ταῦτα διατυπούντων. συνελόντι δὲ εἰπεῖν ἢ διασκευὴ ποιητικῆς ἔχει φιλοτιμίαν· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἢ ποιητικὴ ἔχει πλὴν ἐκάστου τῶν γενομένων ἀφήγησιν τινα καὶ διατύπωσιν. Χρὴ δὲ τὸν μέλλοντα μελετᾶν οἰκονομεῖν εἰδέναι. εἰ μὲν γὰρ εὐρίσκοιτο διήγησις καὶ ἐκ τῶν παρελθόντων καὶ ἐκ τῶν μελλόντων ἢ ἀπὸ τῶν παρόντων μόνων ἢ καὶ τῶν δύο καιρῶν ἢ καὶ τῶν τριῶν, ἔξεστι τὸν παρελθόντα ἀπολαβόντα ἐν τῇ διηγήσει ἐνδιασκεύως ἀποπληρῶσαι τὸ ἄνω μέρος, οὐ μέλλοντα ἐνοχλήσειν τοῖς κάτω μέρεσι τοῖς αὐτοῖς διὰ τὴν τῶν μελλόντων διατύπωσιν. εἰ δὲ εἴη τὸ πρᾶγμα ὀφείλον διασκευασθῆναι καὶ ἄνω καὶ κάτω ἐν ταῖς διηγήσεσι, μνήμην αὐτοῦ ποιησόμεθα κατασκευάζοντες ταῖς αἰτίαις, αἷς ἔφαμεν τὴν διήγησιν κατασκευάζεσθαι, τοὺς δὲ τρόπους αὐτοὺς τῇ διασκευῇ φυλάζομεν. ἐὰν δὲ παντάπασιν ἢ ἄπορον εἰς διατύπωσιν τὸ πρᾶγμα, τότε μεταχείρισίς ἐστιν οἰκονομίας ἀρίστη τὸ μηδὲ ἐν τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους γενομένους ἀποχρήσασθαι ταῖς ὑποδιαιρέσεσιν, ἀλλ' ἀθρόως εἰπόντες τὸ πρᾶγμα ἐκεῖ καὶ πλάσαντές τινα πλαστὰ καὶ ἐπὶ ἀθρόῳ τῷ πράγματι ἐπειπόντες τὰς καθ' ἕκαστον ὑποδιαιρέσεις τοῖς ἐπιούσι φυλάζομεν τῇ κατασκευῇ χρώμενοι ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς διασκευῆς, καὶ τοὺς ὑπομερισμούς, οὓς ἐμέλλομεν ἐν τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ποιεῖν ὡς κατασκευάζοντες, τούτους φυλάζομεν τῇ διασκευῇ ὡς διατυπῶντες, μόνῃ τῇ τῶν κώλων ἀρμονίᾳ χρώμενοι διαφερούση—ἄλλα γάρ ἐστι κατασκευαζόντων κῶλα καὶ ἄλλα διασκευαζόντων—, προσέτι δὲ καὶ τὰς περὶ τὴν κατασκευὴν περιόδους ἀφαιροῦντες· ἀλλότριον γὰρ περίοδος διασκευῆς. ^[45]

3 15 (50)

ὅθεν γίνεται καὶ ἡ τῶν προσωποποιῶν εὐπορία· εἰ γὰρ καὶ ἀποροίῃ τὸ πρᾶγμα διασκευῆς ἀθρόως, ὁ ὑπομερισμὸς προσωποποιίας οὐκ ἀπορεῖ. —Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι καὶ πᾶς ὑπομερισμὸς τὰ αὐτὰ λέγει τῇ διασκευῇ ἀνεμποδίστως· δεῖ γὰρ πάντως ἐκ τῆς ὑποδιαιρέσεως εἰς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἐπανελθεῖν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστην ὑποδιαιρέσιν τοῦτο ποιεῖν ἀνεπαχθές ἐστιν αἰεὶ. Ταυτολογεῖ δὲ διασκευῇ καὶ ἡ τῶν καλουμένων χωρίων ἀγωγή, καὶ ἐκείνη ἀνεπιλήπτως. ἀνάγκη γὰρ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος ἢ τοῦ μυθικοῦ ἢ τοῦ ἱστορικοῦ μεταβαίνοντα εἰς τὸ ἴδιον πρᾶγμα τὸ αὐτὸ λέγειν πολλάκις· οἷον ὡς ἐπὶ παραδείγματος τοῦτο ἐπιδεῖν τινα σαφέστερον, ἐπίπρασεν Ἀλέξανδρος τοὺς Θηβαίων αἰχμαλώτους, πριάμενοι Λακεδαιμόνιοι τριακοσίους κατέσφαξαν ἐπὶ τὸ ἐν Λεύκτροις τρόπαιον καὶ κρίνονται τῶν εἰς τοὺς Ἑλλήνας ἀδικημάτων. ἐὰν γὰρ διασκευάζοντες λέγωμεν 'τριακοσίους ἐθύσατε ὡς ἱερεῖα ὡμῶς καὶ ἀνηλεῶς τοῖς βωμοῖς ὡς σφάγια', ταῦτα πάλιν διασκευάσομεν, καὶ ἐν ταῖς διατυπώσεσιν αὐταῖς ὡς ἔφαμεν λέγοντες ὡς προσῆκον δεδακρυμένους, θρηνοῦντας, ἐστεφανωμένους, καὶ οἷα ἐποιοῦν περιπτυσσόμενοι ἀλλήλους καὶ οἷα ἔλεγον ἰκετεύοντες καὶ ὀδυρόμενοι· μέχρι τούτων ἢ

διατύπωσις ἢ ἀπὸ τοῦ πράγματος. ἐὰν δὲ ἐπεισάγειν ἐθέλης χωρίον ἀπὸ ἐνὸς ὀνόματος, λήψη πρόφασιν ἱστοριῶν, ὡς ἐνταῦθα ‘τριακοσίους ἐθύσατε, διεφθείρατε τὸν ἀριθμὸν ὑμῶν τὸν ἐπαινούμενον τῶν τριακοσίων τῇ τούτων τελευτῇ· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν ὡς ‘ἀνηλεῶς ἀπεκτείνετε’ καὶ διασκευάσαι δύνασαι εἰπεῖν ὅτι ‘ἀπέθανον ὑμῶν καὶ ἐν Θυραΐα τριακόσιοι, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ· ὑμεῖς δὲ ἱερείων νόμῳ τούτους κατεσφάξατε’ καὶ πάλιν ἄλλο χωρίον ‘ἀπέκτεινεν ὑμῶν καὶ βασιλεὺς τριακοσίους ἐν Πύλαις, ἀλλ’ οὐκ ἔθυσεν· ὑμεῖς δὲ παρεστήσασθε τριακοσίους ἱερεῖα τοῖς βωμοῖς’ καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν διασκευὴν χωρήσομεν, εἰ τύχοι παράδειγμα, καὶ Κλέωνος μνημονεύσης τὸ περὶ Πύλον καὶ Σφακτηρίαν χωρίον ἐπεισάγων, κάκειθεν ἐπαναδραμεῖν εἰς τὴν διασκευὴν δύνασαι πάλιν ἀνεμποδίστως. Περὶ λόγου σχημάτων. [89]

4 1 (τ) Ἐπειδὴ οὖν καὶ περὶ τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ περὶ τῶν ἐργασιῶν καὶ περὶ τῶν ἐνθυμημάτων τῆς εὐρέσεως πάντα εἰς τέλος πεπλήρωται, ἀναγκαῖον εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν τοῦ λόγου σχημάτων, καθ’ ἃ προσήκει ἕκαστον αὐτῶν ἐκφέρεσθαι. ὅσα μὲν γὰρ τῶν ἐπιχειρημάτων ἢ τῶν ἐργασιῶν πολιτικά ἐστὶ τῷ νῷ καὶ ἀποδεικτικά, προσήκει ταῦτα στρογγύλως καὶ κατὰ ἀντίθετα καὶ κατὰ περιόδους ἐκφέρεσθαι, ὅσα δὲ πανηγυρικά τῷ νῷ, ἥτοι παραδειγματικά ἢ ἐκ παραβολῆς λαμβανόμενα, ταῦτα δεῖ πνευματικῶς ἀποτείνεσθαι καὶ ἀκμαίως· τὰ γὰρ ἐνθυμήματα πάντα στρογγύλως κατὰ τὴν σύγκρισιν ἐκφερόμενα δριμύτητος δόξαν πλείονα ἀποφέρεται, ἢ εἴ τις αὐτὰ ἀπλῶσαι θελήσειε τῷ λόγῳ. καίτοι καὶ τούτῳ τῷ σχήματι ὁ Δημοσθένης ἐκαλλωπίσατο πολλάκις, ὡς ἐν τοῖς βιβλίοις εὐρίσκομεν· ὡς ἐκεῖνο ἐν τῷ Περὶ τοῦ στεφάνου «ὕμεῖς τοῖνυν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Λακεδαιμονίων γῆς καὶ θαλάττης ἀρχόντων καὶ τὰ κύκλῳ τῆς Ἀττικῆς κατεχόντων ἀρμοσταῖς καὶ φρουραῖς, Εὐβοίαν, Τάναγραν, τὴν Βοιωτίαν ἅπασαν, Μέγαρον, Αἴγιναν, Κλεωνάς, τὰς ἄλλας νήσους, οὐ ναῦς, οὐ τεῖχη τῆς πόλεως τότε κεκτημένης, ἐξήλθετε εἰς Ἀλίαρτον καὶ πάλιν οὐ πολλὰς ἡμέρας ὕστερον εἰς Κόρινθον, τῶν τότε Ἀθηναίων πολλὰ ἂν ἐχόντων μνησικακῆσαι καὶ Κορινθίοις καὶ Θηβαίοις τῶν περὶ τὸν Δεκελεικὸν πόλεμον πραχθέντων· ἀλλ’ οὐκ ἐποίουν ταῦτα, οὐδ’ ἐγγὺς τούτων. καίτοι τότε ταῦτα ἀμφοτέρα, Αἰσχίνῃ, οὐθ’ ὑπὲρ εὐεργετῶν ἐποίουν οὐτ’ ἀκίνδυνα ἐώρων· ἀλλ’ οὐ διὰ ταῦτα προΐεντο τοὺς καταφεύγοντας ἐπ’ αὐτούς, ἀλλ’ ὑπὲρ εὐδοξίας καὶ τιμῆς ἤθελον τοῖς δεινοῖς ἑαυτοὺς διδόναι, ὀρθῶς καὶ καλῶς βουλευόμενοι». καὶ γὰρ ἐνταῦθα τὸ μὲν ἐπιχείρημα ἦν ‘καλὸν τὸ μὴ μνησικακεῖν τοῖς ἀδικήσασιν, ἐὰν κινδυνεύωσιν’, ἡ ἐργασία δὲ αὐτοῦ ‘οὐδὲ γὰρ Θηβαίοις οὐδὲ Κορινθίοις ἐμνησικακήσατε, ἀλλὰ κάκεινοις ἐβοηθήσατε’. τὸ δὲ ἐνθύμημα ‘καίτοι Λακεδαιμονίων γῆς καὶ θαλάττης ἀρχόντων καὶ φοβερῶν ὑμῖν ὄντων τῶν πραγμάτων’, ἔλαθε δὲ ἀπλῶσας αὐτὸ ἀπὸ τοῦ καὶ τὴν τάξιν ὑπαλλάξαι· δεινὸς γὰρ αἰεὶ σοφίσασθαι τὰς τέχνας καὶ ἀποκρύπτειν ὁ ῥήτωρ, καὶ ἄλλοτε μὲν ἄλλως ἐποίει, τῇ τάξει δὲ ἐνταῦθα· ὅθεν καὶ τολμήσας ἀπλῶσαι τὸν λόγον τοῦ ἐνθυμήματος, εἴτα προσελθὼν τῇ ἐργασίᾳ καὶ πάλιν ἀναγκασθεὶς ἐκ τῆς τέχνης μνησθῆναι τοῦ ἐνθυμήματος τῷ νῷ συνέστρεψεν αὐτὸ τῷ εἰπεῖν «καίτοι τότε ταῦτα ἀμφοτέρα οὐθ’ ὑπὲρ εὐεργετῶν ἐποίουν οὐτ’ ἀκίνδυνα ἐώρων» καὶ προσήγαγε τὴν ἐπίτασιν τῷ ἐπιχειρήματι· τὸ δὲ «οὐδὲ ἀκίνδυνα ἐώρων» τὸ ἐνθύμημά ἐστίν, ὃ φθάσας ἤπλωσεν ἤδη. Περὶ ἀντιθέτου. [45]

4 2 (τ) Ἀντίθετόν ἐστι σχῆμα λόγου διπλασιάζον πάντα τὸν ὑποκείμενον νοῦν τοῦτον τὸν τρόπον, εἴ τις τοῦ κατὰ φύσιν ζητουμένου τὸ ἐναντίον λαμβάνων καταβαίνει εἰς τὸ ὑποκείμενον· οἷον ‘ἐπειδὴ ἡμέρα ἐστί, δεῖ ποιῆσαι τὸδε’, τοῦτο τὸ ζητούμενον, τὸ δὲ ἀντίθετον αὐτοῦ ‘εἰ μὲν γὰρ μὴ ἦν ἡμέρα ἀλλὰ νύξ, ἴσως ἐχρῆν μὴ ποιεῖν’, εἴτα καταβαίνει εἰς τὸ ἴδιον ‘ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐστί, ποιῆσαι προσήκει’. οἷον καὶ ἐν τοῖς προβλήμασι ‘δεῖ καινοτομεῖν· πόλεμος γὰρ ἐστί’, τοῦτο τὸ κατὰ φύσιν· τὸ δὲ ἀντικείμενον αὐτοῦ ‘εἰ μὲν γὰρ μὴ ἦν πόλεμος ἀλλ’ εἰρήνη καὶ ἡσυχία, ἔδει μὴ καινοτομεῖν’. Ἀρετὴ δὲ τοῦ ἀντιθέτου, ὅτι καὶ ἀπλούμενον τῷ πλήθει τῶν κώλων πνεῦμα γίνεται καὶ συστρεφόμενον τῇ ἐρμηνείᾳ περιόδου τάξιν ἐπέχει, οἷον ‘εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐν

ἡσυχία τὰ καθεστηκότα καὶ ἀπραγμοσύνη κατεῖχεν ἡμᾶς καὶ μήτε ἄτοπον μήτε φοβερὸν ἐφειστίκει παρὰ τῶν πολεμίων μηδὲν, ἀδείας δὲ ἤμεν ἐπειλημμένοι καὶ ἐξουσίας τοῦ πράττειν ὅσα βουλομένοις ἡμῖν ἐτύγχανεν, ἔδει φυλάττειν τὰ καθεστηκότα καὶ παρακινεῖν μηδὲ ἐν μηδὲ καινοτομεῖν, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐμμένειν ἔθεσί τε καὶ ψηφίσμασι καὶ νόμοις· ἐπεὶ δὲ πόλεμος κεκίνηται καὶ πλησίον οἱ πολέμιοι καὶ ἐφέστηκε τὰ δεινὰ καὶ ταραχὴ τοσαύτη τῶν πραγμάτων, τίνος ἔνεκεν οὐ καινοτομήσομεν, αὐτοῦ τοῦ πολέμου ταύτην ἔχοντος τὴν φύσιν, ἅψ' ἑαυτοῦ τεχνᾶσθαι τὰ πολλὰ καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων μεταποιεῖν ἐπὶ τὸ καινότερον βίον;· τοῦτο ἐκταθὲν τοῖς κώλοισι ἐγένετο πνεῦμα, δύναται δὲ συστραφὲν εὐρύθμως γενέσθαι περίοδος, οἷον 'ἂν γὰρ ἐφυλαξάμεθα ἂν ποιεῖν εἰκότως εἰρήνης ὑπαρχούσης, ταῦτα βέλτιον ἐργάσασθαι πολέμου καθεστηκότος'. —Καὶ οὔτε ἰσχυρότερον οὔτε ἀναγκαιότερον εὐρίσκεται σχῆμα τοῦ ἀντιθέτου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ῥαδίως οὐδέν. καίτοι γε παντὸς ἀντιθέτου τῆς μιᾶς προτάσεως περιττῆς οὔσης τῇ ἀληθείᾳ τοῖς ἀκούουσιν ὅμως τὸ λεγόμενον οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος δοκεῖ λέγεσθαι, ποιεῖ δὲ αὐτὸ δοκεῖν ἀναγκαῖον εἶναι ἢ τοῦ κατὰ φύσιν προσδοκία· ἐν ᾧ γὰρ τὴν πρότασιν ὁ ῥήτωρ λέγει τοῦ ἀντιθέτου, ἐν τούτῳ τὸ κατὰ φύσιν ἤδη τοῖς ἀκούουσι νοεῖται τῷ τῆς ἀποδόσεως νοήματι. —Τὸ δὲ σχῆμα οὕτως ἐστὶν ἀξιέραστον, ὥς μὴ περίοδον ποιεῖν μόνον καὶ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ καθάπαξ πάντα νοῦν κοσμεῖν. κοσμεῖ δὲ καὶ προοίμιον πολλάκις, εἴ τις τούτῳ τῷ σχήματι τὸ προοίμιον ἐξενέγκοι, ὥς ὁ Δημοσθένης «εἰ μὲν περὶ καινοῦ τινος πράγματος προϋτίθετο, ὧς Ἀθηναῖοι, λέγειν» καὶ γὰρ ἐνταῦθα τὸ κατὰ φύσιν ἐστὶν «ἐπειδὴ δὲ περὶ ὧν πολλάκις ἤδη πρότερον εἰρήκασιν οὗτοι, συμβαίνει καὶ νυνὶ σκοπεῖν, ἡγοῦμαι καὶ πρῶτος ἀναστὰς εἰκότως ἂν συγγνώμης τυγχάνειν», τὸ δὲ ἀντίθετον 'εἰ μὲν περὶ καινοῦ τινος πράγματος προϋτίθετο λέγειν, ἐπισχεῖν ἔδει τοῖς πρεσβυτέροις παραχωροῦντα πρῶτον εἰπεῖν'.

[45]

4 2 (50) Ἰστέον δέ, ὅτι περὶ ῥητορικοῦ ἀντιθέτου διελέχθημεν· ἐπεὶ οἱ φιλόσοφοι ἐναντίον καὶ ἀντίθετον οὐ διαιροῦσι, παρ' ἡμῖν δὲ τὸ ἀντίθετον σχῆμά ἐστι τοῦ λόγου, τὸ δὲ ἐναντίον δριμύτης νοήματος ἀπὸ τῆς ἐργασίας λαμβανομένη οἷον «οὐ δὴ θαυμαστόν ἐστιν, εἰ στρατευόμενος ἐκεῖνος καὶ παρῶν ἐφ' ἅπασιν καὶ μηδένα καιρὸν μηδ' ὥραν παραλείπων ἡμῶν μελλόντων καὶ ψηφιζομένων περιγίνεται» τοῦτο γάρ, εἰ μὲν ἀντίθετον ἐβούλετο ποιῆσαι, οὕτως ἂν μετεχειρίσατο 'εἰ μὲν γὰρ μήτε πονῶν μήτε παρῶν τοῖς πράγμασι περιεγένετο ἡμῶν, θαυμαστόν ἦν'. τὸ γὰρ ἀντίθετον ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ λέγειν 'εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐγίγνετο, ὃ ἐγίγνετο· τὸ δὲ ἐναντίον ἀναστρέφει τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τῶν δρώντων εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ ἀπὸ τῶν πασχόντων εἰς τοὺς δρώντας, ὃ πεποίηκεν ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ «τοῦναντίον γὰρ ἦν θαυμαστόν, εἰ μηδὲν ποιοῦντες ἡμεῖς, ὧν τοῖς πολεμοῦσι προσήκει, τοῦ πάντα ἂν δεῖ ποιοῦντος περιῆμεν»· πολὺ γὰρ διενήνοχε λέγειν ὅτι 'θαυμαστόν ἦν, εἰ Φίλιππος μὴ πονῶν ἡμῶν περιῆν', ὃ τοῦ ἀντιθέτου ἐστὶν ἰσχύς, ἢ λέγειν ἄλλιν 'εἰ μηδὲν ποιοῦντες ἡμεῖς Φιλίππου περιῆμεν', ὃ ἐστὶν ἐνάργεια τοῦ ἐναντίου. Καὶ περὶ μὲν ἀντιθέτου τοσαῦτα εἰρήσθω. Περὶ περιόδου. [74]

4 3 (7) Ἡ δὲ περίοδος οὐχ ἐνὶ ὑποπίπτει σχήματι, ὥστε αὐτὸ παραδοῦναι, ἀλλὰ πολλοῖς καὶ ποικίλοις, ἂν παρὰ τῶν ἀρχαίων λαμβάνοντες ἐν τηρήσει πεποιήκαμεν. ἔστι μὲν οὖν περίοδος κυρίως ἢ τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀναγκαστικὴ σύνοδος καὶ κλείς τρόπον τινά, καὶ ἀληθινὴ περίοδος τοῦτο ἐστὶν ἢ ἀπαρτίζουσα τὸ ἐπιχείρημα καὶ συνάγουσα, ὥς τό γε ἐτέρωθι λέγειν περιοδικῶς ἐστὶ λέγειν, οὐ περίοδον ποιεῖν, ἀλλὰ ἐρμηνεύειν περιοδικῶς καὶ σχῆμα περιόδου λαμβάνειν. ἢ δὲ ἀληθινὴ περίοδος οὐ τῷ σχήματι μόνον ἀλλὰ καὶ τῷ νῷ συνάγει τὸ ἐπιχείρημα, ὃ τινὲς καὶ ἐνθύμημα καλοῦσιν· οὐ πᾶσα δὲ δύναται· ἂν ἐνθυμηματικὴ περίοδος εἶναι, εἰ μὴ καὶ γνωμικὴ ἢ τὸ καθόλου εἰς τὸ ἴδιον κατάγουσα καὶ τὸ ἴδιον εἰς τὸ καθόλου ἀνάγουσα. Τηρήσαντες οὖν εὐρομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὰς μεταβολὰς τῶν πτώσεων ὀνομαστικῆς καὶ γενικῆς καὶ δοτικῆς καὶ αἰτιατικῆς ποιοῦσας περιόδους οἷον «ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθεῖν ταῦτα πράττων καὶ

κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ», τοῦτο κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν· κατὰ δὲ τὴν γενικὴν «ὧν οὖν ἐκεῖνος μὲν ὀφείλει τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πεπολιτευμένοις χάριν, ὑμῖν δὲ δίκην προσήκει λαβεῖν, τούτων οὐχὶ νῦν ὁρῶ τὸν καιρὸν τοῦ λέγειν»· καὶ κατὰ τὴν δοτικὴν «οἷς γὰρ οὖσιν ἡμετέροις ἔχει χρῆσθαι, τούτοις πάντα τὰ ἄλλα ἀσφαλῶς κέκτηται»· κατὰ δὲ τὴν αἰτιατικὴν «εἴθ' ὃν ἡ τύχη καὶ τὸ δαιμόνιον φίλον μὲν ἀλυσιτελῇ, συμφέροντα δ' ἐχθρὸν ἐμφανίζει, τοῦτον ἡμεῖς φοβούμεθα;» τὸ γὰρ κλητικὸν σχῆμα πνεύματός ἐστι μέρος ἀποστροφῆς ἐργαζόμενον καὶ καταδρομὴν «εἴτα, ὦ— τί ἂν εἰπὼν σέ τις ὁρθῶς προσείποι;» καὶ πάλιν «ἀποκρίναι γὰρ δεῦρο ἀναστάς μοι. οὐ γὰρ δὴ δι' ἀπειρίαν οὐ φήσεις ἔχειν, ὅ τι εἶπης.» Εἰσὶ δὲ καὶ ἀποδεικτικαὶ τοῖς σχήμασιν οἷον «ἐν μὲν γὰρ τῷ γράψαι μηδένα εἶναι ἀτελῇ τοὺς ἔχοντας ἀφείλετο τὴν ἀτέλειαν, ἐν δὲ τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι ὑμᾶς τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι.» ταύτης τὸ σχῆμα καλὸν μὲν ζηλοῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας, κρεῖττον δέ, εἰ τὸ ἐλλεῖπον ἀπὸ κοινοῦ ποιεῖ τις ἐν ταῖς μεταποιήσεσιν, ἵνα τὸ ἐν τῇ προτάσει εἰρημένον ἐν τῇ ἀποδόσει λείπῃ μὲν μὴ λεγόμενον, φαίνεται δὲ ὡς λεγόμενον, ὡς καὶ ἐνταῦθα τὸ 'ἀφείλετο' ἐν τῇ προτάσει λέλεκται, ἐν δὲ τῇ ἀποδόσει συνυπακούεται. Ἔστι καὶ ἐπιτιμητικὴ περίοδος τῷ σχήματι, ὅταν λέγωμεν «εἴθ', ἂ Φίλιππος ἂν εὖξαιτο τοῖς θεοῖς, ταῦθ' ὑμῶν τινες ἐνθάδε ποιοῦσιν;» κάκεῖ πάλιν «εἴτα οὐκ αἰσχύνεσθε, εἰ μὴδ' ἂ πάθοιτ' ἂν, εἰ δύναιτ' ἐκεῖνος, ταῦτα ποιῆσαι καιρὸν ἔχοντες οὐ τολμήσετε;» γίνεται δὲ καὶ ἐκ συμπλοκῆς δύο ἀδικημάτων οἷον «νῦν δέ, ἂ μὲν πλεύσασιν ἦν σῶσαι, βαδίζειν κελεύων ἀπολώλεκεν οὗτος, ἂ δ' εἰποῦσι τάληθῇ, ψευδόμενος». ^[45]

4 3 (50)

Καθόλου δὲ περὶ σχήματος περιόδου λεκτέον. περίοδος ἐστὶ σχῆμα αὐτοτελὲς ὅλου τοῦ ἐπιχειρήματος ἐν ἐρμηνείας ῥυθμῷ συντόμως ἀπηρτισμένον, τὰ δὲ ἐν αὐτῇ συντόμως ὑπερβατὰ καλῶς σχηματίζει τὰς περιόδους «ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην», ἔστι γὰρ τὸ ἐξῆς 'ὁ γὰρ ταῦτα πράττων, οἷς ἂν ληφθείην ἐγώ'. Ἰστέον δέ, ὡς τὴν περίοδον ἦτοι ἰσοσκελῇ καὶ ἰσόπλευρον ἀπὸ τῶν κώλων εἶναι δεῖ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ἢ συντομωτέραν ἐν τῇ ἀποδόσει· ἀτονία δὲ ῥήτορος τὴν ἀπόδοσιν τῆς περιόδου μακροτέραν ποιῆσαι τῆς προτάσεως, καὶ καθάπαξ εἴ τις ἐκλεξάμενος τὰ παρὰ τῶν ἀρχαίων σχήματα τῶν περιόδων μιμοῖτο, ἐν ταῖς μεταποιήσεσι πλῆθος ἂν εὖροι περιόδων. καὶ γὰρ τὸ ἐκ παραβολῆς σχῆμα ἄριστον «ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων προήλω, σὺ τάδε οὐκ ἔγραψας ἂν, οὕτως ἂν σὺ νῦν δίκην δῶς, ἄλλος οὐ γράψει». καὶ διαπορητικῶς ἔστι περιοδεῦσαι, ἂν ἄρξηται τις, ὡς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ Κατὰ Τιμοκράτους· 'διὰ τί ἄρα, νῆ Δία, διὰ τί τοῦτο οὐχὶ καλῶς ἔχειν δόξαι τισὶ τὸ ψήφισμα; πότερον, ὅτι παρὰ τοὺς νόμους; καὶ μὴν μόνον ἐστὶ κατὰ τοὺς νόμους. ἀλλ' ὅτι τάξεως λύσις; καὶ μὴν τοῦτο, ὡς οὐκ ἄλλο, θεμέλιος εὐταξίας. ἀλλ' ὅτι τόδε' καὶ ἀποδώσεις αὐτό. γίνεται δέ, ὅταν καὶ δύο καὶ τρία νοήματα ἔχῃς, οἷον εἴ τις ἐκείνην θελήσειε μεταποιῆσαι τὴν περίοδον, περιοδικὴν μᾶλλον οὔσαν ἢ περίοδον, «νῦν δέ, ἂ μὲν πλεύσασιν ἦν σῶσαι, βαδίζειν κελεύων ἀπολώλεκεν οὗτος, ἂ δ' εἰποῦσι τάληθῇ, ψευδόμενος», καὶ πάλιν 'διὰ τί γὰρ ἂν, νῆ Δία, διὰ τί φείσαιτό τις Αἰσχίνου; πότερον ὅτι τὴν ἔξοδον ἐπετάχυνε; καὶ μὴν πλεῖν ἔδει καὶ μὴ βαδίζειν. ἀλλ' ὅτι τάληθῇ πρὸς ὑμᾶς ἔφησε; καὶ μὴν ψευδάμενος πάντα ἀπολώλεκεν'. —Ἡ δὲ τῆς μεταποιήσεως ἀρετὴ τοῦ ὑποτεθέντος νοήματος πᾶν σχῆμα οὕτως ἐφαρμόσαι δύναται· ὁ μᾶλλον ἐκπλήττει γινόμενον ἐξ αὐτοσχεδίου ἢ γραφῇ παραδιδόμενον. γίνεται δὲ καὶ μονόκωλος περίοδος, γίνεται δὲ καὶ δίκωλος καὶ τρίκωλος ἢ ἐκ τριῶν κώλων συνεστηκυῖα καὶ τετράκωλος ἢ ἐκ τεττάρων. κώλον δέ ἐστιν ἡ ἀπηρτισμένη διάνοια. ἡ μὲν γὰρ μονόκωλος ἐκείνη, ἐπειδὴ κρέμαται ἢ διάνοια αὐτῆς μέχρι τοῦ τέλους τῷ ὑπερβατῷ οὕτω σχηματισθεῖσα σχοινοτενῶς διείληπται «εἴτα οὐκ αἰσχύνεσθε, εἰ μὴδ' ἂ πάθοιτ' ἂν, εἰ δύναιτ' ἐκεῖνος, ταῦτα ποιῆσαι καιρὸν ἔχοντες οὐ τολμήσετε;» δίκωλος δὲ ἐκείνη ἢ προτάσεως μονοκώλου κειμένης ἀπόδοσιν ἀπαιτοῦσα μονόκωλον· μάλιστα δὲ αἱ γνωμικαὶ πάσχουσιν αὐτό· ἔστι δὲ γνωμικὴ περίοδος

αὕτη «τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται». τρίκωλος δὲ ἐκείνη, ὅταν δύο κώλων διαφόρων προταθέντων ἀρκῇ μονόκωλος ἑκατέροις ἀπόδοσις, οἷον «ὦν οὖν ἐκεῖνος μὲν ὀφείλει τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πεπολιτευμένοις χάριν, ὑμῖν δὲ δίκην προσήκει λαβεῖν», μέχρι τούτου ἢ πρότασις, εἴτα ἐπήρκεσεν ἑκατέροις τοῖς κώλοις ἢ ἀπόδοσις μονόκωλος «τούτων οὐχὶ νῦν ὁρῶ τὸν καιρὸν τοῦ λέγειν». ^[95]

4 3 (100) τετράκωλος δὲ ἐκείνη ἢ ἐν τῇ πρώτῃ προτάσει ἀπόδοσιν ἰδίαν ἔχουσα καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ προτάσει ἀπόδοσιν ἰδίαν ἔχουσα, οἷον «ἐν μὲν γὰρ τῷ γράψαι μηδένα εἶναι ἀτελῆ τοὺς ἔχοντας ἀφείλετο τὴν ἀτέλειαν, ἐν δὲ τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι ὑμᾶς τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι». τῆς τετρακώλου δὲ ταύτης καὶ ἡ χρεῖα καλλίστη ἐν ταῖς μεταποιήσεσιν, ὅτι καὶ δύναται στρέφεσθαι· τετράκις γὰρ μετασχηματιζομένη ἐκ τῶν προτάσεων καὶ τῶν ἀποδόσεων ἀλύπως δύναται λεχθῆναι τετράκις· εἰ δὲ δεῖ καὶ χιασθῆναι αὐτήν, τότε δὴ τότε δύναται ἄν τις αὐτήν ἐκ τῆς τῶν νοημάτων ἀνάγκης καὶ πλεονάκις στρέφειν· οὐ πᾶσα δὲ χιασθῆναι δύναται τετράγωνος περίοδος. ἔστω δὲ πρῶτον αὕτη ἢ πολλάκις μὲν ἀναστρεφομένη, μηδὲ ἅπαξ δὲ χιαζομένη, οἷον «ἐν μὲν γὰρ τῷ γράψαι μηδένα εἶναι ἀτελῆ τοὺς ἔχοντας ἀφείλετο τὴν ἀτέλειαν, ἐν δὲ τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι ὑμᾶς τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι». δύναται δὲ αὕτη ἀθρόως ἀναστραφεῖσα καὶ ἄλλως γενέσθαι· ἢ γὰρ δευτέρα πρότασις καὶ ἀπόδοσις γίνονται πρῶται οἷον ‘ἐν μὲν γὰρ τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι ὑμᾶς τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι ἀφείλετο, ἐν δὲ τῷ γράψαι μηδένα εἶναι ἀτελῆ τὴν ἀτέλειαν τοὺς ἔχοντας’ ἢ τὰς δύο προτάσεις ἐκλαβὼν συντίθημι ‘ἐν μὲν γὰρ τῷ γράψαι μηδένα εἶναι ἀτελῆ καὶ ἐν τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι καὶ τοὺς ἔχοντας ἀφείλετο τὴν ἀτέλειαν καὶ ὑμᾶς τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι’ ἢ τὰς ἀποδόσεις ποιῶ προτάσεις ‘καὶ τοὺς ἔχοντας ἀφείλετο τὴν ἀτέλειαν καὶ ὑμᾶς τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι ἐν τῷ γράψαι μηδένα εἶναι ἀτελῆ καὶ ἐν τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι ὑμῖν’. —Καὶ αὕτη ἐστὶ καὶ οὕτως γίνεται ἢ πολλάκις μὲν ἀναστρεφομένη, μηδὲ ἅπαξ δὲ χιαζομένη. ἐκείνη δὲ ἢ παρὰ τῷ Δημοσθένει καὶ χιασθῆναι δύναται «ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσω πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν ἑαυτοῦ, τοσούτω θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται· ὑμεῖς δέ, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅσω χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτω πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε», καὶ μυριάκις ἔστι μεταποιεῖν τὴν ἀναδεχομένην τοῦτο τὸ σχῆμα. πῶς δὲ ἀναδέχεται τὸν χιασμόν; ὅταν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς προτάσεσιν ἀμφοτέραι ἀρμόζωσιν αἱ ἀποδόσεις καὶ ἐναλλάξ, οἷον «ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσω πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν ἑαυτοῦ», τοῦτο ἢ πρότασις, ἀρμόζει δὲ αὐτῇ ἑκατέρα ἀπόδοσις, εἴτε βούλοιτό τις λέγειν «τοσούτω θαυμαστότερος ἐκεῖνος παρὰ πᾶσι νομίζεται» εἴτε βούλοιτο λέγειν «τοσούτω πλείονα ὑμεῖς αἰσχύνην ὠφλήκατε» καὶ πάλιν «ὕμεῖς δέ, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅσω χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασιν» ἢ πρότασις ἢ δευτέρα πρὸς ἀμφοτέρα ἀρμόσει, εἴτε βούλοιτό τις λέγειν «τοσούτω πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε» εἴτε βούλοιτο λέγειν «τοσούτω θαυμαστότερος ἐκεῖνος παρὰ πᾶσι νομίζεται». ^[155]

4 3 (150) καὶ ὅλως ἄπειρος ὁ περὶ τούτου λόγος. Περὶ πνεύματος. ^[156]

4 4 (7) Δεῖ τοίνυν τὸν μέλλοντα λέγειν, τὰ ποῖα τῶν νοημάτων κατὰ πνεῦμα ἐξενεχθήσεται, πρῶτον εἰπεῖν, τί ἐστὶ πνεῦμα καὶ πόσα εἶδη αὐτοῦ καὶ πόθεν γίνεται καὶ πῶς συντίθεται. πνεῦμα μὲν οὖν ἐστὶ σύνθεσις λόγου διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις καὶ κόμμασι, μετρούμενον πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ κώλου καὶ κόμματος ἔφαμεν, ἰστέον ἐν συντόμῳ, ὅτι δεῖ καὶ κόμμα καὶ κῶλον ἀπαρτίζειν τὴν διάνοιαν· διαφέρουσι δὲ τοῖς μέτροις, ὅτι τὸ μὲν ἀπὸ τεττάρων καὶ πέντε συλλαβῶν μέχρι τῶν ἑξ κόμμα ἐστὶν [ἐπωδῶ μετρούμενον], τὸ δὲ ὑπὲρ τὰς ἑπτὰ καὶ ὀκτὼ καὶ δέκα καὶ ἐγγίζον ἤδη τῷ τριμέτρῳ καὶ μέχρι τοῦ ἥρωικοῦ προχωροῦν κῶλον γίνεται ὀρθὸν καὶ τεταμένον. ὁ δὲ τῶν συλλαβῶν ἀριθμὸς περιενόηται ἤδη. τὸ δὲ ὑπὲρ τὸ ἥρωικὸν σχοινοτενὲς κέκληται, χρήσιμον προοιμίῳ

μάλιστα καὶ ταῖς τῶν προοιμίων περιβολαῖς. οἱ δὲ φασὶ καὶ τὸν ἐπωδὸν κῶλον εἶναι, τὸ δὲ ὑποκάτω κόμμα. ταῦτα μὲν οὖν κῶλά ἐστιν «ἀλλ' ὁ τὴν Εὐβοίαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος καὶ κατασκευάζων ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν», εἴτα ἐπιφέρει κόμματα «καὶ καταλαμβάνων Ὠρεὸν καὶ κατασκάπτων Πορθμόν», εἴτα διαδέχεται καὶ κῶλον πάλιν «καὶ καθιστὰς ἐν μὲν Ὠρεῷ Φιλιστίδην τύραννον», εἴτα κόμμα πάλιν «ἐν δ' Ἐρετρίᾳ Κλείταρχον» ἢ κῶλον ἐπωδῶ ἴσον. καὶ διόλου τὸ πνεῦμα τούτοις συνέχεται— οὔτε γὰρ ἀριθμῶ οὔτε ἔξει ὑποπίπτει, ἀλλὰ τὸ παρατυχὸν λέγεται—, δι' ἄλλων μέντοι οὐ γίνεται. — Ἰστέον δέ, ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν πέντε συλλαβῶν, ὡς ἔφαμεν, καὶ τεττάρων δέ γε καὶ ἡττόνων συνίσταται τὸ κόμμα· εἰ γὰρ ἀπαρτίζοιτο διάνοια, καὶ ἐν δύο συλλαβαῖς κόμμα ἔστι—κόμμα δέ ἐστι σύνθεσις διανοίας μικροτέρα κώλου—· ἐπεὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ μετ' ὀλίγον καὶ εἰς τοιαῦτα καταλήξει κόμματα, ὅταν λέγῃ «πότερον ταῦτα ποιῶν ἡδίκη καὶ παρεσπόνδει καὶ τὴν εἰρήνην ἔλυσεν ἢ οὐ;» καὶ γὰρ αἱ ἐπὶ τέλει δύο συλλαβαὶ «ἢ οὐ» κόμμα ἐστίν, ἐρωτῶντος ὁλοκλήρως ἀνθρώπου τὴν διάνοιαν. Εἶδη δὲ πνευμάτων δύο· ἥτοι γὰρ ἐν νόημα λαβόντες καὶ τοῦτο ἐργαζόμενοι τῇ ἐρμηνείᾳ πλείοσι κώλοις, ὡς ἔφην, διαρκοῦμεν τὸ ἐν ἐπεκτείνοντες, οἷον «ὅτε γὰρ περιῶν ὁ Φίλιππος Ἰλλυριοὺς καὶ Τριβαλλοὺς, τινὰς δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων κατεστρέφετο καὶ δυνάμεις πολλὰς καὶ μεγάλας ἐποιεῖτο ὑφ' ἑαυτόν, καὶ τινες τῶν ἐκ τῶν πόλεων ἐπὶ τῇ τῆς εἰρήνης ἐξουσίᾳ βαδίζοντες ἐκεῖσε διεφθείροντο, ὧν εἷς οὗτος ἦν, τότε δὴ τότε πάντες, ἐφ' οὓς ταῦτα παρεσκεύαζεν ἐκεῖνος, ἐπολεμοῦντο. εἰ δὲ μὴ ἡσθάνοντο, ἕτερος οὗτος λόγος, οὐ πρὸς ἐμέ», τοῦτο γὰρ σύμπαν ἐνός ἐστι νοήματος ἐρμηνεία τοῦ ὅτι πάλαι Φίλιππος τοῖς Ἑλλήσιν ἐπεβούλευεν· ἢ ὅταν πολλὰ πράγματα ἀθρόως ἔχοντες εἰπεῖν καθ' ἕκαστον κῶλον πρᾶγμα ἀπαρτίζωμεν, ὡς ἐν ἐκείνῳ «ἀλλ' ὁ τὴν Εὐβοίαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος καὶ κατασκευάζων ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ καταλαμβάνων Ὠρεὸν καὶ κατασκάπτων Πορθμόν», καὶ διόλου τοῦτο τὸ πνεῦμα συναπαρτίζει τῷ πράγματι καὶ κῶλον. ^[55]

4 4 (50)

καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλο εἶδος πνεύματος. Ἐλέγχεται δὲ τὸ πνεῦμα καὶ γίνεται τῇ ἐπιμονῇ τοῦ σχήματος· δεῖ γὰρ ἐπιμείναντα τῷ σχήματι τῇ ὁμοιότητι τοῦ σχήματος δεῖξαι τὴν τέχνην. συνδεῖται δὲ τὸ πνεῦμα καὶ συντίθεται μάλιστα καὶ εὐτονον γίνεται τοῖς συνεχέσι συνδέσμοις τοῖς συμπλεκτικοῖς, καὶ πάσχει δέ γε κοσμούμενον ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. καὶ παράδειγμα οὐκ ἔθηκα· οὐδὲν γὰρ ἔστιν, ὃ τι μὴ οὕτως ἔχει. Σχήματα δὲ πνευμάτων, ὅσα καὶ λόγων· ἔξεστι γὰρ ὅθεν βούλει σοὶ τὸ πνεῦμα λαβόντι καὶ λέγοντι μόνον ἐπιμείναι, ὅτῳ δ' ἂν ἐπιμείνης, πνεῦμα ποιεῖς. μετρίως δὲ ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων τὰς τηρήσεις ἀναγκαῖον ἐκθεῖναι. ἔστι γὰρ αὐτῶν τὸ μὲν ἀποφαντικὸν κατὰ τὴν ὀρθὴν πτώσιν οἷον «ἀλλ' ὁ τὴν Εὐβοίαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος» ἀπὸ γὰρ τοῦ «σφετεριζόμενος» ἢ ἐπιμονὴ γενομένη τὸ σχῆμα προήγαγεν. — Ἔστι καὶ κατ' ἐρώτησιν, ἐάν τις λέγῃ «τίς γὰρ ὁ τὴν Εὐβοίαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος; τίς ὁ καταλαμβάνων Ὠρεόν; τίς ὁ κατασκάπτων Πορθμόν; τίς ὁ κατασκευάζων ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν;» καὶ διόλου ἀλλάξας τὸ σχῆμα σῶον ἐποίησας τὸ πνεῦμα, κἂν αὐτὰ λέγῃς τὰ ῥήματα, μόνον ἀντὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ ὃ τὸ τίς παραλαβὼν διὰ τὸ σχῆμα μόριον. — Ἔστι καὶ ἐλεγκτικόν, ἐάν τις λέγῃ «οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τὴν Εὐβοίαν σφετεριζόμενος; οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ κατασκευάζων ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν;» καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως. — Καὶ δεικτικὸν γίνεται πάλιν τοῦ οὐχὶ ἀφαιρεθέντος οἷον «οὗτος ὁ τὴν Εὐβοίαν σφετεριζόμενος, οὗτος ὁ κατασκευάζων ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν.» — Καὶ ἡ ἔνστασις μέντοι τοῦ πνεύματος ποιεῖ σχῆμα κάλλιστον, ἐάν λέγωμεν «οὐ τὴν Εὐβοίαν ἐσφετερίζου; οὐ κατεσκεύαζες ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν;» — Καὶ καθόλου ἀποστροφὴ πᾶσα εἰς πρόσωπον ἐπιμείνας πνεῦμα ἐγένετο, κἂν εἰς ἑμαυτὸν ἐπιστρέψας λέγω «ἐγὼ μὲν ἤμην ὁ τὴν Εὐβοίαν σφετεριζόμενος, ἐγὼ δὲ ὁ κατασκευάζων ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν, ἐγὼ δὲ ὁ καταλαμβάνων Ὠρεόν, ἐγὼ δὲ ὁ κατασκάπτων Πορθμόν· δύναται γὰρ ἐν προβλήματι καὶ Φίλιππος λέγειν ταῦτα. — Ἡ

ἀρνητικὸν πάλιν πνεῦμα, ἐάν τις λέγῃ ‘οὐκ ἐγὼ τὴν Εὐβοίαν ἐσφετερίζομην, οὐκ ἐγὼ κατεσκεύασα ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν’. — Ἔστι καὶ ἀποτρεπτικὸν σχῆμα, ὃ ἐπιμεῖναν πνεῦμα γίνεται, ὅταν λέγῃ «μή μοι μυρίους μηδὲ διςμυρίους λόγους μηδὲ τὰς ἐπιστολιμαίους ταύτας δυνάμεις πρόφερε». ^[95]

4 4 (100) Ἰστέον δέ, ὅτι ἐπὶ πάντων τούτων αἴ τε τῶν ἀριθμῶν ἀλλαγαὶ ἐνικῶν καὶ πληθυντικῶν ἀλλάσσουσι καὶ μετασχηματίζουσιν αἴ τε τῶν γενῶν καὶ τῶν πτώσεων καὶ αἱ τῶν ἐγκλίσεων. ἀριθμῶν μὲν, ὁπότεν τις λέγῃ ‘οὗτός ἐστιν ὁ τόδε ποιῶν’, ποτὲ δὲ λέγῃ ‘οὗτοί εἰσιν οἱ καταλαμβάνοντες Ὀρεόν, οὗτοί εἰσιν οἱ κατασκάψαντες Πορθμόν’. γενῶν δέ, ἂν ποτὲ μὲν ἀρσενικὸν ὄνομα προθῇ, ποτὲ δὲ θηλυκόν, ποτὲ δὲ οὐδέτερον, εἴτα ἐπιμεΐνης· γένους γὰρ ἀλλαγὴ σχήματός ἐστιν ἐναλλαγὴ. πτώσεων δέ, ἐὰν ποτὲ μὲν ὀνομαστικῶς, ποτὲ δὲ γενικῶς, ποτὲ δὲ κατὰ τὴν δοτικὴν, ποτὲ δὲ κατὰ τὴν αἰτιατικὴν ἐξενέγκῃς τὸ σχῆμα· καὶ τὰς πτώσεις ἐνικῶς μὲν ἐκφέρων ἄλλο πνεῦμα ποιεῖς, πληθυντικῶς δὲ ἄλλο. καὶ κατὰ τὰς ἐγκλίσεις ὁμοίως. — Ταῦτα μὲν οὖν φύσιν ἔχει τοιαύτην καὶ πάντα, ἵνα μὴ καθ’ ἕκαστον λέγωμεν· πᾶσα γὰρ πτῶσις, πᾶσα ἐγκλις, πᾶς ἀριθμός, πᾶν γένος, πᾶσα μετοχή, πᾶσα ἀντωνυμία μεταποιούμεναι καὶ μεταλλαττόμεναι τὰ σχήματα ἀλλάττουσιν. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον εἰδέναι, ὅτι προχωροῦν τὸ πνεῦμα ἐν τῷ σχήματι εἰς συχνὰ κῶλα ὀφείλει καὶ μεταπεσεῖν εἰς ἄλλο σχῆμα λόγου προχωροῦν καὶ τῷ δευτέρῳ πάλιν ἐπιπίπτειν εἰς τὸ τρίτον· ἢ γὰρ κοινωνία ἢ τοιαύτη καὶ ἢ διαδοχὴ ὥραϊον ποιεῖ τὸν λόγον ἐν τῷ πνεύματι, οἷον ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀποφάνσεως εἰς τὴν πεῦσιν καταστῇς, ὡς ὁ Δημοσθένης τὰ πρῶτα κῶλα ἀπεφήνατο «ἀλλ’ ὁ τὴν Εὐβοίαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος», εἴτα κατέβη εἰς τὴν πεῦσιν «πότερον ταῦτα ποιῶν ἡδίκηει καὶ παρεσπόνδει;» ἢ τὸ ἔμπαλιν, ἂν ἐρωτήσας εἰς τὸ δεικτικὸν μεταβάλλῃς ἢ εἰς ἄλλο τι. πλὴν ἰστέον, ὅτι καλὸν ἐπιμεΐναντα τῷ πνεύματι ἐν τῷ ἐνὶ σχήματι καὶ εἰς διαδοχὴν ἄλλου προχωρῆσαι· πολλάκις γὰρ τοῦτο οὕτω περικαλλῇ τὸν λόγον ἐποίησεν, ὥστε καὶ εἰς τρίτον σχῆμα μεταβαίνοντας ἀναστῆσαι τοὺς ἀκούοντας, ὥσπερ ἀκμαζούσης τῆς τοῦ λέγοντος φορᾶς, ἦν παρίστησι τοῖς ἀκούουσιν ἢ τοῦ σχήματος μεταβολή. τοὺς πολλοὺς δὲ καὶ ἡπάτησεν ἢ θεωρία ὡς ἀκμὴ οὔσα. ὁ δὲ ἀκμαῖος λόγος οὐχ ὁ αὐτός ἐστιν ἐν λόγῳ καὶ νοήματι, ἀκμὴ δὲ ἄλλο τι διανοίας ἐστὶ καὶ ἄλλο λόγου· ἀκμὴ γὰρ ἐστὶ λόγου τῶν κατὰ πνεῦμα σχημάτων μεταβολή, νοημάτων δέ, ὅταν πληρώσας τις ἐν νόημα ἐν πνεύματι εἰς ἄλλο νόημα λαθὼν μεταβῇ· κακεῖνο ποιῇ πνεῦμα, εἴτα ἀπ’ ἐκείνου εἰς ἄλλο πνεῦμα· καὶ οὕτως ἐκ τῶν ἀδήλως ἄλληλα διαδεχομένων ἢ ἀκμὴ γίνεται. ὡς δ’ ἐπὶ παραδείγματος τὸ Δημοσθενικὸν ῥητέον, ὅπως εἰδείημεν, ὅτι ἢ τῶν πνευμάτων συνθήκη ἀκμὴ ἐστίν· «ὅτε γὰρ περιῶν ὁ Φίλιππος Ἰλλυριοὺς καὶ Τριβαλλοὺς, τινὰς δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων κατεστρέφετο καὶ δυνάμεις πολλὰς καὶ μεγάλας ἐποιεῖτο ὑφ’ ἑαυτόν, καὶ τινες τῶν ἐκ τῶν πόλεων ἐπὶ τῇ τῆς εἰρήνης ἐξουσίᾳ βαδίζοντες ἐκεῖσε διεφθείροντο, ὧν εἷς οὗτος ἦν, τότε δὴ τότε πάντες, ἐφ’ οὓς ταῦτα παρεσκευάζετο ἐκεῖνος, ἐπολεμοῦντο. ^[145]

4 4 (150) εἰ δὲ μὴ ἡσθάνοντο, ἕτερος λόγος οὗτος, οὐ πρὸς ἐμέ», μέχρι τούτου τὸ πνεῦμα· εἴτα τὸ «οὐ πρὸς ἐμέ» θελήσας ἐργάσασθαι ἄλλο πνεῦμα ἐποίησεν «ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ προὔλεγον καὶ διεμαρτυρόμην καὶ παρ’ ὑμῖν αἰὶ καὶ ὅποι πεμφθείην· αἱ δὲ πόλεις ἐνόσουν», καὶ τοῦτο μέχρι τῶν προδοτῶν προχωροῦν ἐν πνευμᾷ ἐστίν· εἴτα λέγει «καὶ τὰ ἄλλα πλὴν ἐκείνους ὁμῶς ἄλλους οἰομένους πωλεῖν πρῶτους ἑαυτοὺς πεπρακότας ἡσθῆσθαι», ἀπὸ γὰρ τούτου καταλιπὼν πάλιν τὸ ‘ἐγὼ οὐκ αἴτιος’ ἐργάζεται πνεῦμα τι ἄλλο, ὅτι οἱ προδόται πρὸ τῶν ἄλλων ἑαυτοὺς πιπράσκουσιν «ἀντὶ γὰρ φίλων καὶ ξένων, ἃ τότε ὠνομάζοντο, νῦν κόλακες καὶ θεοὶς ἐχθροὶ καὶ πάντα ἃ προσῆκεν ἀκούουσι», καὶ τὰ παραδείγματα ληφθέντα εἰς κατασκευὴν ἐστὶ τούτου, καὶ ἔσται ἐνταῦθα «ἐπεὶ διὰ γε ὑμᾶς καὶ πάλαι ἂν ἀπωλώλιτε» ὥστε ἢ τῶν τριῶν πνευμάτων σύνθεσις ἀκμὴ γέγονεν ἐντελής ἐκ νοημάτων οὔσα. — Ἐπὶ τούτῳ

προσθετέον ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ λαμπρὸν πάνυ καὶ ποιεῖν καὶ εἰδέναι, ὅτι ἀκμῆς γινομένης ἀπὸ τῶν νοημάτων δεῖ τελευταῖον τηρεῖν τὸ ποριμώτερον—δεῖ γὰρ αἰεὶ τὸν λόγον αὔξειν—, ποριμώτερον δέ ἐστι τὸ ἐκ παραδειγμάτων τὴν σύστασιν λαβεῖν δυνάμενον ἢ παραβολῶν. οὕτω γὰρ τῆς τέχνης τὴν τάξιν σε διδασκούσης καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον κατ’ ὀλίγον προαγομένης καὶ ἀναγούσης εὐδοκιμεῖν ἢ ψυχὴ δοκεῖ, τῆς τέχνης δι’ ὧν προσῆκεν ὀδεοῦσης καὶ γὰρ ὁ Δημοσθένης τὰ περὶ τοὺς προδότας παραδείγματα τελευταῖα ἐφύλαξε, καὶ Ὅμηρος τὸ κατὰ κῶλον πνεῦμα ἐν πράγμασι πληρώσας ἐπὶ τὴν παραβολὴν ἦλθεν «ἀσπίς ἄρ’ ἀσπὶδ’ ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ’ ἀνὴρ· ψαῦον δ’ ἱππόκομοι κόρυθες λαμπροῖσι φάλοισι νευόντων· ὡς πυκνοὶ ἐφέστασαν ἀλλήλοισιν», εἴθ’ ἡ παραβολὴ «ὥς δ’ ὅτε τοῖχον ἀνὴρ ἀράρη πυκνιοῖσι λίθοισι δώματος ὑψηλοῖο, βίας ἀνέμων ἀλεείνων, ὡς ἄραρον κόρυθές τε καὶ ἀσπίδες ὁμφαλόεσσαι.» Περὶ τάσεως. ^[189]

4 5 (τ) Τάσις δέ ἐστι λόγου, ὅταν ὑπεραίρη τῷ μέτρῳ τὸ πνεῦμα μακρότερον γινόμενον ὑπὲρ τὸ δύνασθαι ἐν ἰδίῳ ληφθῆναι τοῦ λέγοντος πνεύματι. τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ τάσις τὸ ἀποτετάσθαι ἐπὶ μήκιστον ἢ χρὴ τὸ πνεῦμα. καταφορὰ δέ ἐστιν ἡ ἐν τῇ κατηγορίᾳ τάσις. τίτιν δὲ διαλλάττει; ὅτι ἡ τάσις καὶ ἐν ἀπολογίαις εἶναι δύναται, ἢ καταφορὰ δὲ οὐκ ἂν γένοιτο ἐν ἀπολογίᾳ. Περὶ διλημμάτου. ^[7]

4 6 (τ) Τὸ δὲ διλήμματόν ἐστι σχῆμα μὲν λόγου, δριμύτητος δὲ δόξαν ἔχον καὶ ἀληθείας. ἔστι δὲ τοιοῦτον, ὅταν δύο ἐρωτήσεις ἐρωτῶντες τὸν ἀντίδικον πρὸς ἑκατέραν ὦμεν εἰς λύσιν παρεσκευασμένοι. δεῖ δὲ τὰς ἐρωτήσεις ἐναντίας ἀλλήλαις εἶναι ὡς πάντως ἢ ταύτην ἢ ἐκείνην ἀποκριθησομένου τοῦ ἐχθροῦ· εἰ μὲν οὖν ἔχοιμεν ἀμφοτέρας λῦσαι, δεῖ ἐρωτᾶν κατὰ διλήμματον, εἰ δὲ μή, μὴ προτείνειν τὸ σχῆμα. ἐὰν γὰρ τῶν ἐρωτήσεων ἡ ἑτέρα ῥαδίᾳ ἢ τῷ ἐχθρῷ πρὸς ἀπόκρισιν, σοὶ δὲ δύσλυτος, πάντως ἡττήσῃ· ἐρωτᾶς γὰρ ἢ ὡς οὐκ ἀποκριθησομένου ἢ ὡς, εἰ καὶ ἀποκρίναιτο, λῦσαι· εἰ δὲ ἀποκρινόμενός σε νικήσειεν, ἐαυτῷ αἴτιος ἐγένου τῆς ἡττης. οὐδὲ γὰρ ἐν ταῖς ἀπλαῖς ἐρωτήσεσι, μή τί γε κατὰ διλήμματα ἐρωτᾶν δεῖ, εἰ μὴ τότε, ὅταν ἢ μὴ ἔχῃ, τί ἀποκρίνηται, ἢ ὅταν μέλλῃ τοῦτο ἀποκρίνεσθαι, ὃ σοὶ συμφέρει καθόλου γὰρ ὁ ἐρωτῶν ὡς εἰς νίκην τῇ ἐρωτήσῃ θαρρῶν ἐρωτᾶ. Τὸ δὲ διλήμματόν ἐστι τοιοῦτον οἷον ‘πότερον παρῆς τούτοις γινομένοις καὶ συνευφραίνου ἢ οὐ παρῆς;’ ἐὰν τε γὰρ εἴπῃ ‘παρήμην καὶ συνευφραίνομην’, παρεσκευάσται ὁ ῥήτωρ εἰπεῖν ‘πῶς οὖν κατηγορεῖς τούτων, οἷς συνευφραίνου;’ ἐὰν δὲ λέγῃ ‘οὐ παρήμην’, ἀπαντήσεται αὐτῷ ὅτι ‘δίκης ἄξιός τοις ἀγαθοῖς τοῖς τῆς πόλεως μὴ συμπαρών’. καὶ πάλιν ‘ἦδεις τὰ μέλλοντα ἢ οὐκ ἦδεις;’ ἐὰν τε γὰρ εἴπῃ ‘ἦδεις’, ἀπαντᾷ ‘τί οὖν οὐ προέλεγες;’ ἐὰν τε εἴπῃ ‘οὐκ ἦδεις’, ‘τί οὖν ἡμῶν ὡς μὴ εἰδόντων κατηγορεῖς; εἰ μὲν γὰρ ἦδεις, προειπεῖν ὤφειλες· εἰ δὲ οὐκ ἦδεις, τί τῶν ἄλλων ὡς μὴ εἰδόντων κατηγορεῖς, τῆς ἀγνοίας τῶν μελλόντων κοινῆς οὐσης πρὸς πάντας ἀνθρώπους;’ Γίνεται δὲ τὰ διλήμματα ἥτοι τῶν δύο ἐρωτήσεων δι’ ἐν πέρας ἐρωτωμένων οἷον ‘εἴτε καλὴν ἔγνημας εἴτε αἰσχροῦ, οὐκ ἔδει γῆμαι· ἐν γὰρ πέρας συνάγεται ἐξ ἀμφοτέρων, τὸ μὴ δεῖν γῆμαι, διὰ μὲν τὸ καλὴν κοινήν, διὰ δὲ τὸ αἰσχροῦ ποινήν· καὶ τὰ μὲν κοινὰ διλήμματα ταῦτά ἐστιν· ἢ ὅταν τῶν ἐρωτήσεων ἐκάστη ἰδίᾳ ἀποδόσεως δέχεται, τοῦτο δὲ τὸ διλήμματον σεσόφισται καὶ Δημοσθενικόν ἐστὶ σχῆμα. Περὶ παρηγήσεως. ^[38]

4 7 (τ) Παρήχησις δέ ἐστι κάλλος ὁμοίων ὀνομάτων ἐν διαφόρῳ γνώσει ταυτὸν ἡχούντων. γίνεται δέ, ὅταν δύο ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρας λέξεις ἢ ὀνόματα εἴπῃ τις ὅμοια μὲν ἡχοῦντα, διάφορον δὲ τὴν δήλωσιν ἔχοντα, ὡς παρὰ τῷ Ξενοφῶντι «πέιθει τὸν Πειθίαν» καὶ παρὰ τῷ Ὀμήρῳ «ἀλλ’ Εὐπέθει πείθοντο», κάκεῖ μάλιστα ἐναργῶς «ἦτοι ὃ γ’ ἐς πεδίον τὸ Ἀλήιον οἶος ἀλᾶτο ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων». ἐνταῦθα γὰρ ὅμοια μὲν ἀλλήλοις ἡχεῖ τὸ ‘Ἀλήιον’ καὶ τὸ ‘ἀλᾶτο’ καὶ τὸ ‘ἀλεείνων’, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐστὶ τόπου ὄνομα, τὸ ‘Ἀλήιον’, τὸ δὲ ‘ἀλᾶτο’ πρᾶγμα, τὸ δὲ ‘ἀλεείνων’ πρᾶγμα μὲν καὶ αὐτό, ἄλλο δὲ παρὰ τὸ σεσημασμένον. καὶ ὁ

Θουκυδίδης «καὶ μὴν τότε Αἴγυπτος ὑπὸ βασιλεῖ ἐγένετο πλήν Ἀμυρταίου τοῦ ἐν τοῖς ἔλεσι βασιλέως· τοῦτον δὲ διὰ μέγεθος τοῦ ἔλους οὐκ ἠδύναντο ἐλεῖν καὶ ἅμα μαχιμώτατοί εἰσι τῶν Αἰγυπτίων οἱ Ἑλαιοι· ἔλος μὲν γὰρ ὁ τόπος, ἐλεῖν δὲ τὸ πρᾶγμα, Ἑλαιοι δὲ οἱ ἐνοικοῦντες. Περὶ κύκλου. ^[19]

4 8 (τ) Κύκλος ἐστὶ σχῆμα λόγου καὶ αὐτὸ ἐρμηνείας ἴδιον κάλλος ἐμπεριέχον. γίνεται δέ, ὅταν, ἀφ' οὗ ἄρξηται τις ὀνόματος ἢ ῥήματος, εἰς τὸ αὐτὸ καταλήξῃ πάλιν μήτε πτῶσιν ἀλλάξας μήτε σχῆμα μήτε χρόνον μήτε ἀριθμὸν μήτε ἄλλο τι· οἷον «σοὶ μὲν γὰρ ἦν κλέπτῃς ὁ πατήρ, εἴπερ ἦν ὁμοῖος σοί»· ἀπὸ γὰρ οὗ ἤρξατο μορίου, τῆς ἀντωνυμίας, εἰς <τὸ> αὐτὸ κατέληξεν. ἐγχωρεῖ δὲ καὶ περιοδικῶς αὐτὸ λεχθῆναι δύνασθαι, καὶ μὴν καὶ διηγηματικῶς, ὡς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ Πρὸς Λεπτίνην «λέγεται τοίνυν τειχίζειν ἐκεῖνος εἰπὼν οἴχεσθαι πρεσβεύων εἰς Λακεδαιμόνα», καὶ διελθὼν τὰ κατὰ τὸν Θεμιστοκλέα πάλιν ὁμοίως ἐπαύσατο «καὶ πάντες ἴστε, ὃν τρόπον ἐξαπατήσαι λέγεται»· τὸν γάρτοι κύκλον οὐχ ὁ ῥυθμὸς ἐλέγχει ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τελευτὴ. Εἴρηται δὲ κύκλος ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῇ γραφομένων κύκλων· ὥσπερ γὰρ ἐκείνων διὰ τὸ ἐξ ἴσου πανταχόθεν περιφερὲς ἡ ἀρχὴ ἄδηλος, ὅθεν ἂν ἐθελήσωμεν τεκμήρασθαι οὐ δυναμένων τὴν ἀρχήν, οὕτω δὴ καὶ τούτων, ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ὀνομάτων ἀμφιβόλου τῆς ἀρχῆς καθισταμένης, ὅθεν εἶναι δύναται. διόπερ εἰ θέλομεν, αὐτὸ τοῦτο ἀφορίζομενοι τὸ τί ἐστὶ κύκλος, ποιῆσαι τὸ σχῆμα τοῦ λόγου ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ λέγειν τοῦ κύκλου, ἔσται δὴ οὕτω· κύκλος ἐστὶ τὸ ἀφ' ὧν ἂν ἄρξηται τις ὀνομάτων ἢ ῥημάτων εἰς τὰ αὐτὰ καταλήγειν δύνασθαι πάλιν· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ κύκλος. Περὶ ἐπιφωνήματος. ^[26]

4 9 (τ) Τὸ ἐπιφώνημα λόγος ἐστὶν ἔξωθεν ἐπὶ τῷ πράγματι παρ' ἡμῶν λεγόμενος. δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ προσέχεσθαι τῷ ὑποκειμένῳ ὡς ἐκείνου μέρος ὄντα, ἵνα μὴ ἀπάδη, δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ ἔξωθεν τι προσειληφέναι, ἵνα ἢ καὶ ἡ τοῦ ἐπιφωνήματος φύσις φανερά. τὸ δὲ προσλαμβανόμενον ἔξωθεν τετολμῆσθαι δεῖ ἀσφαλῶς· διὰ τοῦτο γάρτοι καὶ ἐπιφώνημα λέγεται, οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ πεπραγμένον λέγεται, ἀλλ' ὅτι τῷ γιγνομένῳ ἐπιφωνεῖται· μέχρι γὰρ ἂν τις κατὰ κῶλον μεμετρημένως διατυποῦν ἐθέλῃ τὸ γινόμενον, τὸ πρᾶγμα λέγει, ἐὰν δὲ παυσάμενος ἐπενέγκῃ τι τῷ παντὶ ὡς παρ' αὐτοῦ ἔξωθεν, τοῦτο ἐπιφώνημα λοιπὸν ἐστίν, οἷον «σὺν δ' Εὐρὸς τε Νότος τ' ἔπεσε Ζέφυρος τε δυσαῆς καὶ Βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων» καὶ «σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον», μέχρι τούτων ἡ διατύπωσις, τὸ δὲ «ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ» ἐπιφώνημα λοιπὸν ἐστίν· ἢ μὲν γὰρ ἐκ τῶν νεφῶν σκότος γίνεται, προσέχεται τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἴδιον τοῦ πράγματος ἐγένετο, ἢ δὲ ἐξ οὐρανοῦ λέγει τὴν νύκτα γεγονέναι, δις ἐτόλμησε, καὶ νύκτα εἰπὼν τὸ ἄλλο σκότος καὶ ἐξ οὐρανοῦ γεγονέναι, ὅθεν οὐδέποτε γίνεται σκότος οὐδὲ νύξ. Καὶ τὸ μὲν ἀληθινὸν ἐπιφώνημα τοῦτό ἐστιν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο ἐπιφωνήματος εἶδος τρόπον τινὰ γινόμενον, ὃ καὶ ἀκμήν ἐκάλεσαν τινές, οὐκ ὀρθῶς ὀρίζοντες ἐν ἐνὶ κῶλῳ ἀκμήν, ἐπεὶ μηδέ, ὅθεν γίνεται, δύναται τις εἰδέναι. ἔστι δὲ τοῦτο τοιοῦτον, ὅταν πνεύματος κατὰ μέρος ἀποταθέντος ἐν πολλοῖς κῶλοις ἐπὶ τέλει πάλιν ἐν κῶλον τεθῇ, συλλήβδην ὡς εἰπεῖν πᾶν τὸ πνεῦμα δυνάμενον ἀφορίσασθαι καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· οἷον «Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι» καὶ ὅλον τὸ παρ' Ὀμήρῳ πνεῦμα· κατὰ μέρος γὰρ εἰπὼν τὰ συμβάντα τῷ Αἴαντι καὶ ἐπισυμβαίνοντα ἐπὶ τέλει πάλιν ὥσπερ ἐν ἐνὶ κῶλῳ πάντα ἐπαλιλλόγησεν εἰπὼν «πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο». Ἔστιν ἐπιφωνηματικὰ καὶ τὰ ἀπὸ τῶν τροπῶν ὀνόματα ἐλκόμενα λοιπὸν εἰς τὸ πρᾶγμα, τολμηρῶς ἡμῶν βιαζομένων τὰ ἐκ τοῦ ἀλλοτρίου πράγματος εἰς τὸ ἡμέτερον μεταφέρειν ὡς τὸ ἀσφαλὲς ἐχόντων διὰ τὸ καὶ εἰς τὴν παραβολὴν αὐτὰ προειρηκέναι· οἷον ἐάν τις ναυάγιον ἐκ παραβολῆς εἰπὼν ἐν λόγῳ, εἴτα μεταβαίνων εἰς τὰ πράγματα ἐθελήσῃ λέγειν κατ' ὄνομα ἕκαστον τῶν ἐκ τῆς ναυαγίας σημαίνων τὸ ὑποκείμενον, οἷον ἐν χειμῶνι καὶ νῦν ἐστὶ τὰ τῆς πόλεως πράγματα καὶ κλύδωνι,

καὶ σαλεύεται τὰ καθεστηκότα καὶ δεῖται τοῦ κυβερνήσοντος αὐτά· καὶ πάλιν αὐτοῦ μεμνησόμεθα τούτου ἐξῆς ἐν τῷ περὶ τροπῆς λόγῳ. Περὶ τροπῆς. ^[48]

4 10 (τ) Τροπὴ δέ ἐστι τὸ μὴ ἐξ ὑποκειμένου πράγματος ἄλλοτρίου δὲ σημαντικὸν ὄνομα θεῖναι κοινὸν εἶναι δυνάμενον καὶ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἔξωθεν ἐμφαινομένου, ὃ καλεῖται καὶ μεταφορὰ παρὰ τοῖς γραμματικοῖς, οὐχ ὡς ἐκεῖνοι λέγουσι τὸ ἀπὸ τῶν ἀψύχων ἐπὶ τὰ ἔμψυχα καὶ τὸ ἀνάπαλιν· ἀλλὰ καθόλου ἡ ῥητορικὴ πολυπραγμονοῦσα μηδὲν μήτε ἐμψύχων μήτε ἀψύχων, οὕτω χρῆται τοῖς ἄλλοτρίοις ὀνόμασιν, οἷον «προπέποται τὰ τῆς πόλεως πράγματα», ἀντὶ τοῦ προδεδόται, καὶ «τιθασεύουσιν»· ἐμφαίνεται γὰρ ἐκεῖνῳ τε τῷ ὀνόματι τὸ συμπόσιον μὴ ὑποκείμενον καὶ τούτῳ τὰ θηρία τιθασευόμενα τῷ λόγῳ μὴ ὑποκείμενα. τούτου δὲ τοῦ εἵδους εἴ τις ἐφαψάμενος πληρώσειε καὶ τὸ ἐφεξῆς τῆς τροπῆς ὄνομα, ὡς πᾶσαν ἐνθεῖναι τὴν παραβολήν, ἀρετὴν ἐποίησεν, εἰ δὲ ἐλλείψειε, κακοζηλότερόν ἐστιν· οἷον «ἐχθρὸν ἐφ’ ἡμᾶς αὐτοὺς τηλικοῦτον ἡσκήσαμεν», εἰπὼν ὄνομα καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος εὐθέως ἀπέδωκεν «ἢ φρασάτω τις ἐμοί, πόθεν ἄλλοθεν ἰσχυρὸς ἢ παρ’ ἡμῶν αὐτῶν γέγονε Φίλιππος» καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως. —Δεῖ μέντοι εἰδέναι, ὅτι, ὅσα μὲν ἐστὶ συντελικά τῆς τροπῆς, εὐθὺς ἀποδοθήσεται, ὅσα δὲ γελοιότερα, διὰ πολλοῦ, τῷ χρόνῳ λανθάνοντα καὶ τῷ μὲν τεχνίτῃ κατάδηλα ὄντα, τοῖς ἀτέχνοις δὲ μὴ φαινόμενα. τοῦτο μὲν οὖν σεμνὸν ὃν εὐθέως ἀπεδόθη· τὸ δὲ «προπέποται τὰ τῆς πόλεως πράγματα» εἰ μὲν εἶχεν ἐγγὺς παρακειμένην τὴν ἀπόδοσιν, γελοιότερον ἂν ἦν, διὰ πολλοῦ δὲ λανθάνον οὐ φαίνεται· ὑποβαίνων γὰρ ἐρεῖ ὧδέ που «μεθύει τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων Φίλιππος», ὥρμητο δὲ τὸ τοῦ μεθύειν ὄνομα ἀπ’ ἀρχῆς τοῦ «προπέποται», ἐδόκει δὲ εἶναι γελοιότερον εὐθὺς παρακείμενον τῷ «προπέποται» τὸ «μεθύει». τῷ μέντοι «μεθύει» παρακείμενον τὸ «ὄνειροπολεῖ» σεμνὸν ὃν ἐκόσμησε τὸν λόγον· κοινὸν γάρ ἐστι τῶν μεθύντων τὸ ὄνειροπολεῖν. Περὶ σεμνοῦ λόγου. ^[34]

4 11 (τ) Σεμνὸν δέ, εἴ τί πού ἐστιν ἐν τοῖς οὖσι, τί ἄλλο μᾶλλον ἐστὶν ἢ λόγος; καὶ τὸ μὲν σεμνὸν τοῦ νοῦ σεμνῶς οὐχ ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῆς τοῦ ῥήτορος δυνάμεως ἀλλ’ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης αὐτοῦ τοῦ πράγματος, οἷον «ὁ μὲν δὴ μέγας ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἄρμα ἐλαύνων» καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ὅπου δ’ ἂν ὁ νοῦς αἰσchrὸς ᾖ, ἐκεῖ χρειαί τῆς σεμνότητος τοῦ λόγου, ἵνα τὸ νοούμενον αἰσchrῶς οὕτως ἐξενέγκῃ τις τῷ λόγῳ εὐφυῶς, ὄνομα ἀντ’ ὀνόματος ἀμείβων, ὡς μὴ δόξαι τισὶν αἰσchrὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν τοῦ λόγου σεμνότητα, ὡς παρὰ τῷ Μενάνδρῳ· πυθομένου γὰρ τινος κόρης, πῶς εἶη διεφθαρμένη, σεμνῶς ἀφηγήσατο πρᾶγμα αἰσchrὸν ὀνόμασι βελτίστοις· Διονυσίων ἦν πομπή, ὃ δέ μοι ἠκολούθησε μέχρι [τὰ] πρὸς τὴν θύραν, ἔπειτα φοιτῶν καὶ κολακεύων τὴν μητέρα ἔγνω με· τὸ γὰρ ἐφθάρθαι καὶ ὑβρίσθαι σεμνῶς ἔγνω με· εἰπὼν ἐκόσμησε πρᾶγμα αἰσchrὸν σεμνοτέρᾳ λόγου συνθέσει. γίνεται μὲν οὖν ἢ ὀνόματι ἡμῶν ἀντ’ ὀνόματος χρωμένων, ἢ πολλάκις οὐδὲ λέγεται τὸ πρᾶγμα, ἐὰν αἰσchrὸν ᾖ πάνυ, ἀλλὰ τὰ πρὸ τοῦ πράγματος εἰωθότα γίνεσθαι λέγονται καὶ τὰ ἐπισυμβαίνοντα τῷ αἰσchrῷ πράγματι, ἅπερ ἐξ ἀνάγκης ἐναργῶς καὶ σεμνῶς δηλοῖ καὶ αὐτὰ τὰ σιγώμενα, σεμνῶς μὲν ὅτι μὴ λέγεται, ἐναργῶς δὲ ὅτι τοῖς ἐκατέρωθεν νοεῖται· ὡς παρ’ Ὀμήρῳ «λῦσε δὲ παρθενικὴν ζώνην, ἐπὶ δ’ ὕπνον ἔχευεν. ἢ δ’ ὑποकुσσαμένη» τέκετο, ὃν ἔφη τεκεῖν· ἐνταῦθα γὰρ τὴν συνουσίαν ἐδήλωσε τῷ καὶ τὰ γενόμενα πρὸ τῆς συνουσίας εἰπεῖν «λῦσε δὲ παρθενικὴν ζώνην» καὶ ἐπενεγκεῖν, ἃ μετὰ τὴν συνουσίαν γίνεται, «ἢ δ’ ὑποκουσσαμένη». Περὶ κακοζήλου. ^[30]

4 12 (τ) Τὸ δὲ κακόζηλον γίνεται ἢ κατὰ τὸ ἀδύνατον ἢ κατὰ τὸ ἀνακόλουθον, ὃ καὶ ἐναντίωμα ἐστὶν, ἢ κατὰ τὸ αἰσchrὸν ἢ κατὰ τὸ ἀσεβὲς ἢ κατὰ τὸ ἄδικον ἢ κατὰ τὸ τῇ φύσει πολέμιον, καθ’ οὓς τρόπους καὶ ἀνασκευάζομεν μάλιστα τὰ διηγήματα ἐκβάλλοντες ὡς ἄπιστα. διὰ τοι τοῦτο φαμεν καὶ τὰς διασκευὰς μέχρι τοῦ εἰκότος προχωρεῖν, ὡς, εἰ παρὰ τὸ εἰκὸς εὐρεθῇ τι, πάντως καὶ κακόζηλον ἐσόμενον καὶ ἐμπεσούμενον τῇ ἀνασκευῇ· καὶ γὰρ ἐκεῖ λέγομεν· οὐκ

εἰκὸς τόδεπραχθῆναι, ἢ ὅτι ἀδύνατον ἢ ὅτι αἰσχρὸν καὶ τὰ ἐξῆς. γίνεται δὲ τὸ κακόζηλον ὅμως καὶ τροπικῇ λέξει μιᾷ χρησαμένων, εἴτα τὸ πληρὲς τῆς τροπῆς ἀποδοῦναι μὴ δυναμένων. Ἰστέον μέντοι, ὅτι τὰ κακόζηλα ἔστι πολλάκις ἰᾶσθαι τῇ προκατασκευῇ καὶ προθεραπείᾳ· τὰ γὰρ προμαλαχθέντα τῇ ἐρμηνείᾳ νοῦν εἰσάγει, ὅθεν καὶ τὸ τόλμημα προσδοκᾶται τοῖς ἀκούουσιν, ὃ καὶ πρὶν λεχθῆναι ἀσφαλὲς εἶναι δοκεῖ, γυμνὸν δ' ἂν τεθῇ πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ λόγου, κακόζηλον ἔδοξεν ἢ τῷ νῷ ἢ τῷ λόγῳ. καὶ σκόπει, πῶς καὶ Ὅμηρος ἐποίησεν· ὡς γὰρ λέξειν ἔμελλεν «ἦκε δ' ἀπορρήξας κορυφὴν ὄρεος μέγαλοιο», φοβούμενος τούτου τὸ ἀδύνατον προκατασκευάζει τοιοῦτον ἄνδρα τῷ λοιπῷ διηγήματι, ὡς μὴδὲ τὸν περὶ τούτου λόγον ἄπιστον καταστῆναι λεχθέντα, τῷ τε τροφᾷ αὐτῷ παραθεῖναι μείζονας ἢ κατὰ ἄνθρωπον τῷ τε ἀποδοῦναι αὐτῷ ῥόπαλον βαστάζειν, οἷον οὐκ ἄνθρωπος, καὶ λίθον καὶ τῷ τὴν ιδέα αὐτοῦ διελθεῖν ὡς μεγάλην καὶ φοβερὰν καὶ τῷ εἰπεῖν «οὐδὲ ἐώκει ἀνδρὶ γε σιτοφάγῳ, ἀλλὰ ῥίῳ ὑλήεντι»· πάντες γὰρ οἱ περὶ τούτου προγυμνασθέντες λόγοι πιστὸν ἐποίησαν εἶναι δοκεῖν τὸ παράδοξον τὸ περὶ τοῦ Κύκλωπος ῥηθὲν τὸ «ἦκε δ' ἀπορρήξας κορυφὴν ὄρεος μέγαλοιο»· εἰ γὰρ καὶ τοιοῦτος ἦν, οἷον αὐτὸν προκατεσκεύαζεν, οὐδὲν ἦν τὸ καὶ τοιοῦτον αὐτὸν ποιῆσαι δυνηθῆναι. Γίνεται δὲ τὸ κακόζηλον καὶ κατὰ τὸ εὐτελὲς πολλάκις, ὡς ἐκεῖνο «οἴμοι, δράκων μου γίνεται τὸ ἥμισυ». θεραπεύεται δὲ τὰ κακόζηλα οὐ τῇ προδιορθώσει μόνῃ ἢ τῇ προκατασκευῇ, ὡς ἐδείξαμεν, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπιδιορθώσει καλουμένῃ. δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι τὰ εὐτελῶς εἰρημένα ἢ σεμνότης διορθοῦται, ὡς παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ «οἴμοι, δράκων μου γίνεται τὸ ἥμισυ», τοῦτο γὰρ κοινῶς καὶ εὐτελῶς εἰπὼν ἐθεράπευσε τῇ ἐπιφορᾷ «τέκνον, περιπλάκηθι τῷ λοιπῷ πατρί»· τοῦτο δὲ οὐ μόνον σεμνῶς εἴρηται, ἀλλὰ καὶ ἐπιφωνηματικῶς διὰ τὸ τετολμῆσθαι. οὗ τὸ ἐναντίον, ἐὰν συμβῇ τινι μετὰ σεμνότητα εἰς αἰσχρὸν κατενεχθῆναι, κακόζηλον ἐγένετο, ὡς ἐτέρωθι ὁ αὐτὸς «ἦ δὲ καὶ θνήσκους» ὅμως πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, τοῦτο σεμνῶς εἰπὼν ἐπήνεγκεν εὐτελὲς καὶ κοινὸν καὶ κακόζηλον «κρύπτους, ἃ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεών». [55]

- 4 13 (τ) Περὶ ἐσχηματισμένων προβλημάτων. Τῶν ἐσχηματισμένων προβλημάτων τὰ μὲν ἐστὶ κατὰ τὸ ἐναντίον, τὰ δὲ πλάγια, τὰ δὲ κατὰ ἔμφασιν. Ἐναντία μὲν οὖν ἐστίν, ὅταν τὸ ἐναντίον κατασκευάζωμεν, οὗ λέγομεν· οἷον ᾗτησαν Ἀθηναῖοι παρὰ Λακεδαιμονίων εἰρήνην, οἱ δὲ ἀντήτησαν Περικλέα, βουλευομένων τῶν Ἀθηναίων αὐτὸς ὁ Περικλῆς ὑβριοπαθῶν ἐπὶ τῇ βουλῇ ἀξιοῖ ἀπέρχεσθαι· ὁμολογουμένως γὰρ ὁ Περικλῆς, εἰ καὶ λέγει 'πέμψατέ με', σχήματι μόνον λόγου λέγει, ἐπεὶ καὶ μεταχειρίσεσι χρῆται ταῖς κατασκευαζούσαις, ὅτι οὐ χρὴ πεμφθῆναι αὐτόν. Πλάγιον δὲ ἐστίν, ὅταν μετὰ τοῦ κατασκευάζειν τὸ ἐναντίον καὶ ἄλλο τι περαίνει ὁ λόγος· οἷον πλούσιος ἐν λιμῷ ὑπέσχετο θρέψειν τὴν πόλιν, εἰ λάβοι τὸν πένητα πρὸς σφαγὴν, οὐκ ἔδωκεν ὁ δῆμος, ὁ πένης ἑαυτὸν προσαγγέλλει. ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἐναντίον βούλεται ὁ πένης, οὗπερ λέγει· ἀποθανεῖν γὰρ οὐ βούλεται, κατασκευάζει δὲ ἐκ πλαγίου καὶ τὸ μὴ εἶναι τὸν σῖτον καὶ τὸ εἰ ἔστιν ἀπλῶς λαβεῖν. Κατὰ ἔμφασιν δὲ ἐστίν, ὅταν λέγειν μὴ δυνάμενοι διὰ τὸ κεκωλῦσθαι καὶ παρρησίαν μὴ ἔχειν ἐπὶ σχήματι ἄλλης ἀξιώσεως ἐμφαίνωμεν κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ λόγου καὶ τὸ οὐκ ἐξὸν εἰρησθαι, ὡς εἶναι τε νοῆσαι τοῖς ἀκούουσι καὶ μὴ ἐπιλήψιμον εἶναι τῷ λέγοντι· οἷον τὸν μαινόμενον φεύγειν ὁ νόμος ἐκέλευε, φήμης οὔσης, ὅτι σύνεστιν ὁ πατήρ τῇ τοῦ υἱοῦ γυναικί, ἀξιοῖ ὁ παῖς ὡς μαινόμενος φεύγειν· ἐνταῦθα γὰρ τῷ μὲν δοκεῖν περὶ τῆς φυγῆς διαλέγεται καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ ἐπερείδεται, διόλου δὲ ἐμφαίνει τὴν μοιχείαν τοῦ πατρὸς κατὰ τῆς γυναικός. Τὰ μὲν οὖν πλάγια καὶ τὰ ἐναντία ἐν τούτῳ διαλλάττει μόνον, ὅτι τὰ μὲν ἐναντία ἐν μελετᾷ, τὰ δὲ πλάγια καὶ διπλοῦν ἐκφέρει τὸν νοῦν, πολλάκις δὲ καὶ πλείονα. ἢ μέντοι μεταχειρίσεις ἢ αὐτὴ, ἀφ' ἧς τὸ μελετᾶν εἰδέναι γίγνεται. μελετῶνται γὰρ τῶν τοιούτων προβλημάτων αἱ ὑποφοραὶ ἀπὸ τῆς κατασκευῆς ἐκφερόμεναι κάκειθεν πάλιν ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων, ὅσα ἂν εὐρίσκηται. ὁ γὰρ παρὰ τῶν

ἐχθρῶν λόγος ἰσχυροποιούμενος, ἀσθενεστέρας ἀναγκάζων εἶναι τὰς λύσεις, ἐκεῖ δείκνυσιν βούλεσθαι πλέον τὸν σοφιστὴν ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν εἰσάγεσθαι, οἷον ὁ Περικλῆς ἐν τῷ αὐτὸς ἀξιοῦν ἀπελθεῖν εἰς Λακεδαίμονα. ὁ γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ λέγων ταῦτα ἐκ τῆς ὑποφορᾶς κατασκευασθῆναι ποιήσει, ἃ Περικλῆς εἶπεν ἂν αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ πάντως ἢ εἴ τις αὐτὸν ἄλλος μὴ διδόναι Λακεδαιμονίοις ἡξίου· ‘φήσει τοίνυν ἴσως παρελθὼν, ὥς οὐ δεῖ τοῖς ἐχθροῖς ἐπιτάττουσι πείθεσθαι· δεινὸν τε γὰρ εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ ἡλίθιον, εἴ τις χαριεῖται κελεύουσιν ἐχθροῖς· φίλοις γὰρ ἐπιτάττουσι δεῖ πείθεσθαι καὶ οὐ πολεμίοις’, καὶ ὅτι ‘οὐδὲ οἱ πατέρες ὑμῶν ὑπήκουσαν μηδενί, μήτε Ξέρξῃ μήτε Μαρδονίῳ μήτε Δαρείῳ μήτε ἄλλῳ τινί’, καὶ ὅτι ‘μηδὲ ὑμεῖς μήτε Λακεδαιμονίοις πολλὰ ἐπιτάττουσι περὶ Ποτιδαίας καὶ περὶ Αἰγινήτων καὶ περὶ Μεγαρέων’.

[45]

4 13 (50)

καὶ καθάπαξ μία μεταχείρισις ἐν τοῖς ἐσχηματισμένοις ἢ τῶν ὑποφορῶν κατασκευή. Ἔστι καὶ ἄλλη μεταχείρισις, τὸ περιτιθέντα ἐτέρῳ τὸν λόγον εἰσάγειν τὰ νοήματα, οἷον ‘ἄλλος μὲν οὖν ἂν εἶπέ τις μὴ πέμπεσθαι κελεύων αὐτὸν Λακεδαιμονίοις, ὥς οὐ χρή πολεμίοις ἐπιτάττουσι πείθεσθαι· δεινὸν τε γὰρ εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ ἡλίθιον καὶ μήτε τοὺς πατέρας μήτε ὑμᾶς ποτε τοιοῦτόν τι πεπραχέναι’, καὶ τὰ αὐτὰ νοήματα, ‘ἐγὼ δὲ οὐ φημι ταῦτα’. ἔστι δὲ καὶ ἐν ἄλλῳ μεταβαλεῖν σχήματι, ἐάν τις λέγῃ ‘ἐγὼ δέ, εἰ μὲν ἄκοντά μέ τις ἡξίου βιαζόμενος ἀπελθεῖν πρὸς Λακεδαιμονίους, εἶπον ἂν τάδε καὶ τάδε’, καὶ τὰ αὐτὰ νοήματα, ἅπερ, εἰ καὶ μὴ ἐσχηματισμένως ἐμελετῶμεν, ἐλέγομεν ἂν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐσχηματισμένα καλεῖται τὰ τοιαῦτα προβλήματα, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ δεῖ λέγεσθαι νοήματα, ἅπερ, εἰ καὶ μὴ ἐσχηματισμένως ἐμελετῶμεν, εἵπομεν ἂν. δεῖ δὲ μεταχειρίσεως καὶ τοιούτου σχήματος ἀσφαλοῦς εὐπορῆσαι, ἵνα μὴ λύοντες τὰς ἐμφάσεις γυμνοὺς εἰσάγωμεν τοὺς λόγους ὥς ἄντικρυς μὴ θέλοντες. Καὶ ταυτὶ μὲν περὶ πλαγίων καὶ ἐναντίων. Τὸ δὲ κατὰ ἔμφασιν σχῆμα τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον καὶ προειρήκαμεν. μελετᾶται δὲ ἐνίοτε μὲν σχήματος εὐρέσει κάκεῖνο τοιούτου, ἵνα τις ἄντικρυς λέγων τὸ πρᾶγμα μὴ δοκῇ λέγειν, ὃ δὴ καὶ εὐρημά ἐστιν ἐμὸν ἐν μελέτῃ γενόμενον ἐμῇ καὶ ἐκδέδοται· οἷον φήμη ἦν, ὅτι σύνεστιν ὁ πατήρ τοῦ υἱοῦ τῇ γυναικί, ἔγκυος ἐγένετο ἡ γυνή, ἔχρησεν ὁ θεὸς τὸ γεννηθησόμενον φονέα ἔσεσθαι τοῦ πατρός, οὐ βούλεται ἐκτιθέναι τὸ γεννηθὲν ὁ παῖς καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀποκηρύσσεται. ἐνταῦθα γὰρ ὁ παῖς πρὸς τὴν ἀποκήρυξιν ἀπολογούμενος ὀφείλει τὴν ἐντρέχουσαν φήμην τῆς μοιχείας κατὰ ἔμφασιν δηλοῦν, ὥς ἀνεπιλήπτως ἐλέγχειν τὸν πατέρα καὶ εὐσχημόνως, φανερώς δὲ μὴ λέγειν ὅτι ‘μοιχεύει τὴν γυναῖκα τὴν ἐμήν’ καὶ δηλοῦν, ὅτι τοῦτο γίνεται. οὕτως οὖν εὐπορήσαμεν σχήματος τοιούτου καὶ ἄντικρυς εἰπόντες αὐτὸ λέγειν οὐκ ἐδόξαμεν· ἔστι δὲ τόδε ‘σὸν εἶναι λόγισαι, πάτερ, τὸ παιδίον, οὐκ ἐμὸν· ἐκτίθης, ὃ ἐγέννησας, ῥίπτεις παιδίον, οὗ γέγονας πατήρ’. —Δεῖ δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις, τοῖς κατ’ ἔμφασιν λέγω, καὶ ὀνομάτων εὐπορῆσαι διττὰ δηλῶσαι δυναμένων, καὶ τὸ ἀνεύθυνον καὶ τὸ σεσημασμένον· οἷον φήμη ἦν, ὅτι σύνεστι τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ ὁ πατήρ, ἀπόρρητόν τι ἢ μήτηρ εἰποῦσα τῷ υἱῷ ἀπήγξατο, πυνθάνεται ὁ πατήρ τὸ ἀπόρρητον καὶ οὐ λέγοντα τὸν υἱὸν ἀποκηρύσσει, οἷον ἡμῖν ἐξενήνεκται καὶ περὶ τοῦδε προοίμιον δεύτερον τόδε ‘τῆς μὲν οὖν ἀποκηρύξεως ταύτης ἔλαττον ἐμοὶ μέλει· λυποῦμαι δὲ ὑπὲρ τοῦ πατρός, εἰ μετὰ τοσαύτην εὐθηρίαν γένους μόνῃ συνέσται τῇ θυγατρὶ καὶ συζήσεται· κοινὰ μὲν γάρ ἐστι καὶ τοῦ ἄλλου βίου τὰ τοιαῦτα ὀνόματα τοῖς ἀνθρώποις, δοκεῖ δὲ μάλιστα ἴδια εἶναι τῇ ὑποκειμένῃ ἐμφάσει ὥς δηλῶσαι δυνάμενα καὶ τὸ ἀνεύθυνον καὶ τὸ σεσημασμένον, τό τε ‘συνέσται’ φημι καὶ τὸ ‘συζήσεται’.

[105]

4 13 (100)

—‘Ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς συνθέσεως πάλιν ἀκολουθία συγκειμένη μὲν ἄλλο δηλοῖ, διαιρουμένη δὲ ἄλλο ἐμφαίνει· οἷον φήμη ἦν, ὅτι σύνεστιν ὁ πατήρ τῇ τοῦ υἱοῦ γυναικί, μοιχὸν καταλαβὼν ἐγκεκαλυμμένον ὁ υἱὸς ἀφῆκε καὶ ἀποκηρύσσεται ὑπὸ τοῦ πατρός· ἐρεῖ γὰρ ‘ὅπου καὶ τοῦ μοιχοῦ λαβόμενος ἐβόων ‘πάτερ’· τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ πατρὸς εὐθέως τῷ μοιχῷ παρακείμενον ἐν

τῇ συνθέσει ἐποίησε τὴν ἔμφασιν. καὶ τὸ ἐπενηνεγμένον δὲ ὁμοίως ἔχει ‘καὶ τοῦ μοιχοῦ λαβόμενος ἐβόων ‘πάτερ· σὺ δὲ ἦς οὐδαμοῦ· τῷ γὰρ μοιχῷ καὶ τῷ πατρὶ προστεθὲν εὐθέως τὸ ‘σὺ δὲ ἦς’ τῇ συνθέσει τὴν ἔμφασιν ἐδήλωσε, τὴν ἀσφάλειαν δὲ ἔχει ἐκότερον ἀπὸ τοῦ ‘οὐδαμοῦ’. Περὶ τῶν συγκριτικῶν προβλημάτων. ^[117]

4 14 (τ) Τὰ συγκριτικὰ προβλήματα εἰ μὲν στοχασμῷ περιπέσοι ἢ ὄρω, ῥαδίαν ἔχει τὴν διαίρεσιν· διπλοῖς γὰρ τοῖς κεφαλαίοις καθ’ ἕκαστον χρώμεθα, ἐν μὲν τοῖς στοχασμοῖς ταῖς βουλήσεσι καὶ ταῖς δυνάμεσι, λέγοντες ‘ἐμὲ μὲν οὐκ εἰκὸς βουληθῆναι τόδε ποιῆσαι διὰ τόδε, σὲ δὲ εἰκὸς βουληθῆναι τόδε ποιῆσαι διὰ τόδε’, καὶ πάντα ἐκφέρειν εἰς δέον τὰ ἐπιχειρήματα· ‘εἴτα πάλιν ‘ἐμὲ μὲν οὐκ εἰκὸς δυνηθῆναι τόδε ποιῆσαι διὰ τόδε, σὲ δὲ εἰκὸς τόδε ποιῆσαι διὰ τόδε’, καὶ τοῦτο κατασκευάζοντες καὶ τὸ χρῶμα τὸ μὲν ἡμέτερον τιθέντες καὶ κατασκευάζοντες, τὸ δὲ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τεθὲν λύοντες τοῖς ἐπιχειρήμασι, καὶ τὴν πιθανὴν ἀπολογίαν τὴν ἐκείνου μὲν λύοντες, κρατύνοντες δὲ τὴν ἡμετέραν. Καὶ μὴν καὶ τὰ ἐν τοῖς ὅροις ὁμοίως διπλῶς μελετῶντες λέγομεν, οἷον ‘τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐργάσασθαι τι, ὃ πεποίηκα ἐγώ’, εἴτα ἐνεγκεῖν, ἅπερ εἰργάσω, εἴτα ἐπενεγκεῖν ‘σὺ δὲ τούτων ἐποίησας οὐδέν’, εἴτα ἀνθυπενεγκεῖν ἐκεῖθεν τὰ ἐκείνῳ πεπραγμένα καὶ λέγειν, ὡς ταῦτα οὐδέν ἐστι. Χρησόμεθα δὲ τοῖς ἐπιχειρήμασι καὶ ταῖς ἐφόδοις ταῖς μελετητικαῖς καὶ ἐν τοῖς διπλοῖς ὅροις, αἷς ἐδιδάξαμεν δεῖν χρῆσθαι, καὶ ἐν τοῖς ἀπλοῖς ἀπὸ τε τῶν πρὸ τοῦ πράγματος καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ τὸ πρᾶγμα συμβαινόντων· ἐκεῖθεν γὰρ ἡ ἀπλὴ εὐπορία ἐνταῦθα διπλὴ γίνεται. Εἰ δὲ πραγματικὴ ἀμφισβήτησις παρεμπέσοι, τότε δεῖ ζητεῖν, τίνα ἐστὶ τὰ συγκρινόμενα, δύο ἢ καὶ πλείονα, καὶ οὕτως ἐκ τῶν παρακολουθούντων ἐκάστῳ τὰς συγκρίσεις ποιήσεις. μάλιστα δέ, εἰ πρόσωπον συγκρίνοιτο, τότε ἔχειν δεῖ τὴν ἀπὸ τῶν ἐγκωμίων καὶ ψόγων σύγκρισιν, καὶ γένη καὶ ἐπιτηδεύματα καὶ πράξεις καὶ τύχας καὶ ἅπαντα τὰ συγκρινόμενα. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ τὰ ἐκ τῆς ἄλλης περιστάσεως· ὃ τι ἂν εἰς σύγκρισιν ἐμπέσῃ, τὰ παρακολουθοῦντα ἐκάστοις συγκρίνομεν· παρακολουθεῖ δὲ ἄλλα μὲν τόποις, ἄλλα δὲ χρόνοις, ἄλλα δὲ ἐκάσταις τῶν ἄλλων περιστάσεων. ^[35]